

GUTTMANN MIKLÓS

ADATOK

NÁRAI NYELVÉHEZ, NÉPRAJZÁHOZ

tutod leírni

mind azzal, hogy

Szombathely

Szombathely, 1991. júl. 11.

Szombathely
1991

Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola
Magyar Nyelvészeti Tanszék

© Dr. Guttmann Miklós

Lektorálta:

Dr. Bokor József

ISBN 963 400 5071

Szülőfalumnak és adatközlőimnek

"Hű nevelőim, dunántúli dombok
ti úgy karoltok, hogy nem korlátoztok
nem fogtok rabul, amikor öleltok,
ti úgy öveztek, hogy égig emeltek.
(Illyés Gyula: Jegyzőfüzet)

Németh Tamás jegyzőfüzet
éremek és emlékeztetővel.

Németi. 2020. szept. 9.

Sz. J. 2020

Köszönetet mondok:

a Jáki Takarékszövetkezetnek, személyesen
Németh Lajos elnök úrnak,

a szombathelyi Állami Tangazdaságnak, személyesen
dr. Hoffer József igazgató úrnak,

a Jáki „Egyetértés” Termelőszövetkezetnek, személyesen
Horváth Mihály elnök úrnak,

akik a kötet kiadását anyagilag támogatták,
s ezzel tudománypártoló szemléletüket,
áldozatkészségüket az olvasók és a szerző előtt bizonyították.

BEVEZETŐ

Immár két évtized telt el azóta, hogy ennek a kis kötetnek anyagát összegyűjtöttem. Olyan kérdések megörökítésére vállalkoztam, amelyek a meglévő időben lassan a feledés homályába kerülve elvesznek, de hosszú évszázadokon át a falu, a falun élő ember életői voltak. A szülőfalut elhagyhatja az ember, de az emlékek, a tájak örökre odakötik, ahogy engem is odakötnék, hiszen amiről szólok a kötetben, annak magam is tevékeny részese voltam családomban, rokonságomban, a falu nagy „családjában”.

A múlt emlékeit csak hitelesen érdemes és szabad megörökíteni. Erre a hitelességre mindvégig törekedtem nyelvi, néprajzi tekintetben egyaránt. Az eszközök bemutatása, az események leírása a legtöbb esetben tükrözi azt az archaikus nyelvet, amely hajdanában jellemezte a falut, mint a nyugati magyar nyelvhatár egyik pontját. Természetes, hogy az adatközlőim gondolkozása mindvégig tükröződik a munkában, a lejegyzésben.

A kötet anyagának, szerkezetének összeállításában kérdőfüzeteket használtam.

Ezek a következők:

1. A hagyományos paraszti gazdálkodás ismeretanyaga és szókincse.
1. Szántás-vetés. Bp., 1962. Összeállította: Végh József
2. A hagyományos paraszti gazdálkodás ismeretanyaga és szókincse. 2. Aratás.
Összeállította: Hofer Tamás-Végh József
3. A hagyományos paraszti gazdálkodás ismeretanyaga és szókincse. 3. Hordás –
nyomtatás – cséplés I., II. Összeállította: Balogh István-Végh József. Bp.,
4. Paládi Kovács Attila: A csűrök építése és használata. Bp., 1973. II.

A kérdőfüzetek alapján készített pályamunkáim megtalálhatók a szombathelyi Savaria Múzeum kéziratárában, valamint a budapesti Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárában a P 298/1969 F, P 3/1970, P 4/1970, P 5/1970 leltári számon.

Munkám elsődlegesen adatközlés a nyelvtudomány, a néprajztudomány számára, de ezzel együtt alapjául szolgál a további tudományos elemzésnek, amelyet folyamatosan szeretnék végezni a továbbiakban is egyéb témákban gyűjtött adataimmal együtt. A kötet végén felsoroltam azokat a tudományos publikációkat, kéziratokat, amelyek – ismereteim szerint – megjelentek, illetve íródtak Náiról.

Bízom abban, hogy a tudomány szolgálatán kívül hajdani adatközlőim mai utódai, a falu mai lakói is szívesen lapozzák fel munkámat.

1991. január havában

A PARASZTI GAZDÁLKODÁS NÁRAIBAN

Szülőfalumban, Náriai községben a hagyományos paraszti gazdálkodás ismeretanyagának és szókincsének összegyűjtését főiskolai hallgató koromban, 1966–1967–1968 nyarán végeztem. Tapasztaltam a gyűjtés idején, hogy a huszonnegyedik órában vagyunk, hiszen a termelőszövetkezeti mozgalom feledteti a hagyományos paraszti gazdálkodást.

Náriai község lakossága több évszázad óta, vagy talán fennállása óta földművelő volt, hiszen a természeti viszonyok sem tettek mást lehetővé a lakosság számára. Már az 1468-as adatok is bizonyítják, hogy a falu a köznemeseké volt. (Vö. Csánki Dezső: Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában.)

Erről tanúskodik Sziklay-Borovszky: Magyarország vármegyéi és városai című monográfiájának Vas vármegyére vonatkozó kötetének 72. oldalán található néhány sor: „Náriai régi nemesi község...” A hagyományos paraszti gazdálkodás ismeretanyagának és szókincsének teljes feldolgozását végeztem el.

Arra törekedtem minden erőmmel, hogy minél hitelesebb, pontosabb képet adjak a hagyományos paraszti gazdálkodásról. Igyekeztem a hiteles fonetikai lejegyzésre, ez annyiban volt könnyebb számomra, mert jómagam is adatközlőim nyelvjárását beszélem, s mindegyiküket személyesen ismerem, vagy ismertem. Az egyes eszközök néprajzi leírásánál is a nyelvjárási közlésnek megfelelően rögzítettem a hallottakat, azzal a céllal, hogy minél többet adjak a község nyelvjárásából. Igyekeztem hitelesen bemutatni az egyes eszközöket, munkaműveleteket. Fényképeket mellékeltem leírásaim mellé, amelyek elkészítése manapság már nagyon nehéz, hiszen valósággal ki kell lesni az alkalmas pillanatot a megörökítésre, annyira ritkán fordul elő (pl. kézi aratás).

Teljességre tehát csak törekedtem, de azt maradéktalanul megvalósítani nem tudtam. A dolgozatban előforduló szakszavak, illetve a kiejtésbeli sajátosságok jobb megértése érdekében bemutatom a faluban előforduló néhány jellegzetes hangtani, alaktani és szókincsbeli sajátosságot.

A faluban az í-ző dialektust használják, leggyakrabban é és e helyett.

Pl.: rét-rít, rész-rísz, szél-szíl

éhes-lhes-ehés-ítlen stb.

Ö-zés is előfordul:

pl.: kell-köll, üveg-öveg-üög, ismerős-ösmerős stb.

A felső nyelvállású hosszú magánhangzók helyett rövidet ejtenek:

pl.: tiz, husz, tűz, buza

A zártabbá válás figyelhető meg az egyes magánhangzópárok esetében.

Pl. ö – ü, ó – u, á – o.

jön-gyün, kő-kű, lóher-lúher, árpa-árpo.

Diftongusok: vuot, erdű, mezzű, szűölű

A szó elején, de a szavak belsejében is gyakran a j-t gy váltja fel.

Pl. jön-gyün, jel-gyel, eljött-együtt.

A palatális képzésű ny hang helyett n hangot ejtenek:

pl. asszony-asszon, bükköny-bükkön.

Szóközépi helyzetben zöngés-zöngétlen mássalhangzócsere.

t – f ötven-ötfen, hatvan-hatfan, hetven-hetfen

ny – gy pěrnye–pörgye
 k – g lekvár–lęgvár s–zs harisnya–harizsnya
 A v hang redukáló hatása:
 Vasvár–Vazsvár, testvér–tezsvér
 Szóközépi ikerítés:
 csalán–csollán, mező–mezzűő, ilyen–illen, olyan–ollan
 Az l-ezés gyakori jelenség:
 pl.: helëtt–helyett, folik–folyik, csinyállo–csinálja...
 Szóvégi l gyakran elmarad. Pl. reggel–regge, kell–kő
 Nemcsak az l, de a t is elmaradhat, pl. megint–męgin.
 Az l nemcsak a szó végén, de szó közben is elmaradhat:
 pl.: elmegyek–emęnęk, elhivom–ehivom stb.
 Mássalhangzó után álló j ty-re változik. Pl. aptya, kaptya, raktya.
 A köznyelvi szavak tájnyelvi formában érvényesülnek. Így alaki tájszavak.
 Pl.: jön–gyün, elment–emęnt, élet–flet...
 Valódi tájszavak előfordulását a dolgozat szakszavai bizonyítják.

SZÁNTÁS – VETÉS

I. Határhasználat. A nyomásos fordulós gazdálkodás

1.) Adatközlőim tájékoztatása szerint a község földművelő lakossága a falu körül elterülő földeket egyénileg különböztette meg aszerint, hogy mit vetett bele. Tehát a lóher földet ősszel felszántották, utána búzát vetettek, az árpa földbe szintén búzát. A *krumpi* és *burgendija* (takarmányrépa) földbe árpát stb.

Ezt minden gazda egyénileg határozta meg. Így az őszi és tavaszi növények vegyesen megtalálhatók voltak a falu határának különböző pontjain. "Rígőnten szoktak füődeket ugarútatnyi." Ezt is a határ különböző pontjain a gazda elképzelése szerint. Összefüggő, nagy területű ugar nem volt a községben.

Földrajzi név nem őrti a nyomásgazdálkodás emlékét, erre adatközlőim nem emlékeznek.

2.) Mikor learatták a gabnát, behorták, azutá něm szántották fő a torót, hanēm úhhatták. Fővertē a füjj, itt őrsztik a marhákot őszig. – Eszt *UGARNAK* nevesztik. Őssze főszántották, evetēttik buzáve, igēn juő buza lētt bennē. A másik esztendőbe, mer őszig át, męg a marha is ganajozta őrtis alatt.

Minálunk csak az illen ugart ismertik, amit a zimęnt emontam, más něm vuot. Ha něm szántották fő a füődet, hanēm u^h hasznáták, ahogyan a zelőbb emontam, akkor aszt szoktok mondanyi *UGARÚTATUNK*.

3.) A zerdűők szflibe, a zerdők között vuotak ollan füődek, amik něm termēttek, něm vuot érdēmēs művēnyi. Elősször mękkaszáták, utánno őrsztek rajta, u^m monták *PARAG*. Ezēn a *PARAGON* szoktak őrtőzni.

Ollan něm vuot, ho^t terműő füődet *paragútattak* vuona, csak u^v vuot, mind emontam a zelőbb.

A falu határában ilyen földrajzi név nincs. Ritkán hasznáták *paragifűj*, *paragiszéna*, de mást nem.

4.) Mikor learatták a gabnát, aszt a füődet u montok: *TORÓ*. Rígēn ugar vuot a toró őszig, akkor főszántották, osztá bevetēttik. Mostanábo męg hamarosan főszántották má aratás idején, akinek vuot ereje. Ollan, aki něm maga aratott, aki maga aratott a^m męg aratás utá.

Vuot ugy, ho csak a kepihelekēn maratt toró, a többit főszántották ēccēre. A kepiheleket męg azutá, ho behorták a gabnát.

Ha vuot fűj a torón, má a gyerekēk őrtztek is rajta. Máshogyan něm monták eszt.

5.) Ahun a széna termētt aszt montok rá: *RÍT*. Mámo is ez a nevē. Ha lekaszták a sarit is, akkor szoktak a rítēn őrtőzni. Csak sarikaszálás utá lēhetētt őrtőzni męg csak vuot fűj a rítēn, más időszakba tiltva vuot. Földrajzi névben nem él az eljárás emléke.

6.) Ahun a jószágot őrtőnyi szokták, aszt monták: *LEGELŐ*. Győnge füőd vuot, ez másra nem vuot juő. Őrsztek męg a torókon, a zugaron, utakon, paragon, erdűőkbe. A falu szflin a házok mellett van má rít, ezēn ludak, rēcék szoktak legēnyi, ezér monták *libapáskomnak*. Földrajzi névben nem szerepel.

7.) TANÓROK szót nem ismerik, egyéb elnevezés sincs.

8.) PORGOLÁT szót nem ismerik, egyéb elnevezés sincs.

9.) Vuót a határnak ollan ríszé, améllik valami előkelő emberé vuót, eszt uⁿ neveztik: TAG. Illen vuót a pap minálunk, a mester, még a Pálfi, valami gazdag ember. Pálfi-tag, Pap-tag földrajzi nevek őrzik.

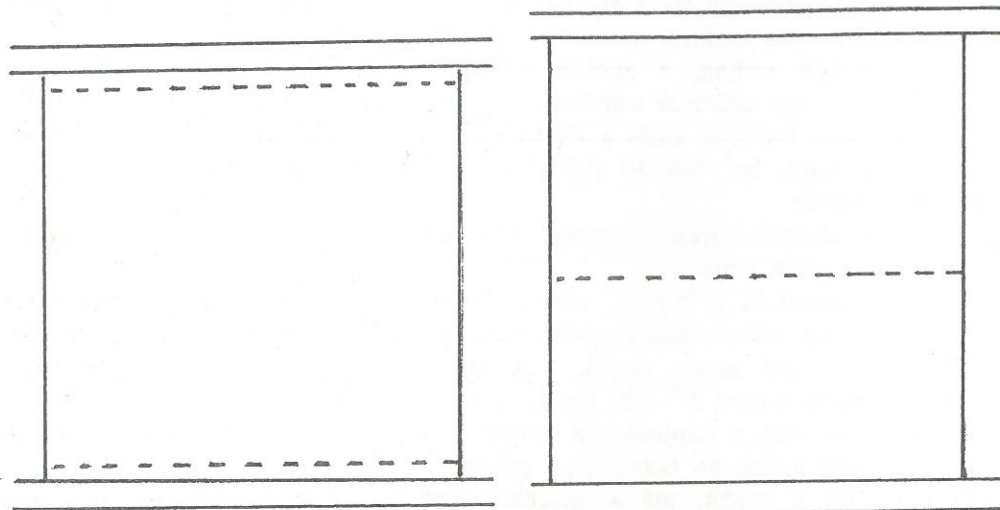
10.) A házok udvara után van illen szántó, veteményes kert, ez a TELEK, de aszt is mongyák teleknek, ha még nincs ráépítő a ház a házfelre. Aszongyák üres a TELEKTYE. Földrajzi névben szerepel.

TELEK UT: a telkek végében vezető út.

11.) Ahun gyümölcsfák, még illen konyhai vetemények vannak, ára mongyák KERT, de KERT az is, ami egyik portát a másiktól eválassza, eszt kerítésnek is szokták mondani. Szerepel földrajzi névben: Mécckert – itt focbaloznak a fiatalok, valamikor a Szabó Jenő még a Szabó László tulajdona vuót.

Arénakert – É gyümölcsös, még veteményeskert, eszt csufbu, gunybu mongyák így, ho^m mér, nem tunnyi.

12.) Két ut közötti füődre aszonták DÜÖLÜÖ vagy DÜLLÖ. Ha két ut között nagy vuót a távolság két düőlüőbe hasznáták a füődet, körübelü feliná választották el. Akkor egyik felibe illent, a másikba ollant tettek. DÜÖLÜÖ vagy DÜLLÖ amit keresztbe szoktak szántonyi a gazdák a füőgyök vígibe.



Améllik ut a füődek vígibe mēnt, DÜÖLÜÖ UT vagy a DÜLLÖ UT vuót.

13.) Ahun a parasztembēr dúgozik tavasztu őszig MEZZÜÖ. Emēnünk a MEZZÜÖRE. A MEZZÜÖN vuótunk kapányi, szoktok mondani. A MEZZÜÖ csak azt a területet jelenti, ahol gabonát és takarmánynövényeket (lóher, lucerna stb.) és kapásnövényeket termelik, tehát a művelt szántóterület, a rét és a legelő nem tartozik a MEZZÜÖ fogalmába.

A HATÁR szó használata ritka, de mondták: Ebbe a zesztendőbe igen szíp a határ, ebbe beletartozik az összes terület, szántó, rét, erdő, legelő.

FÜÖD szót nem használják határ, mezzüő jelentésben.

A TAG szó egy személy tulajdonában lévő nagyobb darab földet jelentett.

Pl.: Pap-tag kb. 10–15 kh.

Pálfi-tag kb. 15–20 kh.

A TELEK szó egy személy tulajdonát képező kisebb darab földterület a falu belterületének valamelyik részén, terjedelme: 200 n.öl – 2 kh. vagy még több is volt régen.

A KERT a telekhez hasonló terület nagyságú, gyümölcsfákkal, veteményekkel beültetve.

A DÜÖLÜÖ vagy DÜLLÖ a MEZZÜÖ vagy HATÁR valamelyik részén két út által határolt szántóterület.

A MEZZÜÖ a falu összes szántóterülete.

A HATÁR fogalmába erdő, rét, legelő beletartozik.

14.) A község szántóterületének nagy része erdő volt, őrzik ezt a földrajzi nevek és az őregek emlékezete.

Pl.: Irtás – két különböző helyen lévő szántót is nevezik így, mivel erdő kiirtása után lett szántó.

Ilyen még: Sűrűgaz, Gönckertalla

15.) Két gazda füőgyit egymástól a MEGYE választja el.

15–30 cm-ig vuót a szélessége ennek.

Talajnemnek népi elnevezései

Nincs itt a faluban fekete füőd.

A falu egész területén agyagos talaj van, külön nem szokták nevezni, egyik helyen agyagossabb, a másik helyen nem annyira. Ha é^k kicsint több a zesó, hama puha lesz, ha keves, kiszárad, mégrepedezik, nehéz művnyi.

Rígen vuót ganajozva, csak a zégi madarak ganajozzák, még igen sok benné a gaz, a pérnye, sován füőd.

A kövér füődet sokat ganajozzák, nem gazos, ha igen tull van ganajozva, akkor nem terem. A zagyagos füőd az igen hideg füőd, mer tömött, nem tartya a melegét.

A szántóföldi terület meghatározására szolgáló népi mértékegységek

16.) Egy kataszter hód 1600 n.öl.

Egy magyar hód 1200 n.öl, ezt nevezik kisholdnak is.

Egy köből 56 liter vuót, a véka különböző vuót, literbe nem szokták megmérni.

Más területmérték nem vuót.

II. A trágyázás

A) A trágyázás módjai, trágyafajták

- 1.) Nem ismeretes azon trágyázási módnak külön neve, amikor az állatok a tarlót vagy ugart legelés közben trágyázták.
- 2.) Torót nem ígették le soha, hanem böcsületesen lékasztak, ho légyen ölig szuoma.
- 3.) Vetnyi nem szoktak sémmit, de jó fűjjes torót, ha alajjaszántottak, aszonták jó *ZÜÖD TRÁGYO* a füődnek.
Külön növényeket nem vetettek.
- 4.) A zállatok alá a zistállóba, amit alajjok raknak, aszonták rá *ALOM*. Alomnak hasznátok szuomát, csaritot, szároz fűjjet. Aki eteritti a zalmot u montok *ALMOZ*.
- 5.) Amit a tehenek, lovak alu kihányunk itt u nevezik *GANAJ*.
- 6.) Ríggénten is csak abbu lett a ganaj, mint mast, szuomábu, csaritbu, szároz fűjbu.
Szokták mondanyi *lúganaj, tehénganaj, tigganaj*, de a zelőbbi kettőt összökevertik, mikor mindig hánták ki.
Tigganaj igen juo a kiskertékbe a veteminyék alá, a mákfüődre igen juo, még összö is szoktok kevernyi, a többive egybebuogattok. Az emberi ürüleet mindenféle növényre használták keverve a többivel, mivel különben éget.

B) A trágya egyéb felhasználása

- 7.) A tehénganajje rígen a füődes szobákot szokták fökennyi, utánno árposzákáve behintenyi, ho^s sima légyen, még a füődes pallásokat evve mosták fö, osztá a repedíséket e jól betötöttö. A kertíszék a lúganajt hasznáták melegágybo, de a faluba itt sénki nem bajmulódott velé.

C) A ganaj minősége, kezelése, kihordása, földön való szétterítése, a földbe való bekeverése

- 8.) Ha a zistállóbu kitútok a ganajt, vagy kivüttök, aszontok: *KIHÁNNYO* a ganajt, először vazsvélláve föraktok a *talicskáro* vagy *trágro* azutá kitulla a zembér a talicskán, a trágot még valakinek a segiccsígíve kivüttik, ehho két embér köllött, de a talicskát egy embér is kitúta, a ganajná vagy léburitották, vagy éccére föszórták a többi hégyé.
- 9.) A marha, a lú a zalmot *összötíporgya*, a zállatokke *mégtiprattyák*.
- 10.) Nincs juhtartás a faluban, régen sem volt.
- 11.) A zudvaron, ahun összögyűjtik naponta a ganajt, csak így montok *GANAJ*.
- 12.) A zudvaron szokták csak összögyűjtenyi.

- 13.) Ha sokáig áll a ganaj, érik.

Az a juo, ha *érített a ganaj*, evve juo ganajoznyi.

- 14.) Mikor kihorgyák a ganajt a zistállóbu, még sok benne a szuomaszál, ez *SZUOMÁS GANAJ*, de ha összö van ragva, mégöntözik, mégérik, ollan lesz, mind a sajt, vágnyi lehet ásóve.

Ha nem öntözik ganajléve (ló, tehén stb. vizelet), akkor szároz marad, csak mégpeniszlédik a szuoma, eⁿ nem sokat ér.

- 15.) Az a gazda, aki a ganajt a zudvarábu kihorta a mezzüőre, *GANAJOZ*.

Össze, tavassze, még nyáron szokták a ganajt szekérén kihordanyi a mezzüőre. Külön hozzávalókat nem hasznátok a ganajzásho, a szekereket uh hasznáták, mind máskor. Vélláve szórtok fö a ganajt, osztá vagy vélláve szórtok le, vagy kapaccse husztok le, ummontok *KAPACS*.

Illel nem vuot, hogy a termés még rajt vuot osztá hortok a ganajt a füődre.

- 16.) A ganajt lészórtok, lèhusztok, azt montok rá: *KUPAC*.

- 17.) A kupacokbu a ganajt szétszórtok, eterítették, osztá ekive alászántottok. A zeki előtt, főleg ha nem vuot érétt a ganaj, haném szuomás, köllött egy embér, aki belehuszta, piszkáto a ganajt a brázdábo, mer különben összötúta vuona.

A trágyával kapcsolatos hiedelmek és szokások

Ha a trágyadombon gomba nő, eső lesz. Újhold idején nem kezdtek *ganajoznyi*, sém *ganajos füődet* elvetni, mert akkor nem terem a föld.



vélla és kapacs

II. Az eke

1.) Adatközlőim emlékeznek arra, hogy szüleik beszéltek a faekék használatáról, de ők már nem láttak ilyen ekét és nem is használtak. Nem tudtak kielégítő választ adni a faeke formájáról sem. Mikor váltották fel a faekét a vaseké, vagy félig vaseké, nem tudtam kideríteni.

2.) A zekit szekéren szokták kivünni a mezzőgre, rígen *CSUSZTATÓN*.

A *CSUSZTATÓ* ollan vő, mind e^v Vő bötü. Eszt bedukták a *gërëndöl* még *farcsavar* közé, osztá ezen csuszott.

3.) Amive a fűdet főszántyák, *EKI*.

A szomszid vëtt egy ujj *EKIT*.

Igën juok vőgtak a rígi *Vidacs EKI*.

Az eki részei:

- Vaseki:
1. ekivas
 2. ekikormán
 3. ekinyak
 4. gërëndöl
 5. csoroszla
 6. csoroszlartuo
 7. vonyószërkëzet
 8. esztiketartó
 9. ekëszarva
 10. farcsavar
 11. ekinád

Taliga részei:

1. taligakerék
2. tengöl
3. szabálzó
4. vánkös
5. rud
6. huzólánc

A vasekit a kováccse szokták csinyátatnyi vagy Szombathelën a bótba vëttik.

Mëkkenyik a taligát, mëgélesittik a zekëvasat, csoroszlát osztá mëhet a szántás velë.

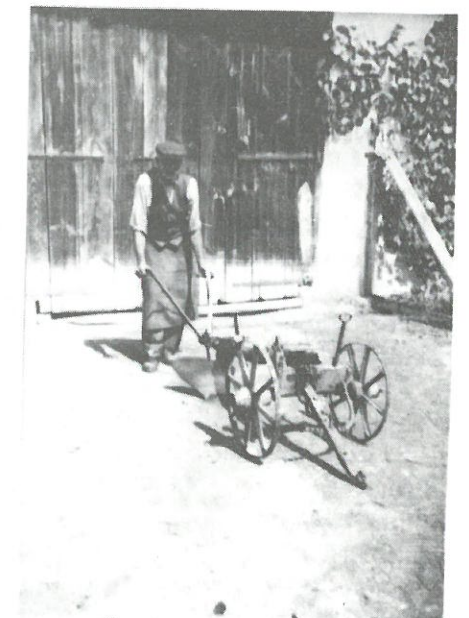
A zekivasat a kovács élëssitti mëg, de otthon is mëgráspullák, ha mëg nëm igën élës.

A zekinádon csuszik a zegisz eki a brázdábo, ehhelëtt tësznek ujjat, āra mongyák mëgnádúták a zekit, ez a *NÁDULÁS*. A csoroszla, ha igen evásik rövid lës, tóddanak hozzá ë darabot illen laposvazsbu.

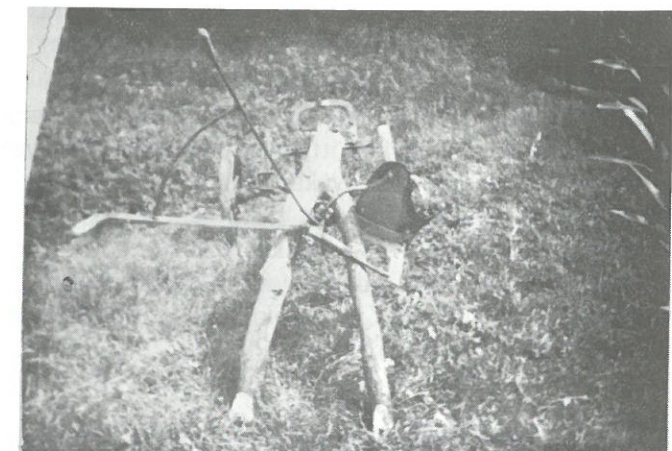
4.) *ËSZTËKE* az amive lekotargyák a fűdet, mëg ha ganajt szántonak alajja, evve piszkáták a zeki elött, ho në szorullon a zeki nyakábo, mindig ott van a zësztëke tartóba. Mëg csak eki vőut mindig hasznátok, mámo is van mëg.



vaseke



faeke



eke csusztatón

A: A ló befogása

5.) A zeki felü nézve a balódali ló a nyerges a jobbódali a rudas, ha ē^p pár lúve szántottak.

6.) A lovakat amive hajtyák, *OSTOR*. A szíjjat a nyélre amive rákötik *TELEK*. A *TELEK* eszakatt, a zostor még elugrott.

Jug telekét csínyá a zostorodho.

Az ostort amire rákötik *ostornyel*.

OSTORNYEL – *TELEK* – *SZIJJ* ezek vüotak a zostor ríszai más ěre nēm ismeretes.

7.) Amive a jászuho kötik a lovat *KÖTÜÖSZÁR*, ami fejibe van, *KÖTÜÖFÍK*.

Ez a ló mēgin eszapta a *KÖTÜÖFÍKET*.

Más részei nem voltak külön elnevezve.

8.) *HÁM*, aszt szokták rá mondanyi, de inkább csak szērszámnok montok a zegisszet.

A *HÁM* – *SZĚRSZÁM* részei:

1. Vonyó
2. Nyakszíjj
3. Hátszíjj
4. Hasló
5. Tásko
6. Estráng

Má mēgin kirugott a hámbu, eszt szokták mondanyi āra, aki mulatott többször.

9.) *ĚSTRÁNG*

A lovak amive a szekeret huzzák *ĚSTRÁNG*.

Rövid a *ZĚSTRÁNG* mēg köll tóddanyi valamive.

A nīmētēk nēm illen szērszámot hasznátok mint itt minálunk, annak *KOMÉT* vüot a nevē. A zigēn nehez fűrókná köllött, mer ebbe a ló könnyebben huzott, mive nēmcsak a szűgyn, de a zegisz nyakán tudott evve huznyi. Eszt a ló nyakábo tettik, de minálunk nēm nagyon vüot rīgēn sē.

Vüot ennek is: Vonyója, ezen vüot ollan vánkös félē.

Hátszíjj, hasló, estráng ippen ugy mind a másik szērszámon. (Adatközlőim mást, pontos adatokat nem szolgáltatattak, s birtokukban sem volt *KOMÉT*.)

10.) Ez a lúirányító szíjj a *GYÖPLÜÖ* vüot.

Részei: 1. Fíkszár

2. Hajtószer

Igēn kiengettē a gyöplűöt; āra szokták mondanyi, aki könnyü fletēt ít.

Szántásná hasznátok kötélgyöplűöt, hogy a bőr nē szakaggyon, mēg hosszabb köllött a szántásho, osztá a bőr gyöplűöt kötélle tótták mēg.

Ěgy vagy két lúná is hasznátok mig csak gazdákottunk mindig.

11.) Amit a ló fejibe tettünk mikor szērszámotunk unnevesztik *KANTÁR*. Ujj kantár köll a rígi helētt.

Részei: 1. Fejszíjj

2. Homlokszíjj

3. Ódalszíjj

4. Orzósíjj

5. Torkallósíjj

6. Zabla

7. Szēmviddűő

Szántásná akkor köllött a lúra szájkosár, ha ollant szántottunk, ahun tudott legēnyi. Illen vüot a lúherfűd is. Ha kevertünk nem köllött, mer a szántáson nēm legēhetēt sē a ló, sē a tehén.

12.) Amiho a lovat kapcsúták *KISAFÁ*. „Igēn szflēs ez a *KISAFÁ*.”

„Csinyátottam ěgy ujj *KISAFÁT*.”

Részei: 1. Kisafa

2. Hámfa

Szántásná *SZANTUÓKISAFÁT* hasznátok, szűkebb is vüot, mind a szekérbe való, meg könnyebb, kissebb mer ěgy eki fűdēt ez is ebirt.

13.) Amire a zestrángot erősítettik *HÁMFÁ*. Szántásná ez is kissebb, könnyebb, gyöngēbb mind a szekérná, ippen u mind a *KISAFÁ* is.

14.) *BEFOGOM* a lovakat, mer mēnēk szántonyi.

A bírēs rēgge mindig korán *BEFOG*. A mezzűőn *RÁFOG* a zekire, gurgatuo-ra vagy boronáro.

15.) Este a gazda *KIFOGGYA* a lovakat. Mámo korábban *KIFOGOK*.

A szomszid korán *KIFOG*, mer mēgy utánno kaszányi.

16.) Mielōtt befog a gazda *FÖSZĚRSZÁMOZ*.

FÖSZĚRSZÁMOZTAM, miattam *BEFOKHATUNK*.

Hazamēnt a gazda, először *LĚSZĚRSZÁMOZ*.

LĚSZĚRSZÁMOZOM a lovakat, utánno mēnēk ganajt hánnyi.

17.) A lovak irányítására használt szavak:

NE, NA

HÓ Hōtte Hōtte

HÖTTE

HÍNE

ZURIKK ZUKSTRĚ VISSZA

Cuppogatásse

Psss PSSS

– Állj

– Balra

– Jobbra

– Hátra

– Bízttatás

– Lassan

HÖTTE vagy *HÍNE* + gyöplűő amere ippen fordúnyi köllött.

LÁBOD ADFÖ

18.) *OSTOROSGYERĚK* segitt hajtanyi, vezetnyi ha köll, vetűőmasina utá járnyi, mēg más illesfélit.

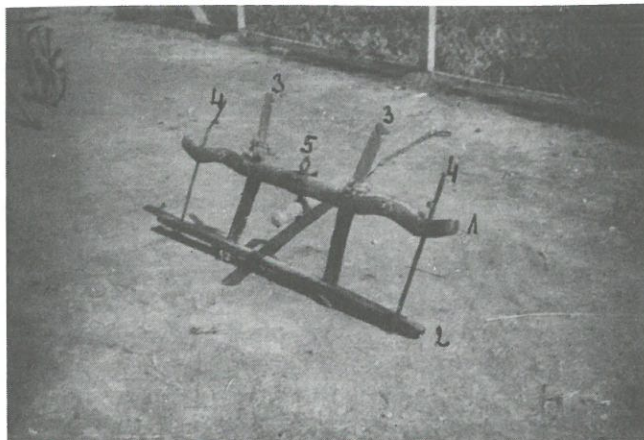
Más jelentése nincs az *OSTOROSGYERĚK* szónak.

19.) Amibe a tehenet befoggyák *IGA*.

Ennek a tehénnek nagy ez a *ZIGA*.

Tedd a rudra a ZIGÁT.

- Részei: 1. Nincs külön neve
2. Nincs külön neve
3. Igabéfa
4. Igaszög
5. Nyakszög



Iga

Amélik pár tehén még nem vut tellessen járós, még fiatalok is vutak, azokho hasznátok gyöplüöt, ami kötél vut osztá a tehén fejín a láncho kötöttik. Rígúta hasznáták, de ritkán.

20.) A tehenet, ökröt, bikát amive mekkötik *LÁNC* vagy *KÖTÉL*.

A *LÁNC* a fiatal tehéná, bikáná, ökörná vut használatos. A zöreg tehén elát a *kötélen* is. Mikor befokták őket a láncot, vagy kötelet a zigaszögre akasztották, vagy ha köllött vezettek velé.

21.) A jobbru fogott tehén a *BRÁZDÁS*.

22.) A balru fogott tehén a *KÉSZTÜSŐ*

A nagyobbik tehenet szokták *BRÁZDÁSNOK* fognyi, mive a brázdábo is mégy, osztá így a kisebbikke egyformák, még i^m mégis jobban nésztek ki, jobban pásszútak egymás mellett.

23.) Aki a tehenet előttö irányittya szántásná, *VEZET*.

Hát aki vezet, az a *VEZETÜŐ*.

Csak a fiatal, tanulatlan marhát köllött vezetnyi, mekkfokta a vezetüő a láncot vagy kötelet, osztá nem engetté lélpnyi a csapáru, kilpnyi a brázdábu, kezibe vut é bot is, osztá ha köllött fejbeverté velé.

24.) Ami a zekit, még a zigát összőköti szántásná, *TÉZSULA*. "A *TÉZSULA* nekü nem lehet szántonyi. Tedd fő a *TÉZSULÁT* a szekérre."

- Részei: 1. Körpöl
2. Kapacs, karika
3. Lán

Tézsulatípusok nincsenek a községben.

25.) *BEFOGOM* a teheneket a szekérbe.

26.) *KIFOGTÁK* a teheneket a zigábu.

27.) kérdés ugyanaz mint a lovak esetében.

28.) A tehenek irányítására használt szavak:

HIKK - HIKK NE

HOKK - HOKK NE

HUMĚ - HUMĚ HÁTRO

PSSS, PSSS

HOKK vagy HIKK NE IDĚ VISSZA.

LÁBOD NA

- Jobbra

- Balra

- Hátra

- Lassan

- A láb felemelésekor

IV. A szántás

29.) Ha a zekive a gazda a füödet fölforgattya, *SZÁNT*.

FÖSZÁNTOTTUK azt a kis gyalogutat a füöd mellett.

KISZÁNTOTTAM a mégyét, mer csak gyomot még egereket nevét.

ESZÁNTOTTAD a mégyét a füöd dörékáná.

ALAJJASZÁNTOM hónap a ganajt.

MĚGSZÁNTOTTAM a füöd buza alá.

A számlik szót nem ismerik.

30.) Évente többször szántanak, *buza alá* háromszor vagy kétszer torószántás, keverís, azutá vetüőre, í van rozsná is, de a lúherfüödet van u ho éccér lehet, mer őszig terem. Így van a rozsná is.

A zárpo még a zab alá éccér, össze.

Össze mindig *mellen szántottak*, a keverís *sikélebb*, a torószántás a legsikélebb vut. Lúve, még tehénnye szántottak minálunk a zuraságná ökrökke. Vasekit hasznátok a szántásná. Hát mindig a füödtü függött a szántás meddig tartott. Ha szároz vut lassan mēnt, a lúherfüöd is erős vut.

A szántás minálunk jelent mindenféle főszántott területet akár toró, ugar vagy bármi más.

31.) Van minálunk:

1. *Torószántás*: aratás utá sikéllen alászántyák a torót.

2. *Keverís*: a torószántás utá, de má mélebben vígeztík.

3. *Vetőre szántás*: Legmélebb ez. Kevert füödet is, lúher- füödet is szántonak vetőre.

4. *Őszi méllszántás*: Legmélebb, ollan min vetüőre, mive ebbe gyünnek tavaszi gabnák, árpo, zab.

5. *Tavaszi szántás:* Eszt is méllen tészik, ganajt is szántonak alajja,
az illen füődbe tészik a krumpit, kukoricát,
burgendiját.

Gyöppöt igen ritkán szántottak fő, něm vuot illen rossz területē a mi határunknak, mer e mind böcsületessen müvett füőd vuot.

A szántás mélységével kapcsolatban ismert kifejezéseket már fentebb említettem, egyebet nem ismernek.

Eddig is említettem, hogy a község gazdái használják:

Buza alá szántás

Árpo alá szántás

Krumpi alá szántás

féle kifejezéseket, tehát a földbe kerülő mag fajtája meghatározza a szántás fajtáját.

A szántás különféle módjai

32.) Ha középen megy végig olymódon, hogy az első fordulónál egymásra szánt, ez *ÖSSZŐSZÁNTÁS*, de *EGYBESZÁNTÁS* néven is ismerik. Rajz 1. Gyűjtőfüzet 39. oldal.

33.) Ha két szlén kezd e, a közepin marad ē brázdo ez a *szilleszántás*, *kétfélészántás*.

ÁROK marad ott, ahun kéccēr egymás utá ugyanaszt a szántást csinyállák, ez igen ritka vuot, něm igen csinyáták.

„Mēgin egybeszántotta a füődet, maratt is ē nagy árok rajta.”

Ha többször összőszánt valaki *DOMB* lesz a köz közepin.

Mēllen *DOMBOT* szántott a köz közepire.

34.) A zeki utá maradó árokfélit uⁿ nevezik *BRÁZDO*.

Vezetnyi köll a teheneket *BRÁZDULÁSNÁ*. *KIBRÁZDÚTAM* mindēn közet könnyü utánno a szántás.

Ha a zēggyes fogatásokat něm vetēttik összō, akkor *ZSIDÓTEMETŐS* a szántás. Ha a marha férelíp, akkor a zeki *ZSIDÓZOTT*.

35.) Eccēr vígig mēgy a gazda a zekive mēg vissza az ēgy *FORDULÓ*.

Mēg van három *forduló*, osztá vígžēk.

Szántásná a gazda körbe mēgy a zekive, *FORDUL*. Mēg ötöt *FORDUL* osztá efogy, mondták egymásnak a szomszidok szántásná.

Amekkora füődet a zeki ēccēr efog az a *FOGATÁS*. Mikor ēccēr mēgy vígig a füődön a zekive a gazda az e^f fél *forduló*.

Ha a füőd ēgyik vígē szlēssebb mind a másik, akkor a szūkebbik vígin a zekive mindig kissebbet *FOGAT*, mind ott ahun szlēs a füőd.

(Hosszában való végigszántásra nem használják ezt a szót *FOGAT*.)

36.) Ha nagyon szlēs vuot ēgyik vígē, akkor āra ráfordút többször a gazda, něm mēnt vígig csak a szlēs rlszt szántotta.

37.) A szántott füőd vígin van, amit něm szántonak fő, ahogyan hosszābo szántottak, osztān a vígin kērēszbe szāntyák, ēre mongyok *DÜÖLÜÖ* vagy *DÜLLÖ*. (Lásd rajzát előbb.)

Mā csak düöllőznöm köll osztā mēnēk haza.

Nēm lehet velē *düllüre gyutni*, ez aszt jelēntēttē něm lehetētt velē mēgēgyeznyi, vígire járnyi valaminek.

38.) 2–4 mētēr szlēs szántás, amit brázdák válosztanak e egymāstu, *KÖZ*. 9 *KÖZ* füődem van a *Kēlidbe*.

39.) Ha van két köz füődem ēgybeszāntvo, azutā szilleszāntyok, lēs ēgy egisz, mēg 2 *fēköz*.

A szántást mindig brázdulāsse kezdi a gazda.

Kibrázdútam a buzatorót a Pap–tagon.

A zutolsó fogatást *FOGYATÓ*, iⁿ nevesztik.

Igēn szlēs a *FOGYATÓ* nagy lēs a brázdo.

40.) Ha szároz füődet szāntonak, akkor naddarabokat feszitt fő a zeki, ez a *HANT*. Akkora *hantok* vannak mind ē^t taligakerék.

41.) Ha sok illen na^f földdarab van akkor az a füőd *hantos*. Ollan hantos ez a füőd, muszāj emēnnyi hantottörnyi.

42.) A lúher, lucērna, mēg illen fūjjes füődet, ha fősāntonak minden fogatás ēgybe marad, a zillen füőd *SZIJJAS SZÁNTÁS*.

Amēllik nedves, vizes, ēre mongyák *SZALONNÁS*.

Nem ismerik a feszlik szót, de a juo füőd az *omlik* szille mā a szántásná.

V. Egyéb talajművelő eszközök: borona, henger

1.) Szántás utā mēgboronátok a füődet, osztā utánno ha naⁿ hantok vuotak a kapafokāve mēgtörtik, e vuot a *HANTÖRÍS*.

Mēnēk hantottörnyi a Picēgēre.

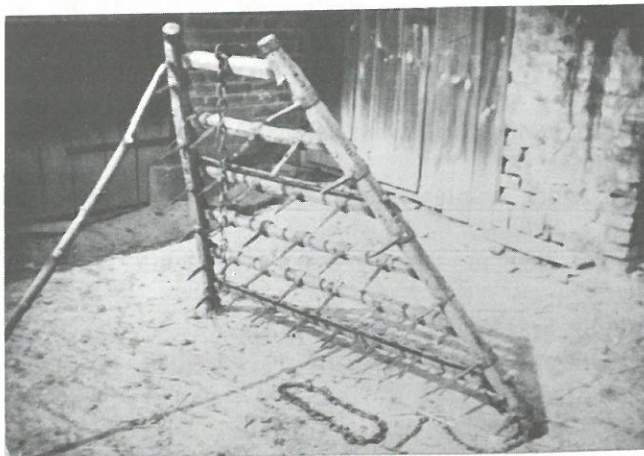
2.) A füődet szántás utā mēgboronátok, eszt a zeszkōszt uh hítok *BORONA*.

Minālunk csak fogasboronāt hasznátok. A fogak vazsbu kīsžūtek, de a rāmāzot lehetett vazsbu, vagy fábu. A farāmāt a bognár, ács mēg a zūgyessebb paraszt gazda maga is mēgcsinyāto, osztā utánno a kovács fōvasāta fogakke. A vazsboronāt a bótokba vēttik Szombathelēn. Tōvisborona něm vuot a faluba. Fafogu borona nincs a községben.

3.) A magot *beboronālo* a gazda.

A füődet *beboronāto* a gazda.

A vetīst *mēgboronāto* a gazda, mer igēn gyomos vuot.



borona, előtte eke guzslánc



boronálás

4.) *PORHANYÓ* az a fűd amellik jól még van boronálvo, fő van lazidva.

5.) *GURGATÓ* annak a neve, amive lénymattyák a fűdet simáro, megtörik velé a hantokat.

A *GURGATÓ*T használlák má igen rígúta, má 1880-ba is vuot, de má azelőtt is, ho pontossan miúta hasznáták a faluba nēm tunnyi.

A gurgató fáját a zerdűn szērésztk be, eszt is a bognár, ács, még a zügyessebb gazdák magok kízitették e, utánno a kovács fővasāta.

Minálunk csak sima gurgatót ismertek, mást nem.

6.) Ha nēm vuot kinn a mezzűn gurgató, a boronát megforditották, hogy a fogak átok főnek, osztá evve simitották lē a fűdet, ēre monták *SIMITTÓZÁS*.

Deszkakerette, dēszkáve sohasē csinyáták, igen ritkán a szekér egyik ódaláve szokták.

VI. A gabonafélék vetése. Boronálás, hengerlés

1.) Nēm igen vuot sorrend a vetízsbe sē össze, sē tavassze, csak folamatossan ēgyik követtē a másikat.

2.) A vetőmagnak valót má lábön kiválosztották, főleg rígen eszt külön is tárútok, azutá is, hogy emasináztok. Jól megērētt, csak azutá aratták lē, a palláson külön hēre vuot öntözvő a vetűmag.

A juo vetűmag az, amellikbe nincs sēmifélē maszat, konkol, még más illesfélē, még jól csirázuo.

A vetűmagot a palláson szoktok tárúnyi legtöbben, de rígen vuotak *HOMBÁ-ROK*, azokba is tettek. A *HOMBÁR* fábu kízűt, deszkábu, ollan vuot, mind ē nagy ládo, a zódalán vuot kieresztőjó.

A vetístre ekízitették a gabnát, elősször *lēhákķerozták*.

A *HAKKĒR* illen szēlrosta vuot, iszē még mámo is van sokhelēn a faluba. Utánno mészbe, kīgálicba rígenten, mostanábo még illen porba szokták mēkke-vernyi, eszt a port nevesztik *PÁC*, a bekeverís vuot a *PÁCULÁS*.

A pajta fűögyire tőtöttik lē a vetűmagot, itt kevertik lē ezēkke a szērēkke, lapátokke forgatták, utánno lēhetētt vetnyi.

3.) Ha kēzze eszörtok a magot, vagy gippe evetēttik, āra aszonták *VET*.

Evetēttem a buzát a Kēlidbe.

A lúherfűdet *bevetēm* buzáve.

Tapasztalatom szerint a cselekvēs idejének a megjelölése szempontjából használatos a két különbözō igekötőjű igealak, vagyis a múlt időre inkább elvet–evet, a jövőre a „bevet” alakok használatosak.

4.) Eszt a zegis munkát ummontok *VETÍS*, de *VETÍS* az is, ha má szípēn kikēt a mag, ēre szoktok mondanyi, szípēk a zidēn a vetísek.

A kézzel való vetés

5.) A zelőkészitett fűdre vetik a magot, amit má otthon *pácútak*.

A vetűoruhát nyakábo akassza az aki vet, ebbe beleraktyák a magot, amit egyik kezive (bal) tart, a másikke még szörgya.

A felszántott földre szórták a magot és beboronálták, de a műveletnek külön szakszava nem volt.

A szántatlan földre vetés is használatos volt, de a műveletnek külön szakszava nincs.

A szántatlan füdőre kukoricát szoktak szórni, utánno sikéllen alajjaszántották, eboronáták, légurgatták, osztá juó csalamádé lett bellülő a marháknok. Más növinyná nem szokták csinyányi.

Rígënten kézivetésre hasznátok:

1. Vetüőruha – gabnákná
2. Vigéka – ebbe horták a vetüő utá a gabnát
3. Zsombor – kerigkrépát ebbü vetettek, hogy akkorák legyenek mind é zsombor
4. Kíkkötin – aprómagokat, lucěrnát, lúhert
- 6.) *A vetés mozzanatainak részletes leírása*



A vetést végzi Zernovác Gábor

A füdő közekre vuot osztva, a füdő vígin kesztik még valaméllik szílin a vetíst osztá u^h halladtak a másik szíle felé. Mindén második lípísre dobott el é marok magot, aszontok *egyik lábó vet*, ha minden lípísre dobott, akkor *kétlábó vet* a gazda. Ummontok szórgya a magot, *TERITT*.

7.) Ha igén szíles vuot a köz, akkor a gazda égy lípísre kéccér dobott magot, éccér égyikfelire, másszor másik felire a köznek, ére aszontok *KÉTELŐ kétélőre vet*. Ha nem vuot szíles a köz, akkor *ÉGGYELŐ* is ölig vuot, mer etutta ugy is terittenyi a füdőre égyelletessen a magot, ha lípísenkint égyet dobott.

8.) Aki juó vetüő vuot, annak nem köllött utánno igazittanyi, eszt nem is szoktok, aki még nem tudott rëndessen, annak a vetíse *stráfós* vuot, mindén dobását még lehetőtt látnyi, mer nem terítetté még böcsületessen a magot.



kézi vetés

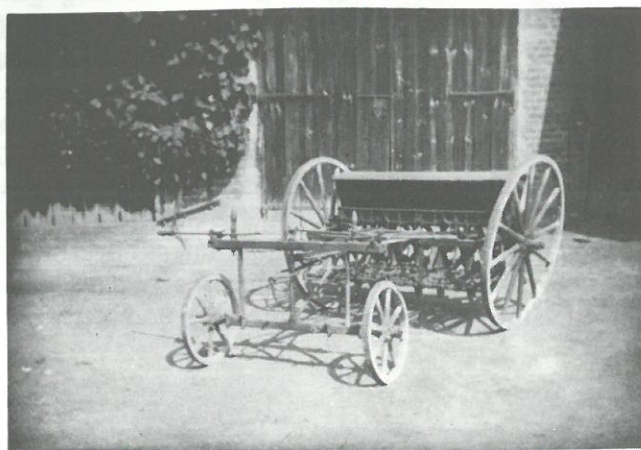
9.) *A géppel való vetés*

A zuradalmakba má 1890 körül vuot, de a parasztokná a zelső háboru előtt kezdött lénnyi *vetüőmasina*, azutá mindig több.

Minálunk csak vetüőmasinát használták.

Vetőgép főbb részei:

1. kormán
2. kormánzórud
3. garat
4. csövek
5. kerekek



vetőgép

A füődet először jól megboronállák, ho porhanyu legyen, nē legyen hantos, utánno a zęgyik szlín ekezdik a vetíst a gíppe, halladva a másik szflē felē. A füőd vígin tótóttek magot a garadba, ha már fogyóba vuot. Ha u^{gy} gyütt ki, hogy a zutolsó fordulóba má nem köllött minden csőnek vetnyi, akkor ezárták úket.

10.) Vetís utá a gazda beboronáto a füődbe a magot.

Ha a gazda beboronáto a magot a füődbe, ēre montok *BORONÁLÁS*.

11.) A beboronátt füődre gurgatóve is rámēntek, hogy a kissebb hantokat is ősszötöręyő, akkor a gazda *GURGAT*. Illenkor *legurgattya* a füődet.

Gurgatnyi vuotam a Cserēsbe.

12.) A vetéshez, boronáláshoz, hengerzéshez fűződő hiedelmek és szokások

Rígen aki vetētt, annak nēm szabadott beszínyi, mer akkor nēm lēs jó termés.

A vetőőruha sorkábo pinzt vartak, mikor megvuot a vetís, kibontották, nekiatták a szęginyęknek, hogy imádkozzanak jó termésér.

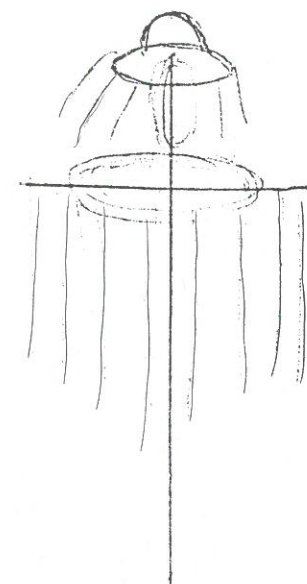
VII. A vetéstől az aratásig. A vetés gondozása, védése

1.) A buza, rozs, vagy bármiféle mag, amit evetēttek, osztá juo esőő gyütt rá *KIKEL*. Szípēn *kikēt* a buza a *Sűrűgazon*.

Ritkán *KĒT* a zárpo, bisztos nem vuot juo a mag. *KIKĒTEK* a vetísęk szípēn mindenfelē. Ezeket szokták mondogatnyi.

2.) Vuot ugy, hogy a falu szlín, erdűő szlín a gabnát, mákot, mikor kezdett érnýi meęgtámatták a madarak, akkor tettek ki *MADARÉSZTĒGETŐT*, rígen

ugy is monták *LÁZ*. Két lécēt ősszősęgezte, osztá ráakasztottak rongyos kabátot, kalapot.



Bokszoskatulábo gövecset tēttek, eszt főfűstik drótra, osztá lécēkre akasztották, ha fujt a szél zöręött, a mákná illent is hasznátok, de a madár meęgszokta, osztá tētt kárt.

3.) Ha őssze gazdag vuot a vetís, őróznýi köllött rajta, mer ha ráesett a hó, akkor *kirohad*, *kiveszik*, *kipállik*. Ēccēr nekünk vuot a Göncökertalatt gazdag rozsunk, de nēm értünk rá leőróznýi, osztá télēn mind kiveszētt, tavassze árpát köllött bele vetnyi. – Közli ő. H.L.-né.

A zolvadás meę a fagyás utá gyég lētt a vetísēn, eszt lovakke szokták meętipratnyi, vagy kapáve meętörnyi, hogy a vetís levegőt kaptyon mer máskipp kiveszik. Őlig ritkán vuot azér rígen illen.

4.) A vetíst mindig légurgatták tavassze, ho betőmęyik a füődet, amit a fagy főszēdētt, meę ily könnyebben lēhetētt aratnyi is, mer sima lētt a füőd.

Boronányi csak aszt a vetíst szokták, amēllik fűjjes, gyomos vuot, mást nēm.

5.) Fűstűnyi szoktak a fagyok ellen, eszt meę mámo is csínyállák a gyümölcsősőkbe. Elígettek ollant, ami naffűstöt csínyát, osztá in nēm fagyott meę.

Ha nagy a hideg akkor a vetís *KIFAGY*.

6.) Határtjárnyi csak ēgyedül mēntek minálunk a gazdák, meęnésztk a vetísęket, mit is köll velē csinányi.

Nem szabadott járnyi kērésztü-kasu a füődekēn, de külön tilalmat nēm állítottak, mindenki tutta.

Minden esztendőben kimént a körménét a község plébánosával valamelyik égtájnak megfelelő mezőre, évenként más-más helyre. Ott a pap megszentelte a gabonát, imádkoztak, énekeltek.

Ezt énekelték:

Hallgasd meg, hallgasd meg uram könyörgésünket
Küldjél minékünk termékeny időket
Küldjél minékünk hasznos esőket
Oltalmazd szárazságtól bennünket.

Ezután mindenki vitt haza a szentelt búzából, otthon kenyérre tették és megetették a tehenekkel, s ezzel kezdődött a *nyersétetés*.

Ez az esemény április 25-én Márk (Márok) napján volt, ma is végzik a templomban, az esemény neve *BUZASZENTÜLÉS*.

Ünneplő ruhábo mēnt mindēn embēr, min vasárnap a templomba.

7.) A gabna, ha tavassze igen dús vuot, akkor *MEGSÁSSÚTÁK*, a gazdag gabna hēgyit soróve lēvagdāták, kézze összōgyūjtōttik, eszt a lēvagdāt sássot itthon mēgētettik a marhákke.

A zuradalmakba kaszáve vagdāták lē. Illenkor a gazda buzát *SÁSSUL*.

8.) Tavassze a gabnábo legtöbb *ASZOTT* meg *KONKOL* van. *ASZOTTAT* kibōkkōttik késse, vagy *aszottbōkkōdōve*. A zaszottbōkkōdō e bot vuot, aminek a vigin vuot illen vas kés fōszerēvē, evve bōktik ki. A *KONKOLT* meg a *BUZAVIRÁGOT* is kinyūttōk kézze. A buzavirágot azēr kōllōtt kiszēnnyi, mer attu *esūl* a buza. *ESŪL* aszt jelenti nem tud mēghiznya a szēm, hanēm csak a hējja van a buzánok, korábban mēgērik min kōllēnē.

Ezēket a gyomokat otthon a marhákke szoktok mēgētetnyi.

9.) A kukoricacsutkát összōszēttēk, lēhoztok a zutra a fūōdrū, aszontok *CSUTKÓSZĚDÍS*.

10.) A buza kōzōtt, ha van rozsfēj, aszt levagdāták kiēgyenēsītēt kaszáve, vagy soróve, i' tiszta lētt a buza, u montok, *HĚGYĚZIS*, *FEJEZÍS*.



rozshēgyēzō kasza

11.) *ŰSZÖK* van az ollan buzán, árpán, amēllik mēgfeketēdik a kalásszán.

ŰSZKÖS a buza a *ZIRTASBO*, montok.

Vuot *KEMINŰSZÖG* e nēm ollan veszīlēs, mer nēm piszkittya be a gabnát, de a *PORŰSZÖG* az a zegisz gabnát befeketitti, mēg a liszt is feketē vuot túlō.

12.) Ha esik a zesűō, mēg sūt utānno a nap, osztā a zillen idő sokāig tart, akkor lēsz a *GABNAROZSDA*. A gabna szárán, levelin van illen vōrōs, mind a vasrozsdā.

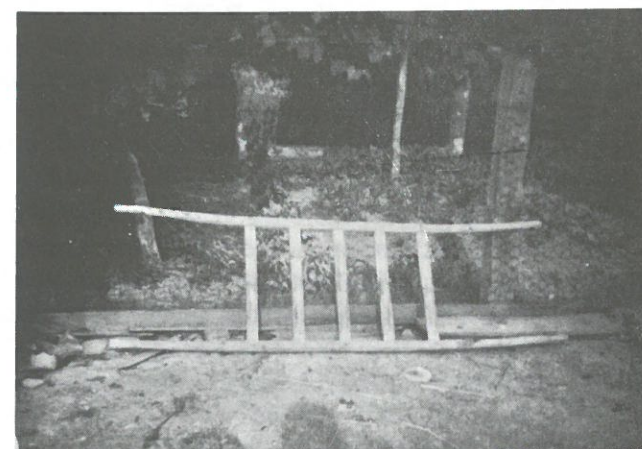
A rozsdā ellen nēm tuttak vīdekēznyi, de űszōk ellen pāculāsse tuttak.

13.) Rozs kalásszán vuot ollan feketē nagy szēm *ROZSANNYA* vagy úgy is montok *ANYAROZS*. A patikus juo pinzt szokott értē annyi.

Ollik esztendōn igēn sok *ROZSANNYA* termētt a rozzse egyūtt.



talicska



trág

ARATÁS

Előkészületek az aratásra

I. A kalászosok fajtái. A búza részeinek nevei

1.) Az ollan növény, améllik lisztyibü kényeret, kalácsot sütnek BUZA. Igén szíp a buza a határ minden ríszin. A lúherfüödi buzák igen hama megérnek.

A rozsbuza elnevezés nem használatos a községben.

2.) Améllik buzát össze vetik ÓSZIBUZA, amélliket tavassze TAVASZIBUZA. (Tápasztalatom szerint egyik kifejezés sem használatos általánosan. Csak így használják: Evetettem a buzát mind, amennyit akartam.)

Ha sok eső vüot nem tuttak össze evetni a puhaság miatt, akkor szoktak tavaszibuzát vetni, de ez igen ritkán fordult elő.

Vüot vedvé minálunk:

1. Magyar buza
2. Bánkuti buza
3. Székácsi buza
4. Esztérházi buza
5. Tarbuza – Ennek a tarbuzának nem vüotak szákái, illen szákátlon vüot.

Mámo ismerik a zorosz buzát, olasz buzát, még a magyar buzát.

Améllikeket a zelőbb emontam má nem nagyon, legföllebb csak a zöregék ismerik.

A zorosz buza, még olasz buza a második háboru utá gyütt. A többi még azelőtt is vüot. Orosz buza ölig jóll birgya a mi vidékünket, ebbü vetnek máma legtöbbit, sokat is terem. Minálunk a buzát mindig a legjobb füödbe vetették. Ha kemin vüot a tél, nagy a szárosság, akkor egyik sē birta, kevesebbet teremtek, de úgy is vüot, ho fő köllött szántonyi.

3.) Minálunk a másik fontos kenyérgabna a ROZS.

4.) Nem vüot külön megnevezisē a fajtájának, csak aszonták ROZS.

5.) A malacoknak, marhának, amit annak ÁRPO. A takarmángabna csak a zállatoknak való. Nagy eső, zivatar utá lēdül a zárpo.

Van minálunk: őszi árpo, tavaszi árpo, sör árpo.

6.) A lúnak legjobb abrak vüot a ZAB.

Rígenten illen DÁNZAB vüot eszt szerették vetni, másfajtát nem.

7.) A buzát, még a rozst összőkevertik, evetették āra aszonták KÉCCĒRĒS.

KÉCCĒRĒST a marhának szoktak vetni rígen, de nem is rēndēs magbu, hanēm amit kihákkēroztak másoggyābu. Mikor lēetették a kéccērēst utāno a füōggyit bevetették kukoricāve a teheneknek csalamádénak.

8.) A buza, rozs, árpo, zab közs nevin GABNA.

Aratásbo, hordásbo sok GABNÁT keresett a zarató. A gabna betakarítások sok munkát attak a parasztembérnek.

A gabna szót rozs jelentésben nem használják.

Az élet szót búza jelentésben nem használják.

A jószág szót gabona jelentésben nem használják.

9.) Rígen igen sokan vetették a zaprószemü kalászos növinyt, a nevē KÖLES.

Má aratás előtt május elejibe evetették, mer ha kīsőbb lētt vetvē, nem adott szēmēt, rēndēs füödbe vetették, még ollan helekre, ahun a gabna kipusztút.

Minálunk vetettek: MAGYAR KÖLEST, JAPPÁN KÖLEST. A színirü is megkülönböztették: VÖRÖS KÖLES, FEHHÉR KÖLES. Inkább csak vörös kölest szoktak vetni.

A kölesnek apró talajt szoktak csinyányi, kézze vetették, ha hantos vüot a füöd, légurgatták, még a kaszálás kedviér is. Megnyótt lēetették a zállatokke, de ha juó vüot meghatták magnak. Rēndre lēvākták, megszárott, utāno ecsípütik. Szüksígtakarmán vüot inkább minálunk, mer másro köllött a füöd nem kölesnek.

10.) Toróba szoktak vetni illen fehér virāgu növinyt e vüot a HAJDINA.

Málénak, prószának hasznáták a disznuók is megették. A rozs még a buza utá szokták vetni a toróba, második vetésnek. Ippen úgy munkáták még a füōggyit, mind a kölesét. Mostánābo má nem vetik. Ítel is vüot a hajdina, szoktak belüllő csinyányi: hajdinagānicāt, hajdinagombócot, hajdinaprószāt ezt a prószāt monták málénak is.

11.) Ha igen gazdag vüot a buza tavassze lēsorózták, amit lēvāktok e vüot a SÁSS. Össze még a sássāt a tehenek lēlegētik.

Mikor megērett a buza a sāsso lōgg le, innejd onnājd, de szokták mondanyi lōgg a levelē.

A buza szuóma juó sāsso, leveles vüot szerettē a marha télēn.

A buza nyól, osztā hānyo a FEJIT, ez a fej tellik ki szēmme.

Ha kedvez az idō nagy lēs a fej, de úgy mongyák KALÁSZ. Mikor igen megērik, akkor lēkunyul a kalásszo, fejē.

A kalászbo van a szēm. Mikor nem egisszen ērett, akkor tejes a szēm, ha tul ērik kipörög a szēm a kalászbu.

A buzaszēmēt a TOKLÁSZ borittya be, ho lē nē follon, de ha tullērik ez is kitāgul, lēfol a szēm, vagy kiveri a zaratókasza grāblājo.

A buzaszēm hēgyin van a SZÁKO.

Masinázāskor e lēmēgy rúla, mēgy a törek közē.

Amibü csíplis utā szuóma lēs av vüot a buza SZÁRO.

A buza szárābu lēs a SZUÓMA. A buza még a rozs szuómāt ALOMNAK használlák, de a marha is ēvētt belüllő. A zab még a zárpa szuómāt megētették télēn a marhāve. Zsombort, még viēkāt kötöttek belüllő. Másro nem hasznáták a szuómāt.

Mikor emasināzták a gabnāt a buzaszemrū ami legyütt az a PĒLVA.

A pēlvāt megētették télēn abrakba tēttik, összőkevertik a burgendijāve még a répāve, igen szerették a tehenek. Ha nagy a szárosság, akkor sok a pēlva.

A szuóma még a pēlvān kivü vüot a TÖREK. A töreket alomnak hasznáták legtöbbször vüot bennē pēlva is még szuóma törmelik is.

ARATÁS

Előkészületek az aratásra

I. A kalászosok fajtái. A búza részeinek nevei

1.) Az ollan növény, améllik lisztyibü kényeret, kalácsot sütnek BUZA. Igén szíp a buza a határ minden ríszin. A lúherfüődi buzák igen hama megérnek.

A rozsbuza elnevezés nem használatos a községben.

2.) Améllik buzát össze vetik ŐSZIBUZA, amélliket tavassze TAVASZIBUZA. (Tápasztalatom szerint egyik kifejezés sem használatos általánosan. Csak így használják: Evetettem a buzát mind, amennyit akartam.)

Ha sok esűő vuot nem tuttak össze evetnyi a puhaság miatt, akkor szoktak tavaszibuzát vetnyi, de ez igen ritkán fordút elő.

Vuot vedvé minálunk:

1. Magyar buza
2. Bánkuti buza
3. Székácsi buza
4. Esztérházi buza
5. Tarbuza – Ennek a tarbuzának nem vuotak szákái, illen szákátlon vuot.

Mámo ismerik a zorosz buzát, olasz buzát, még a magyar buzát.

Améllikeket a zelőbb emontam má nem nagyon, legfőllebb csak a zőregék ismerik.

A zorosz buza, még olasz buza a második háboru utá gyütt. A többi még azelőtt is vuot. Orosz buza ölig jóll birgya a mi vidékünket, ebbü vetnek máma legtöbbet, sokat is terem. Minálunk a buzát mindig a legjobb füődbe vetették. Ha kemin vuót a tél, nagy a szárosság, akkor egyik sē birta, kevesebbet teremtek, de ugy is vuot, ho fő köllött szántonyi.

3.) Minálunk a másik fontos kenyérgabna a ROZS.

4.) Nem vuot külön megnevezisē a fajtájának, csak aszonták ROZS.

5.) A malacoknak, marhának, amit annak ÁRPO. A takarmángabna csak a zállatoknak való. Nagy esűő, zivatar utá lēdül a zárpo.

Van minálunk: ōszi árpo, tavaszi árpo, sőr árpo.

6.) A lúnak legjobb abrak vuot a ZAB.

Rígēnten illen DÁNZAB vuot eszt szerettik vetnyi, másfajtat nem.

7.) A buzát, még a rozstot ősszőkevertik, evetették āra aszonták KÉCCĒRĒS.

KÉCCĒRĒST a marhának szoktak vetnyi rīgēn, de nem is rēndēs magbu, hanēm amit kihákkēroztak másoggyábu. Mikor lēētették a kéccērēst utānno a fűōggyit bevetették kukoricáve a teheneknek csalamádénak.

8.) A buza, rozs, árpo, zab közös nevin GABNA.

Aratásbo, hordásbo sok GABNÁT keresett a zarató. A gabna betakarittások sok munkát attak a parasztembérnek.

A gabna szót rozs jelentésben nem használják.

Az élet szót búza jelentésben nem használják.

A jószág szót gabona jelentésben nem használják.

9.) Rígēn igen sokan vetették a zaprószemü kalászos növinyt, a nevē KŐLES.

Má aratás előtt május elejibe evetették, mer ha kīsőbb lētt vetvē, nem adott szēmēt, rēndēs füődbe vetették, még ollan helekre, ahun a gabna kipusztút.

Minálunk vetettek: MAGYAR KŐLEST, JAPPÁN KŐLEST. A színirü is megkülőnböztették: VŐRŐS KŐLES, FEHHĒR KŐLES. Inkább csak vőrös kölest szoktak vetnyi.

A kölesnek apró talajt szoktak csinyányi, kézze vetették, ha hantos vuot a füőd, légurgatták, még a kaszálás kedviér is. Megnyōtt lēētették a zállatokke, de ha juō vuót meghatták magnak. Rēndre lēvākták, megszárott, utānno ecsípütik. Szüksígtakarmán vuót inkább minálunk, mer másro köllött a füőd nem kölesnek.

10.) Toróba szoktak vetnyi illen fehér virágu növinyt e vuot a HAJDINA.

Málénak, prószának hasznáták a disznuók is megēttik. A rozs még a buza utá szokták vetnyi a toróba, második vetésnek. Ippen ugy munkáták még a füōggyit, mind a kölesét. Mostánábo má nem vetik. Ítel is vuót a hajdina, szoktak belüllő csinyányi: hajdinagánicát, hajdinagombócot, hajdinaprőszát ezt a prőszát monták málénak is.

11.) Ha igen gazdag vuot a buza tavassze lēsorózták, amit lēvāktok e vuot a SÁSS. Őssze még a sássát a tehenek lēlegētik.

Mikor megērett a buza a sásso lōgg le, innejd onnajt, de szokták mondanyi lōgg a levelē.

A buza szuōma juō sássos, leveles vuot szerettē a marha télēn.

A buza nyōl, osztá hānnyo a FEJIT, ez a fej tellik ki szēmme.

Ha kedvez az idō nagy lēs a fej, de ugy mongyák KALÁSZ. Mikor igen megērik, akkor lēkunyul a kalásszo, fejē.

A kalászbo van a szēm. Mikor nem egisszen érett, akkor tejes a szēm, ha tul érik kipōrōg a szēm a kalászbu.

A buzaszēmēt a TOKLÁSZ borittya be, ho lē nē follon, de ha tullérik ez is kitāgul, lēfol a szēm, vagy kiveri a zaratókasza grāblájo.

A buzaszēm hēgyin van a SZÁKO.

Masinázaskor e lēmēgy rúla, mēgy a tōrek közē.

Amibü csīplīs utá szuōma lēs av vuót a buza SZÁRO.

A buza szárábu lēs a SZUÓMA. A buza még a rozs szuómát ALOMNAK használják, de a marha is ēvētt belüllő. A zab még a zárpa szuómát megētették télēn a marháve. Zsombort, még viēkát kötöttek belüllő. Másro nem hasznáták a szuómát.

Mikor emasinázták a gabnát a buzaszemrū ami legyütt az a PĒLVA.

A pēlvát megētették télēn abrakba tēttik, ősszőkevertik a burgendijáve még a répáve, igen szerettik a tehenek. Ha nagy a szárosság, akkor sok a pelva.

A szuōma még a pēlván kivü vuót a TŐREK. A tōreket alomnak hasznáták legtöbbszőr vuót bennē pēlva is még szuōma törmelik is.

12.) Kikel a buza, ha juó a zidójárás, szípén fejlődik, gazdag. Ezér öröznek rajta, ho ki ně vesszén a hó alatt télén. Télén aluszik a buza. Tavassze tovább fejlődik, ha gazdag, akkor męgsásullák. Kihánnyo a fejit, azutá kezd virágozni. A rozs tövő szent Vidkor (június 15.) męgszakad utánno érik. A rozs utá a buzáje is hamarossan.

13.) Amėllik gabna má męgérrett, de něm aratták le – lábön álló gabna. Hirtelen męgérik a gabna, akkor szoros a zaratás.

Męg a ZIRTÁSBO is áll a buza, a CSERÉSBE is a rozs – szokták mondani.

II. Következtetések és jóslások a termés minőségére

Ha sok kökin terēm, akkor a következő esztendőben sok buza lész.

Ha szent Györgykor ebujik a varju a buzábo jó termés lész.

Korai dörgés kései inség.

Kései dörgés korai inség.

Ha sok gelegēnye terēm, sok rozs terēm.

III. Az aratás megkezdésének időpontja

1.) Mikor a gabna męgérrett, lęvággyák, összöszedik, a kepibe raktyák ez a ZARATÁS.

2.) Ha a gazda a zérett gabnát lękaszálló ARAT.

3.) Az aratás időpontjának megállapítása:

A zaratást Péter–Pál körü szokták mękkezdenyi. Ha hússebb vuót a zesztendüő, utánno, ha melegebb má előbb is.

Kimēnt a gazda a mezzüőre, męgnészte a gabnát, körbejárto, belemēnt, dörzsút ki a kalászbu szemēt, męg vütt haza három kalászt męgmutatnyi a családnok mennyire érētt.

A zaratásbo rozs, buza, árpo, zab vuót a sorrend, de legtöbbször attu függött mēllik vuót érētteb. Árpo mikor męgérrett vágnyi köllött, mer kihullott vuona, de a zab is illen vuót.

4.) Tapasztalatok és népi hiedelmek a gabona (búza, rozs, árpa, zab stb.) érettségének megállapítására:

Szent Vid napján męgszakad a rozs tövő (június 15.).

Annyira kemin a szēm, hogy něm lehet emorzsunyi.

5.) Ha érő gabnáro na^m meleg gyün, a szēmēk něm tunnak kitellenyi, összöcsöpörődik, esül.

Szároz meleg idő vuót, vagy ě juó esüő utá, ha meleg gyütt, utánno hama męgérrett a gabna, így esüő utá lęhetētt hallanyi, ahogyan ropogott érētt a gabna.

6.) Elígētt a gabna, szokták mondanyi, ha igēn hama tullérētt.

7.) A tullérētt gabnát, mikor arattyák abbu a szēm PÖRÖG, KIPÖRÖG. Hozzáütődik a grábláho, akkor kipörgött a szēm, ahogyan kaszátok.

8.) A tullérētt gabnát regge korán, vagy este kísön lęhetētt csak aratnyi, máskor kötelēt sē tuttak belüllő csinyányi a kívínek, mer a száro is etörött.

9.) Sok aszott vuót a buzábo – aszottas buza. Űszkős buza, ha por vagy keminűszög vuót rajta. Rozsdás buza, amėllikre illen barna fuotok gyünek.

Ablakos buza kifejezést használtak gépi vetésnél, ha kis területekre nem került mag, s ez úgy nézett ki, mintha ablakok lettek volna a vetésen.

IV. Felkészülés az aratásra

1.) Aratás előtt vuotak vásárok, de a mi falunkba midēn embēr męgcsinyátotta ithon, vagy maga męgcsinyáto szerszámoit vásáron něm szoktak aratás előtt na^v vásárt csinyányi.

2.) Aratás előtt a zaratási fölszerelést rendbehoszták. Kiatták a zaratást mindēn tizedik kērészttér, kísőbb a nyócadik–kilencedik kērészttér arattak.

Aratásro zsuppbu csinyátok kötelet, ebbe kötösztik a zárpát, de vuót ugy, hogy a friss rozsbu is csinyátok. Eladásro něm szoktak csinyányi legfőllebb attak ěgymásnok köccsön.

3.) Aratásro mindig vuót füstütt hus, sunka, szalonna, męg füstütt kóbász. A gazdaasszon szokta ekiszíttényi a zēnniyivalót a zaratúóknak. Kótt tészttát csinyátok, NĚSZURINAK híták, ollan vuót mind a zsömle męgapritva, turót tēttek rá, vagy mákot aszt ěttik, mer eszt a zítelt gyorsan elēhetētt kízíttényi.

AZ ARATÁS SZERSZÁMAI ÉS MUNKAMENETE

V. A sarló és a sarlóval való aratás

1.) A gabna levágásához rigén nem kaszát használtak, hanem amive learatták a gabnát SORUŐ vuot. Valamikor rigén használtak ilyen soruot, de csak szégin apám beszít róla éⁿ sē láttom. (Közli: ő. H.L.-né.)

Aszonta, mikor gyűtt a kasza sokan nem tudtak velé aratnyi, mer kivertik velé a gabna szémit.

Őseiktől hallomásból emlékeztek adatközlőim a sarlóra. Volt nyele, amelyet a sarló szárára húztak, ez fából készült. Amelyik részével vágják a gabonát, pengének nevezték. A községben ilyen szerszám nem található.

A soruot othon a palláson még a kamorábo tartották, a mezzüön még belevágták a kívibe.

2.) Amive fűjjet vágunk, még markot szédünk minálunk az a SORUŐ. A fűjvágó soruó élés, jól ki van kalapávo.

Soruó minden házná van. A zasszonyok dúgoznak vele. Rigénten soruove széttik le a megyérü a fűjjet, erdőöke ahun kaszányi nem lehetett ott is vátkok vele fűjjet, meg hát a markot is evve széttik. A soruot a vásárusná, még a vásárokba vették még, ho mellen gyártmán vuot sohasē nésztek.

3.) A sarlóval való aratás:

Mivel adatközlőim a műveletről csak hallottak, maguk ilyent nem láttak, emlékezetükben nem él hiteles kép a munkáról, így a művelet leírásától el kell tekintenem, hiszen nem adna hiteles, világos képet.

Aszonták jól levákták túbü a gabnát, ho kis toró maraggyon. Firfiak, nők is arattak soruove, mer firfi vuot az is, aki a soruó utá nem tudott kaszáve aratnyi.

4.) Soruove azér vuot juo aratnyi, mer keves pazulódott e a fűödön, joll össző lehetett takarittanyi velé a gabnát.

VI. A kasza

1.) Amive a gabnát, fűjjet levággyák kasza. A fűjjet fűjjaszáve, a gabnát aratuokaszáve vággyák le. Mikor aratnak a fűjjaszáro rátészik a *zaratuogáblát*, ugyis mongyák *aratuobiciklit*. A *kaszanyelet* a bognár, vagy a gazda maga csinýállo, juo fábu. A nyelre van szerēve a két *kancsó*. Egyik a *kiskancsó*, másik a *nakkancsó*. A kiskancsót a kaszás a bal kezive foggya, a nakkancsót még a jobb kezive.

A kancsókat faszégge erősittik a *nyel* csaptyábo, de van ugy, ho rēndēs vasszēget is hasznánok. A kaszanyel vígit a kovács fővasáta mer idēszeretik fő a kaszát. Amive a kaszát a nyelho erősittik *örv*, ho joll megszorullon vasíkke íkelik, de ollan is vuot, ho bōrdarabot is tēttek idē, a szorosság kedviér.

Rigén vuot úgyis, hogy eszakatt a kasza *nyaka*, amive főerősittik a nyelho. Eszt a kaszát nem dopták e, hanem a kovácse tēttek rá mást, odaszēgecsútik a kasza töviho. A kasza tövitü a hēgyiig van a *pēnge* e^v vággyo lē a fűjjet,

gabnát. Ami a fűödön csuszik az a kasza *háto*, de a pēngét kalapállák ki, mekkōszōrűlik ez a kasza élē.

A kasza fontosabb alkotórészei



Guttmann Miklós
a kasza kalapálásához készül

2.) A pēnge szót ritkán használják, a kasza név általános a szerszám megnevezésére.

Régén a kaszavētelná āra vigyáztok, ho^v víkon lēgyēn a pēnge, mer eszt könnyü vuot kikalapányi, de csak akkor juo, ha joll még van edzve. A kasza nem mindig át joll a nyelēn. Fűjhēgynek át akkor, ha a kasza hēgyē nem fekűtt simán a fűödön, hanem a fűj hēgyē felé át. Fűjtűnek akkor át, ha a kasza hēgyē a fűj tövő felé hāgatott, osztá mikor vāgtok velé belemēnt a hēgyē a fűödbe. Nagyra is áhotott a kasza, kaszálásná mikor vāgnok vele ēgy ēv vāgásná nagyot meritt, vāg előre iⁿ nehezzen lēhet velé kaszányi. Ezēkēn a bajjokon a kovács segített. Mēgmelegitti a kasza nyakát osztá melegēn beállittya, ahogyan ippen szűkségēs.

Minálunk hasznátok nyuocfanötös, kilencfenyes, még kilencfenötös kaszákot. Ezek vuotak a gyári számai, ezēket vēttik.

Állogabnát hosszabb kaszáve, a dütt gabnát rövidde jobb aratnyi. Állóná a hosszabb kaszáve szlőssebbet lehet evágnyi, még nagyobb lehet vele merittenyi, de a dütt gabnát nehéz kaszányi rövid kaszáve is.

Eméntek kaszát vőnni avvut a fontos, sértetlen lőgyen a kasza. Nő lőgyen rajta karculás, repedős. Hozzáütöttik vasho, kúho, ha szípēn csōngōtt még lehetett vőnni. Még is szokták nyomkonnyi, ho joll rugōzik ē, mēr akkor juo acilos.

A kaszát a vásárusná szokták vőnni, még vásárokon, de a kovács is szokott tartanyi, kihosza valamēllik kereskēdōtū, osztá anná is lehetett vőnni.

Minálunk hasznátok *csillagos kaszát*, meg *adriai kaszát* ezeket a fajtákat ismerték.

3.) A kasza nyele:

A kōssīgbe a kaszanyeleket nyirfábu, agácofábu, kōrisfábu még szijfábu csinyáták. Magok csinyáták a gazdák, vagy a bognárre csinyátották a kaszanyelet, mer tutták mēllenre kōll csinyányi.

A kaszanyél részeinek népi nevei

A kaszanyélre vonatkozó magyarázatot már a kasza leírásánál adatközlőimtől kapott tájékoztatás alapján részleteiben leírtam. Ezt itt nem kívánom részletezni, de a részeit felsorolom:

1. NYÉL 2. KISKANCSÓ 3. NAKKANCSÓ

A kōzségben a kaszanyélnek más részét, illetve részeit nem ismerik.

A kaszanyelet a bognár, vagy maga a gazda csinyáto, de vőotak illen furó-faragó emberek is, akik csinyátok másnok is.

4.) A kaszaőrv. A penge felerősítése a nyélre. A kasza beállítása

Régebben vőot illen kúccse szabálozható kaszaőrv, de legtöbb vőot a másik félē, amit csak rátettek a nyelre. Vasfket hasznátok a mēgszorittásro, alátítnek még bőrt hasznátok.

A nakkancsóná vállho vėttik a kaszát, vígighuhták a kaszán a kezet, ha a kasza hēgyit elértek a kéz ujjaive, akkor juo, nēm áll sē kicsinre, sē nagyra. Minálunk nēm váltosztatták a kasza beállittását, ha jōll be vőot állidva mindēnt lehetett vele vágnyi, még ha élēs vőot.

5.) ARATUOGRÁBLO – ARATUOBICĚKLI a neve, amit aratáskor használnok. Máskor nēm raknak a kaszáro sēmmit a mi falunkba, akármit is kaszánok vele. Aratásná, ha árpát arattak kissebbet tettek fő mer az is etutta hajtanyi, de buzáná, rozsná nagyobb kōllōtt, mer a kicsin nēm birt vele.

VII. A kasza élesítésének eszközei

1.) A kaszát amin kalapállák ŪLŐ. Az űlő bele van vervē ēt tuskóba vagy kalapálószerkre van ráűtvő.

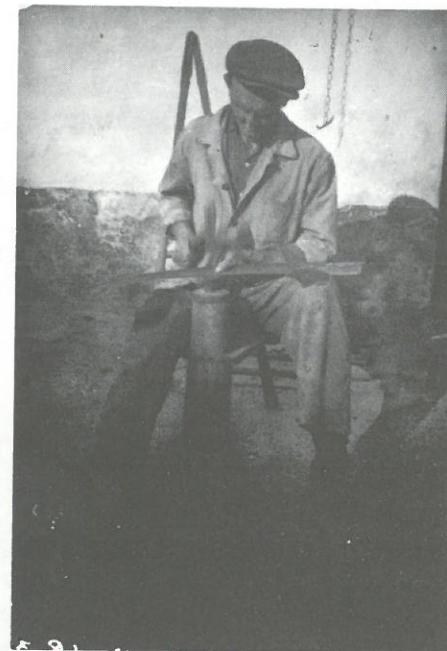
„Vėttem ēgy űjj űlōt, mer a másik evásott.”

Az űlő illen négyszōgletes kemin vas, a kovács csinyáto rígebben, de a vásárusná is tudtak vőnni. A vígē hēgyēs, mert csak í lehet belevernyi a

tuskóba. Ollan fát hasznátok, amēllik nēm hasad e a sok űtēstū. Illen a zagác, a tōlfa, a gyērtýánfa.

A kaszát legtöbbēn minálunk amin kalapállák KALAPÁLÓSZÉK. Ennek a kalapálószerknek három lába van. Elő e^v vastag, ollan fa van, mint amit má montam. A fōlső vígire van karika huzva, ho nē repeggyen el. Hátu víkon lábo van, erre van az űlōke csinyáva. Ebbe a nav vastag lábbo van beleűtvő a zűlő. A kaszát lēvėttik a nyelrū, u kalapáták még. A kaszanyelēn sohasē kalapátak kaszát.

2.) Amive a kaszát kalapállák KASZAKALAPÁCS. ”Puha a kaszakalapácsom, nēm lehet vele rēndēsen kalapányi.”



kaszakalapálás

Kétfélē kaszakalapács vőot nálunk. Ollan amēlliknek mind a két vígē élēs vőot, lehetett vele kalapányi. A másik fajtánok csak egyik vígivel lehetett. A juo kaszakalapács az, amēllik kemin, mer a másik, a puha nēm veri ki a zēlit rēndēsen. Ha evásott a kaszakalapács smérklikūn kikōszōrűtik mastanábo, rígēn evűttők a kovácscho, ott főtűzesitēttē a kovács kikalapáto, kireszēttē, utáno mēkkeminyitēttē, osztá etartott ē juo darabig.

3.) A kalapálás menetének leírása

A kaszát a gazda levettte a nyelrű. Lőtt a kalapálószerke. A jobb kezibe vettte a kalapácsot, osztta a kasza hēgyitű kezdve kalapállo a tövő felé. I^m mēgy a kalapálás, ha magyar ülön kalapál a gazda. Illenkor a zélit a kalapács csinyállo a kaszánok. A kasza háto éri a zülöt, ezen csuszik mindig tovább.

Ha német ülön kalapál a gazda, akkor a kasza hátát üti a kalapáccse. Illenkor a zülő csinyállo a zélt, mer ez a nímēt ülő ippen ollan élēs, mind a kalapácsnok a zélē. Itt mēg a zél csuszik mindig tovább a zülön.

Kalapálásná vigyáznyi kö, nēhogy a zél csipkēs lēgyēn, mer akkor nēm fog, u^r rāggyo a fūjjet. Ha rosszu kalapállak *mēgbugyogósul*, *mēghorpad*, mēgnyullik a zélē, e sē juo.

4.) Ha sokáig kaszánok a kaszáve a zélē EVÁSIK. Rīgēn kalapátom a kaszát, evásott a zélē. Sokszor köllött köszörūnyi a kaszát, ha vásott vuot, rīgēn kalapáták.

5.) Evásott a kasza élē othon mēkcalapáto illenkor a kaszás KASZÁT KALAPÁL. Egisz dīlelōtt esētt a zesűő é^m mēg kaszákot kalapátom.

6.) Mikor a kaszás kaszál, közbe kaszát köszörül, mer evēszi a zélit a fūjj, vagy amit kaszál. Ha a zélē mēgvastagul, akkor köllött a kaszát kalapányi. Sokszor köszörül a szomszid, biztos vásott a kaszájo.

7.) A kaszát, amive köszörülik KASZAKŰ. A kaszakű illen hosszikás kű vuot mēg máma is az.

Vān smirklikű, szūrkekű, ritkábban vuot vöröskű. Ha puha nēm juo, mer nēm lēhet velē rēndēsen mēkköszörūnyi a kaszát, ha kemin köszörülésná kiveri a kasza élit, legjobb a közepēs.

A kaszakövet a vásárokba vettik rīgēn, mastanábo mēg a bótokba.

8.) A kaszakövet amibe tartották TOKMÁN. Emēntem kaszányi, de othon maradt a tokmán.

Rīgēn a tokmánt szarvbu, mēg fábu csinyáták, a szarvat kifőztik, furtak fönt a zódalábo likat, a spārgát idē fūsztik bele, evve kötöttik a dērēkukra. Nēm szokták diszittenyi, csak így simán hasznáták. Fatokmán ritka vuot, eszt vettik vagy magok faragták. Mastanábo mēg plétokmánt hasznánok bágyokbu. Ha fót a tokmán edobták, vagy ha tutták becsinyáták valamive.

9.) A kasza fenése

A kaszanyel végit lētēszi a kaszás a fűődre, balkezive foggya a kaszát, jobb kezive kezdi köszörūnyi a töviná, uⁿ hallad a hēgyē felé. Eccēr a kasza hátán másszor a zélin huz ēgyet. Eszt csinyállo egymás utá ütemēssen. A tenyerive nyomgya a kaszát, e nē düllön, a zujjait mēg mindig főemeli azon a zódalon, ahun ippen köszörül huzza a követ. Ha vígigért tēs mēg három-nēgy hosszabb huzást vígig a kaszán.

Attu függ mēllen gabnát, fūjjet kaszál a gazda. Erős, akkor többször, gyōnge, kevesebbšzēr köll köszörūnyi.

10.) A kaszát a pajtábo, kamorábo, vagy a palláson tartották főakasztva. Nēm szokták bezsiroznyi mēg szítszēnni.

11.) Addig juo a kasza aratásro, mig nēm éri valami baj, vagy nēm igēn vásik el. Aratnyi mindig a legjobb kaszáve szoktak. Vuot ugy, hogy eszakatt a kasza nyaka, akkor ha lēhetētt a kovács mēgnyakasza, mēgpántúta, ha nēm má tovább nēm vuot juo aratásro kaszálásro.



a kasza fenése



aratókasza fenése



a kasza fenése

12.) Illen rossz kaszákot hasznátok késnek, kést csinyátok belüllő, botra is kötöttik fejezire is juo vuot, még ki mit tudott.

VIII. A kaszával való aratás munkamenete

1.) A vágás módja

Ha a kaszás úgy arat, hogy a gabna a toróra esik RENDRE VÁG. „Rendre vágom a zárpát, mer igen fűjjes vuot, köll neki a szárodás.”

Ha nem a toróra esik a gabna, u^k kaszál, hanem a zálló gabna mellé, akkor RÁVÁGGYO a zállóho, ugyis monták NEKIVÁGGYO.

A rendre vágást csak fűjjes gabnáná, vagy ollanná csinyátok amellik be vuot vetvő lúherre, szarvaskerette osztá nagyra nyótt benne. Máskor mindig nekivágták a zálló gabnának osztá röktön széttik is összö marokba kivibe. E^v vuot a jobb, de a másikat szárogatnyi, forgatnyi köllött több munka vuot velő, lassabban tutták kepibe raknyi emmiatt. Szēm is több veszett így, de azēr igen vigyáztok velő, esűös időbe bizo sok munkát adott a rendre vágott gabna.

2.) Az aratómunka mozdulatai. Az aratás munkamenetének leírása:

A zaratuo, ho^h hogyan arat, a gabnatu függ. Szépē, egyenēssen álló gabnát bārhunnaj lehetett vāgnyi. Illen gabnát körös-körbe is arattak vuot ollan eset. Ha dűtt vuot, akkor amēre dűt, āra kaszátok a dűlīs utā. A kaszás főkötöttő a tokmānt, mēkköszörűtő a kaszát u^k kezdett kaszānyi. Kicsint előre dűt mēglēnditettē a kaszát jobra, osztā balra meritt velő, balra huzza. Illenkor mindēn vāgās utā, amit lēvāgott otmarad a zálló gabna mellett. Közbe a jobbik lábāve előre līp, de a kaszát mā visszavūszi jobb ódalra. A kaszāsnek deriktū főfelē mozog a testē. Vigyāznyi kō, hogy a kasza szīpēn lēraktya, amit lēvāgott, akár fűj, akár gabna. A juo kaszás könnyen kaszāl, nēm lāccik rajta, hogy erōködik. Ha igen dűtt vuot a gabna lēvettik a zaratuo kaszāt csak fűjjaszāve vākták a gabnāt.

A kezdő kaszāsse elősször csak fűjjet, lúhert vagy más illesfélit szoktak kaszátotnyi. Mēgmagyarāzzák neki, hogyan köll a kaszāt tartanyi osztā vāg. Vāgās közbe is mongyák hogyan tarcsa a kaszāt eressze lē a tövit, mer máskippen csak a hēgyē fog. Könnyen köll a kaszāt huznyi, mer igen efāroszt máskippen. Nēm lehet szlēsset vāgnyi elősször, mer igen nehez ehuznyi a kaszāt. I^m mēgy, osztā ēccēr csak mēgy, mēgtanulla a zembēr, mēg rávūszi a maga nyomorusāgo.

A rossz kaszás efolattya, amit kaszāl, akár gabna, vagy fűj, azēr mer nēm tēszi lē a kasza tövit, mer et takarittya összö, amit lēvāg a kasza. Illenkor ha efolattya a hēgyive kaszāl a kaszás. Nēm ereszti lē rēndēssen nēm vāggyo lē jōll. Aszontāk illenkor: „No csak a bāttját, a zōccsō maradhat.”

3.) Amit ēccēr a kaszāve lēvāgnok KASZAVÁGÁS. „Öt kaszavāgās szlēs rītem vuot a Narrīten.” Ez a kaszavāgās nem vuot egyforma, aki jobban kinyujtotta a kezit szlēsēbbet, aki nēm annyira szūkebbet vāgott, de a kaszān azēr nēm szoktak állittanyi, ho szlēsēbbet vāggyon.

4.) Minālunk illen darabokra osztották a gabnāt úgy aratták lē, nem kaszátok vīgig illen kisēbb darabokra monták FOGÁS. Három fogásbo arattam lē eszt a

buzāt monták. Ha esű vuot a fogásbu könnyēbben összö lehetett pucūnyi, kepīnyi a gabnāt, minha vīgig lett vuona vāgvo.

5.) Aratás csoportban:

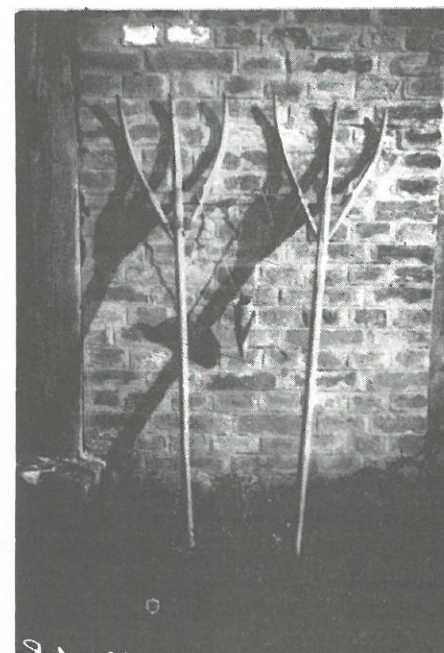
Bandābo mindig a vezetűjűk vuot a zelső kaszás, a többi mēg utānno. A mi falunkba a Zōrsi urasāgnā heten szoktak aratnyi, ha fűjjet kaszátok egyűtt vāktok, de a zaratāsna nēm, mer a sorűostu nēm tuttak ollan gyorsan mēnnyi a kaszāsok. Mindig vigyāznyi köllött a sorűosnak nēhogy evāggyāk a lábāt. Nēm lehet itt ugrānyi, bolondūnyi, mer a gazda sē engettē mēg, de a bandavezēr sē.

Ēgyformān kaszāsok minālunk mindēnfélē gabnāt, csak ha dűtt, akkor kerűlik ahogyan lehet vāgnyi, kerēngetik, de illen gabna összö vissza van dűvő, amellik nēm csak ēgyfelē áll aszt szīpēn vāggyāk dűlīs utā, mer szēmbe nēm lehet vernyi a kalászokat. Igen dűtt gabnāt nēm lehet aratuo kaszāve aratnyi, illenkor lēveszik a zaratuo grāblāt rūla.

IX. A levágott gabona, búza összeszedése vontatókba, petrencékbe: (Régi, ma már nem alkalmazott eljárás)

1.) Minālunk rīgen is, mēg mámo is a^v vuot a szokās, hogy a gabnāt kivibe széttik, kepibe rakták, azutā vűttik haza. Ollan sohasē vuot, hogy u rakták vuona összö a gabnāt mind a szēnāt. Szēnaszerűen nēm kezelték a gabonāt.

FAVĚLLÁK – FATOKMÁN



2.) A gabnát nem, de a bibort, még illen aprómagokat szoktak *csirkébe* rakni. Eszt amive csinyáták *favëlla*, vagy *vëlla* vuot. A FAVÉLLÁT u^v vëttik a piharcon, vuot ott ë Rëknicër nevezetü gazdasági kereskedő, attu. A faluba nem csinyátok, három águ vuot az illen favëlla. A közepsüő ágo az a nyelle egybe vuot, abbu vuot kifaragva. A másik kettő még melleje vuot csinyávo.

A ríten szénáná igën juo vuot dúgozni velë.

X. A levágott gabona összeszedése marokba, bekötése kévëbe:

1.) Mikor a marokszëdëő összöszëdi a lëaratott gabnát MARKOT SZËD.

2.) A lëaratott gabona marokba szëdésének, gyűjtésének módja:

Sarlós aratásnál:

Soruos aratásná bisztos csak lerakták osztá utánno szëttik fö, rakták kívibe, de illent mink má nem láttunk, mer a mi idönkbe má nem arattak soruove csak kaszáve.

Kaszás aratásná a *marokszëdëő*, vagy ugyis monták *soruos*, ngyi öt mëtër utá át be markotszënnyi. A gabnát a kaszás rávákto a zálló gabna mellë, szípën lërakta a kaszáve. A marokszëdëő jobb kezibe vuot a soruove szëttë, de a bal kezive is segitëtt takarittanyi, még a lábáve is, ahogyan mënt előre. Mikor összögyütt ë^m marokra való kicsint gömbölgettë, ho jóll összöállon a bal kezive még a soruove föemëtë, ë^l lëpíst jobra lëpëtt, lëütöttö a tövit, osztá beletëttë a markot a kötélbe, ez vuot buzáná még rozsná. Árpáná, zabná minden markot külön tëtt lë, mer aszt szárogatták, utánno rakták kötélbe.

KISGRÁBLO

Részei:

1. nyelë 220 cm hosszú
2. gráblofej 70–80 cm hosszú
3. gráblo fogak 20 db foga van kb. 10 cm hosszúak



Azër köllött jobra lëpnyi egyet, hogy a következö kaszavágásnok në lëgyën akadikba a kfvë, marok ki tuggya lëndittenyi a kaszát. Ha fújjes, lúherës vuot a zárpo, még a zab akkor rëndre vákták le. Rëndën megszárott utánno grábláve szëttik összö szípën, minha markot szëdëtt vuona osztá beletëttik kötélbe bekötöztik. Ez a gráblo rëndës KISGRÁBLO vuot, amive mást is gyűjtöttek, nyersët is még mindënt.

A buzát, rozsot ëccërre kívibe szëttik, bekötöttik bekepítik, de a zárpát, zabot marokba raktyák csak utánno kötik kívibe, ha má megszárott. A marokszëdës minden gabnáná egyforma, de van itt a faluba egy asszon, az a kaszás utá hátránok méggy úgy szëdi a markot, de nem idëvaluo, hanëm valahunnaj Zala mëgyëbü hoszta Nagyrëcse nevü falubu.

Rígën termëtek hajdinát is a faluba. Ha megérett, a kaszás lëkaszáto a marokszëdëő soruove szëttë, ë marokra valuoat föszttek elejbëk állitották, sodortak belüllö kötelet osztá bekötöttik közë a fejiho, hogy a tövö szille állon, mer utánno kettes sorba rakták lë. Ha igën rövid vuot zsupkötélle kötöttik be. Illen kis maroknak vuot a nevë CUCORKA.

3.) A marokszëdëő szerszámai:

Minálunk amive a markot szëttik SORUO. Evve fújjet is váktok, ha köllött, még markot is szëttek velë, mer másse itt nem szëttek markot.

GRÁBLO vuot amive a markot szëttik rëndrë, de eszt hasznáták más gyöjtsire is. Részeit lásd fentebb.

A bognár vagy a furó–faragó embër csinyáto. Sohasë diszitëttik sëm mive.

4.) Az összeszedett gabona kisebb egységei:

Amit a marokszëdëő ëccër lëtész *marok*.

5.) A kfviket amibe bekötik KÖTÉL. Igën érett gabnábu nehez vuot kötelet csinyányi, mer epattant, eszakatt kötözísná. Rozsot, buzát, ókor a zabot is, ha nagyra mëgnyótt a maga kötelibe kötöttik. A zárpát mindig, a zabot, ha picin, zsupp, vagy rozskötélbe tëttik. A zsuppot rozsbu csípülik ki a szemet kézze u csinyállák. Rozsbu is csinyátok kötelet, eszt úgy aratták lë ëppár kfvibü csinyátok kötelet, eszt ugyis szokták, hogy kivertik belüllö a szemet, de sokszor nem is, mer ami kigyütt rozs masinálásná a kötélbü a disznuonak, marhánok juo vuot. Mastanábo még má vuot illen gyári spagët, kötüő abba szokták kötnyi ollik helën. Lëhetëtt vënnyi Szombathelën a gazdasági bótba.

Minálunk csak aszt szokták mondanyi, esik a zesüő nem lëhet mást csinyányi kötelet csinyálunk, mást nem.

6.) A kötéel készítése kézzel. A kötéelfajták:

Ollan kötelet itt nem csinyátok, hogy a buza fejit összödukták osztá mëgtekertik.

NYULFÜLES kötéel ollan vuot, két csomóba vëttik a kötéelnek való buzát, a fejiná egygyik szárát a másikke mëgcsavarták, a csavartalan szárát kétfelë vëttik, ekközë behuzták a csavartat, a kétfelë álló kalászok miatt mongyák NYULFÜLES kötéelnek.

Ollan kötelet së csinyátok, hogy a buza vígit összödukták osztá mëkcsedertik.

Két csomóba vették a kötélnek való buzát, a fejit lehajtották, valaméllik csomóbu három négy szálle körbetekertik, osztá kász vuot a kötél.

Árpánok zabnak ithon csinyáták a kötelet rozsbu, zsuppbu. A kötélnek valuot itt is kétfelé vették. Egymásro heléztik a hégýt a zéggyiknek a másik alatt átbujtatták, ezutá csinyátok rá éⁿ hurkot. Ez azér vuot juo, mer nem bomlott fő ollan könnyen.

A futrást még a futrásbu sodort kötélbe kötöttik. Ekeszték tekernyi, osztá mindig szédet annyi magábo, ho lét belüllő kötél. Addig tekerték améllen hosszi köllött. E nem vuot ollan igen erős, de a futrásnok juo vuot.

7.) Kötelet géppel és egyéb alkalmatossággal soha nem készítettek a község gazdái.

8.) A marokszédűő maga csinyáto a kötelet buzáná, rozsná, de ókor a kaszás is segített neki égyet kettőt csinyányi. Árpáho, zabho kász kötelet vüttek, ha fűödre teritti a kötelet, akkor KÖTELET TERITT.

Árpáná, zabná gyerékke szokták a kötelet terítettnyi. „Gyerék, té terégetéd a kötelet, anyád raktya bele, én még kötözöm.”

9.) A zösszökötött gabnacsomuo KÍVÉ. „Két kívé hējján öt kérészt buza termétt ezen a kis fűödon.” A fűödon a gyerékék kívit hortak. É kívibe három kissebb, vagy két nagyobb marok fért el. A na^k kívé nem juo, mer masinálásná, ha magasra köll annyi, vagy a hordásná is, igen nehéz. Legjobb a közepés kívé.

A gazda magánok egyforma kívit kötött, de ha ríszes aratuo vuot, osztá nem vuot böcsületés, magánok, ami rísz lét, nagyobb kíviket kötött, ezér monták, ho RÍSZKÍVÉ még GAZDAKÍVÉ.

10.) Kívékötísná a kötelet amive megszorították KÍVÉKÖTÜÖFA. A kívékötüöfa illen hégýés fa vuot, a vígíre vístek illen hosszíkás likat, ahová a soruot bedukták, mindig így együtt vüttek a mezzüöre. Nem diszítettik sémmeve. Ha nem hasznáták othon a palláson, komorábo, vagy a pajtábo tartották, fődúkták a géréndábo. Mikor dúgoztak velé a kikkótin kötejé alá szokták dugnyi, kívékötísná a kívé mellé onnaj mikor ippen köllött fövöttik. Magok csinyáták a gazdák mindénfélé fábu, de szivafábu igen szerettek csinyányi, mer az igen szíp pircs vuot. Csak kívékötísré hasznáták.

11.) A zaratuo ha a kívit zösszököti KÖTÖZ.

„Eménünk dilutá árpát kötözni. Má csak a zárpo kötözis van hátro, osztá vígzünk a zaratásse.”

A kívínek a dэрékáná é kicsint léjjebb tészik alajja a kötelet, osztá kötik be. A kötözűő odalíp a kívího jobb kezé felü van a kalász, bal kezé felü van a tövö. Bal kezive megfoggya a kötél közellebbik vígit, jobb kezive még átnyul a kötél másik vígiér a kívín, azutá zösszöhuzza ék kicsint, de a bal kezive elengedi a kötelet, mer beleigazittya a gabnát. A kötélnek ez a száro nem esik le a fűödre, mer a lábáve mégtarítya. Ezutá jóll méghuzza, rátérbetül, méggeceli a kívít, jobbkezibü a kötelet csederi balra így a kettő zösszö lész csederve. Foggya a kívékötüöfát cseder velé égyet ezen a csomón, osztá beduggya a eszt a csomót a kötél alá. Ezutá lészédi rúla a kiálló kalászokat a tövirü is, osztá lábáve forditt égyet rajta. Ami szálokat kihuzott a másik kívíbe teszi bele.

Nó is, férfi is szokott kötözni, vagy csak a férfi kötöz a nó még horgya zösszö. Ha szároz a gabna nem fűjjes éccérre lehet bekötnyi, de fűjjes gabnát é kicsint szárogatnyi köll. A zárpat, zabot egy-két nap szárogatás utá kötik be. A kívít bekötöttik díbe, még este, azutá be is képtik. Ha esűő gyütt minné előbb, ho szít né ázzon.

A kívé bekötése minden gabonafajtánál azonos körülmények között történik. Kölest ugyanúgy kötözték mind az árpát, de nagyon ritkán termeltek.

KÍVÉKÖTÜÖFA - SORUO



XI. A keresztbe rakás előkészületei:

1.) Szokás volt zösszehordani a kévéket mielőtt képebe rakták, de külön neve nem volt a műveletnek. Zösszehordták a kévéket két oldalra úgy, hogy a kéve töve volt a kepe felöl mindkét oldalon. Arra vigyáztak, hogy mindkét oldalon egyforma mennyiségű kéve legyen, mert különben nem lehetett egyformán képélni, hiszen egyik képélőnek nem volt elég kévéje.

2.) Ha gyütt a záporésűő hirtelen nem tuttok zösszöhordanyi a kíviket, nem tuttok zösszökepínyi, akkor létüttünk kettőt égy más mellé, kettőt még hégýibé, égyet még a kettő közepire, ére monták ÖTÖS. Esetleg ha maratt kepillisná öt kívé, akkor ötözsbe zösszödobtok ritkán, de máskor nem hasznátok, illenkor is csak ideglenýessen.

3.) Hatos, hetes, nyolcas, kilences kéverakási módokat nem ismerik, nem alkalmazták.

XII. A kereszt és más hosszabb időre szóló kéverakási módok:

1.) Minálunk a legalsó kivit u^h hijják ZSINÓRKÍVÉ. Ennek a kvinek a kalászoit fő szokták hajtanyi u^i teszik rá a következő kivit azért, hogy ne csirázzon ki, ha sok eső van.

2.) A keresztbe raktyák be a kviket, ez aggya a kepit, a kiálló kvikre mongyák LÁB.

Buzábu két lábú kepit raktak, két-két kvibü át a láb egyik-egyik ódalon. Rozsba három lábú, it még három kvi van egymás hegyett.

3.) A kepin legföllu van a FÖLSŐ KÍVÉ, de másnak nem monták.

4.) A kivit a mezzüön keresztbe raktyák ennek a nevé KEPE. E^k kepe több keresztbü át. Van amellik csak egy, de raktak rigén két-három-nígy keresztet is, egybe ez attu függött, hogy mennyi gabna vut a füdön, mennyi vut a kvé.

E^k kereszt husz kvibü át, a fékereszt tizbü. Ha kettes lábokat raktak két kettes lábbo vut egy kereszt, e^k kettes láb fékereszt vut. Nemcsak egisz keresztü kepit raktak, mer vut ugy is, hogy három még e fé keresztet raktak egybe, ez ugy alakút ahogyan kívánto a kvé sűrűség. E kepile fékeresztet magát nem raktak. Ha három kvé vut egymás fölött a lábbo, akkor tizennígy kvé vut ragva e fékeresztbe. Illekor ahány láb vut annyiszor szorozták tizennígye, azutá elosztották hussze i tutták még mennyi rozs termett azon a füdön.

5.) A kviket ha összorakták, összhorták ÖSSZÖKEPIL kettő az aratók közü: „Zóden összökepiték a zabot, min megvonyódott, meghugyozta magát.”

A keresztet egymás mellé rakták juo szorossan, hogy a víz ne follon bele. A zelső zsinórkvinek a fejit főhajtották, hogy ne csirázzon ki. A kepilet mindig két hozzáértő ember csinátó, mer csak azok tutták rendessen főraknyi a kviket. A kepit mindig a köz közepire rakták, mer it vut legjobban dombos. A buza, még a rozs kepit le is szokták kötözni, hogy ne döncsö le a kviket a szél. A két szemkösti láb felső kvijibü meghusztak ékkötélre valót, osztá a kepi tetejin összhötöttik.

XIII. Az elhullott szálak összegyűjtése és a tarló:

1.) A kvik összökepile utá marad még éppár szál gabna szille a torón ez a FUTRÁS.

2.) A futrást a torón amive összögráblállák TORÓGRÁBLO, de NAGGRÁBLÁNOK is mongyák.

Részei:

1. nyele 200 cm hosszú
2. feje 150–180 cm széles
3. fogak 18–25 db foga van



A torógráblát vagy a NAGGRÁBLÁT minálunk fábú csináták rigén teljessen. Fogait, fejit, nyelit is. A fogai, ha fábú kszútek egyenessen átok, ezér eszt igen főtartott nyelle huszták, mer máskipp megakattak vuna a fogak a füdöbe. Ksőbb a fogakat csináták vasbu, illen nagy ácsszégekbü, eszt még lehetett hajtanyi e^k kicsint, osztá nem köllött ollan főtartott nyelle gráblányi velé.

3.) Huzzák eszt a torógráblát, vagy naggráblát, osztá szedi összó szálokat ez a GRÁBLÁLÁS.

Régge szoktak gráblányi még harmatos a szem nem hullik így ki belüllő, vagy este kison, mikor harmat van. Illekor nem lehetett aratnyi, osztá ezér is gráblátok illekor.

Ha igen szoritott a zaratás nem gáblátok rőktön, hanem mikor ráértek.

A soruos szokott gráblányi, még aki érte, aki ráért.

Harmatba mindénki gráblát aratuo bandákbo, ha emarattak igen velé még a gazdák feleségei is mentek segittenyi gráblányi.

A gráblálást mekkesztik mindén kepiná kiengettik, amit a gráblo összhuzott. Mikor megvut a gráblálás sodortak a futrásbu kötelet, osztá ebbe a kötélbe beleszettik, beletakarították soruove, bekötöttik a kepi vígibe tettik. Sokszor má előbb vuttek haza FUTRÁST, mer ennek az a nevé, othon a tikok kirukták, kicsipégettik belüllő a szemét, a szuomát még a tehenek alá tettik alomnak. A futrást hazavuttek a tikoknak, de nem mind csak amennyi köllött főleg akkor, ha kison kerút a házho masina. Legtöbbet még emasináták a többi gabnáve. Mást nem tettek velé.

4.) A torót összögrábláták még mindig maratt é éppár szál gabna. Eszt kézze összö szokták szénni e^v vuot a FÜRTSZEDÍS.

Eménék fürtöt szénni szokták mondanyi.

Akik nem tuttak mást ténny, a rászorúttak, a szeginyék, a gyerekek szoktak mēnni fürtöt szénni.

A szalokat kézbe széttik fő szípen, hogy a kalászkok egymás mellett átok, ha összö gyütt é csomó összökötöttik. Othon kicsipútik, vagy csak u^m mindenestü nekiatták a tikoknak. Még csak fő nem szántották, egisz addig széttik a fürtöt, de mast má miúta téessz van nem lehet kalászt szénni, mer kombgyán arat. Még kepi vuot a füődön nem szabadott szénni, mer vuot ollan szémtelen, amēllik belemēnt a kepibe onnaj nyúttó ki a kalászkokat.

5.) Mikor efogyott valamellik füődön a munka aratás, vagy akármí mindig avve fejesztik be: Hálá Isten efogyott, evgeztünk.

XIV. Munkaszervezet az aratásnál:

Munkaszervezet. Munkakörülmények. Szokások

1.) A sarlós aratás munkaszervezetére vonatkozóan nem tudtak adatközlőim kielégítő adatokat szolgáltatni, mivel életükben már sarlóval nem arattak, s szüleik, nagyszüleik elbeszéléséből pedig már csak arra emlékeznek, hogy volt ilyen aratási mód, a részleteiről nem beszélnek.

2.) Munkaszervezet kaszás aratásnál:

A gabnát, kölest, hajdinát a férfi kaszáto lē unnevesztik KASZÁS, ARATUO.

Régge korán mēntek a zaratuok aratnyi. A juo kaszás szípen rakta lē a gabnát, könnyen fő tutta szénni a marokszédüő, vagy soruos. Tapasztalataim szerint az ARATUO megnevezést nemcsak a kaszásra, de több esetben mindazon személyekre használják, akik az aratásban dolgoznak.

13–15 év körü a firfigyerék próbákozik a zaratásse, illenkor egy é^k kicsint má arat. Ha ollan erős lész, ho má egisz nap tuggya hordoznyi a kaszát, egisz nap bír aratnyi, akkor lész rendēs aratuo.

A lēvágott gabnát soruove széttē összö a MAROKSZEDÜÖ, vagy ugvis monták SORUOS.

Marokszédüők, soruosok asszonyok, lányok, gyerekek vuotak. A 12–13 éves gyerek, ha ügyes vuot má összö tutta szénni a gabnát. A lányok, ha nem vuot othon rájuk szükség emēntek, eszegöttek soruosnak osztá kerestek gabnát.

Aratásná a gyerekek szoktak kötelet csinyányi, árpo, zab kötözisná kötelet terittenyi, ezekre monták KÖTÉLTEREGETÜÖ. Két gyerek vuot a kötélteregētüő, ketten rakták bele a kötélbe a gabnát, ketten még kötöttik igēn sokat összö lēhetett pucúnyi egy nap. A kiviket a kötözüő szokta bekötnyi. Időssebb embēr vagy asszon szokott kötöznyi a soruos, még a kaszás utá, ha nem maga a kaszás még a marokszédüő.

Árpáná, zabná gyerekek szokták a kötelet terittenyi. Eszt a kötelet má othon, előre megcsinyállák, megvizezik, hoⁿ nē lēgyēn szároz nē torgyōn el, nē szakaggyon el, csak a mezzüōn e köllött terittenyi.

3.) Minálunk nem vuotak csoportok a zaratásná. Ahogyan vuotak a családbo, annyian tuttak mēnni aratnyi. Vuot ollan, aki másodmagáve, de vuot, akik ngyen ötēn is tuttak mēnni. A Zōrsi uraságná hét kaszás, hét marokszédüő szokott aratnyi.

A kötelet a soruos csinyállo, vagy ha van ollan gyerek akkor az. Öregek is szoktak segittenyi kötelet csinyányi a soruosnak. Ha a kaszás ügyes vuot, joll tudott kaszányi, vuot āra idejē, hogy okor csinyát egy ēk kötelet a marokszédüő-jinek. A kfvit legtöbbször a kaszás köti be, ha nincs ollan öreg a házná, aki illent még tunna csinyányi. Még a kaszás kötözött a marokszédüő horta összö a kiviket kepillisho.

XV. Segítség, részes- summás- és napszámomunka az aratásban:

1.) Csak akkor szoktak a szomszidok, rokkonyok, barátok segittenyi egymás-nok a zaratásná, ha esüő gyütt, osztá a zēggyik előbb összö tutta kapnyi a gabnáját, mind a másik. Illenkor szoktak segittenyi vagy ha valaki igēn emaratt, akkor a vigin segítettek illennek, de ez igēn ritka vuot. Mindēnki tētte a maga dūgát.

Nēm köllött minálunk segittenyi sē papnak, sē a mestērnek, még vuot azoknak a rendēs aratuojok, ezēk megcsinyáták nekik.

2.) RÍSZESARATUO vuot a nevē, aki e^b bizonyos ríszēr lēvákto a gazda összes gabnáját.

„Ríszesaratuot fogattam, öregsigēmre má én nēm aratok” – szokták mondanyi a zūdőssebek.

A gabnát amiēr lēaratták RÍSZ vuot a nevē.

Rígebben mindēn tizenkettedik kērēstēr szoktak aratnyi, kīsōbb mindēn tizedikēr, mastanābo még má nyócadikēr arattak. Mindenfélē gabnát ennyēr vákto lē, nēm tēttek külömsigēt a zaratuok. Ez osztá tellessen a zaratuojē vuot szuomástu.

A ríszelis így kērēstbe vuot, de ritkán mázsābo, illenkor a zaratuo kapott a gazdātu SZUOMAPINZT, azēr a szuomājēr, ami a ríszbü lett. Ollan is vuot, hogy a zaratuo vütt szuomát a disznaji alá.

Ríszesaratuonak emēnt a nincstelen embēr, még az is amēlliknek csak éppār huod füöggyō vuot, osztá abbu nēm tudott megínyi a csalággyāve. A ríszesaratuo napszāmbō járt, télēn még a zerdüōre fāt vāgnyi. A kēnyerit mēkkerestē a ríszesaratásbo még, ha emēnt masinányi.

Böcsületēs aratuo, böcsületēs gazdáná évekig megvuot, akkor járt napszāmbō is a gazdāho, mikor köllött neki. A gazda fórzott is neki, emunkāto a füöggyit is.

A községben ledolgozás nem volt, de olyan előfordult, hogy kölcsönt adtak szegény embernek télen, ha nem tartott ki a gabonája s ezt az aratás után levonták a részből.

Egy kaszás egy esztendőbe 12–13 huodat tudott learatni, de ha nagy családde vuót még többet is.

Tavassze szokott a gazda megállonponnyi a zaratúójáve, azutá osztá mēnt e^m má évrü évre.

Írásbeli szerződés nem volt.

Akkor fogadott a gazda aratúot, ha keves vuót a zerejē még sok vuót a füöggyō, gabnájo.

3.) Aki napszámér aratott u^h hítk NAPSZÁMOSARATUO, vagy PINZESA-RATUO. Illenyēk időssebb asszonyná szoktak aratni, mer csak kaszás köllött, a zasszon még összöszēttē a markot. Özvegyēk vuotak ezēk.

Még ēccēr annyi fūzetíst kaptak ezēk a zaratúok mind a rēndēs fūjkkaszálásná.

4.) Rīgēn vuót ugy, hogy a lányok, ha nem vuót rájok othon szüksēg a zaratásná, emēntek, eszegōttek valamellik gazdáho, vagy uraságho marokszēdūō-nek. Nem monták eszt sē másnok min *marokszēdūō, soruōs*. Ennek a fūzetístē a zuraságná két mázso gabna, a gazdák attak két mēró buzát, ē^m mēró rozstot.

Pinzēr is eszoktak mēnni aratni. 1910-be a soruōs naponta hetfen krajcárt kapott (közli H. L.-né).

5.) Amit keresētt a zaratúo a gazda mindig hazavüttō neki a házábo.

6.) A zuraságná szoktak lēnni idegēn aratúok, nímētēk, de a gazdákná nem vuót idegēn sohasē.

7.) Idē a szomszid kössigbe eszoktak mēnni aratni Pērinbe (Perint) mitū-lūnk, de ot sē kaptak többet mind ithon, csak ithon má nem kerūt nekik aratás.

8.) Rīgēnten csak lassan, keveset szoktak aratni napru-napra, de kīsōbb má reggētū estig vākták lēarattak husz-huszonōt kērēstēt naponta. Ez attu fūggōtt mēllen vuót a gabna. Ha többen vuotak még többet is lēarattak.

XVI. Aratómunkások az uraságnál:

1.) A zuraságná többen arattak ēggyütt ēre monták ARATUOBANDA. A mi falunkba hét kaszás, még hét soruōs vuót ē^b bandábo a zuraságná, még vuotak gyerēkēk, azok is tuttak segittenyi. Mind a hét kasza vákto elősszōr, utánno ēggyütt kötōsztik be, ēggyütt horták összō, kepítik be.

A zaratúobandábo vuotak nincstelenyēk még ēgy-kēt huodas szēgin embērēk, akik abbu a kis fūöggyōk jōvōdelmibū nem tuttak mēgīnyi. A zaratúobanda több ēvig egybe mēgvuót nem vāltosztattak rajta sēmmit. Elōsszōr mēgēggyeztek ēgymásse, utánno a zuraságge.

Ha valaki kiát a bandábu bevēttek helēttē mást. Ha beteg lētt valamellik a banda taggyaibu a banda mēgēggyezētt velē mit kap a zeddigi munkájáér. A mi falunkba nem vuotak fegyelmetlensīgēk a bandábo, mer csak illen kis banda vuót a zuraságná ezēk mēg joll mēgērtēttik ēgymást.

Mikor a nímētēk it arattak, azoknak vuót külön szakácsnéjok, eszt a zaratúok fūzettik, de ho^m mennyi fūzetíst kapott a fenyē sē tuggya. A zítelho valót a lisztēt, zsirt mēg mást is a zuraság atta, mer ugy ēggyeztek mēg velē. Ha imáccság nēkū lēútek ēnni aszonta nekik a bandagazda: No, sē tipori, sē gázuri, csak leftihadari.

2.) A zaratúobanda vezetūōjō a BANDAGAZDA. A bandagazda beszítē mēg a zuraságge mit aratnak, mēllik gabnát, mennyēr aratnak, mēg mindēnt, amit hát köllött. Ez irányította a bandát a zaratásná.

3.) A szēginembēr mikor emēnt a zuraságho hosszabb idūōre dūgozni aszonták rá ESZEGÓDIK.

4.) Mēgēggyeztek a zuraságge, mi lēsē a fūzetíst, mēg mit köll dūgozni.

5.) Aratási szerződēst nem sikerült találni.

6.) Mikor befejesztik a zaratást mindēn mezzūōn, amēllen gabna vuót a zaratúok kivēttik belūllō annyi kērēstēt, amennyi ippen járt mēgegyezīs szērint. Eszt magok bevüttik, adott a zuraság szekeret ecsípūtik, mindēn a magoké lētt.

7.) A marokszēdūō a kaszás felesége vuót, ha nem akkor fogattak mást. A banda fogadott marokszēdūōt, vagy a zuraság a munkájáér kiēt mázso buzát attak. Máshogyan itt nem szoktak.

8.) Víták, sztrájkok nem voltak a munkavállalók és a munkaadó között, mivel minden előre törtēnt megegyezés szērint ment.

XVII. Az aratók öltözete:

Minálunk nem vuót ollan különös őtōzet. A fīérfiak vāszongatyábo jártok, a gatyánok a lábo ki vuót suprikávo (rojtozva) vāszonūmōg, mēg kalap, ē^v vuót a fērfi aratúo őtōzetē rīgēn.

Mastanábo mēg rēndēs ruhábo arattak.

A nők rossz lábbelibe aratnak, mer a juót a toró összōbōkkōttō vuōna. E^{sz} szāl szoknya, kötīn mēg hosszú ujju rēklit vēttek fō, hogy a kezēkszárát víggyik a zélēs gabnátu.

XVIII. Az aratók felszerelése:

1.) A zaratúok vūttek:

a) kaszálásbo: kaszát, tokmánt, kaszakövet, kalapácsot, tartalíkiket, bőrt

b) marokszēdīsho: soruōt

c) kīvēkōtīsho: kīvēkōtūōfát

d) futrás összōhuzásbo: torógráblát – naggráblát

2.) Szerszámokon kīvū vūttek: ēnniivalót, kēnyeret, vizet.

A zēnniivalót cēkkērbe vūttek, a vizet mēg korsōba, illen cserēpkorsuō vuót u^h hítk ARATÓBUGYOGA.

3.) Aratnyi gyalog mēntek legtöbbszőr, de ha messzi vuot a füöd befogták a lovakat, osztá szekérén mēntek. A szekér hátullábo förakták a holmit, kaszát, soruot, mēg mindēnt, amit vūttek a zaratásho, két ülsdészkat tēttek fő, ha sokan vuotak, ho könnyebben efērgyenek.

4.) A szēginnyebb gazda gyalog mēnt mindēnhová vállán vūtto a kaszáját lēfelé fordítva a hēgyit, mēg vūtto a vizet is a korsuoba. A soruot vūtto a soruot ráhuzva a kívēkötüőfáro, mēg a cēkkert, ebbe vuot a zēnnyivaluot, kalapács, tokmán, kaszakú mēg más apróság, amit vūttek.

5.) A holmit beletēttik a képibe juó hūs helre, vagy a zerdüőszlbe, ha erdüő mellett dúgoztak, ha nēm vuot kepi, vagy erdüő, akkor vaktok ēkkis gabnát ēccērre bekötöttik, osztá a zillen kívē alá tēttik a holmit.

A mezzüön a kaszát a kívē alá tēttik, vagy a rēnd alá, hogy a nap nē süsső, mer akkor bajja esik.

XIX. A munkanap beosztása az aratásban. Étkezések, pihenők

Rēgge mēntek e a gazdák vagy a zaratuójik aratnyi, mive harmatos illenkor mēg a gabna összögrábláták a torót, utánno átok neki aratnyi. Kilenc óra körü útek lē fölöstökömőznai, ēttek kēnyeret, szalonnát, tejfölosturót, gyümöcsöt. Mikor harangosztak díbe, ha közē vuotak mēntek haza, ha messzi, akkor u^v vūttek nekik a zebidet a toróra. A mezzüön soha nēm füöztek. Ebid utá pihentek ē juó fél órát, osztá utánno má arattak is tovább.

Dilutá nígy-öt óra között vuot a zuzsona, illenkor szoktak pihennai kicsint csak annyit mēg útek, mēg ēttek. Díbe amit addig arattak bekötöttik, bekeptik.

Dilutá mēg tovább arattak este fél nyuoc-nyuoc óráig, ēre osztá összö is keptik, összö is pucúták, esetleg a gráblálás emaratt, ē^k kasza ē fé napig tartott, akkor vagy mēkkalapáták, vagy ēgy friss kalapátt kaszát tēttek fő, vagy mēkkalapáták aszt, amēllik fönn vuot. Mēkköszörünai többször köllött a kaszát aratás közbe.

Sarlós aratásnál nem tudják, hogyan telt el a nap.

A zaratuobandábo is körübelü i^t tellēt e a nap. A zebídēt közössen ēttik meg, amit a szakácsnéjok füözött nekik, eszt kivūttek a toróra. Különben más mindēn u^m mēnt, mind a paraszti gazdaságbo.

XX. Az aratók étkezései:

1.) A zebidet a toróra u^{sz} szokták kivünnyi fejkosárbo a fejeken, ha többen vuotak, ha kevesebben, akkor cēkkērbe, mer ebbe is efért.

2.) Sokszor ēttek perecmácsikot, eszt NĚSZURINAK monták. Mēgapritották a tészttát e legtöbbszőr zsömle vuot, lēforaszták, turót tēttek rájo, klsz vuot a nēszuri. Igēn szerettik a zaratuok, mēg a gazdaasszonnak sē köllött velē sokat veszőnnai, mer hama klsz lett. Rīgēn ē^t tálbu ēvett mindēnki, de mastanábo má

vūttek ki tányért, osztá külön-külön mindēnki. Ez igazi aratási ítel vuot, de füöztek mást is főzeliket, levest, gánicát, mēg mácsikot, min máskor is szoktak.

Uzsonáro szalonna, husos kóbász, tejfölös turó vuot. Napközbe vizet ittak.

3.) A faluban kint a földeken nem főztek.

4.) Az aratók itala:

A gazdák mindig vūttek velēk vizet. Rīgēn cserépkorsuoba u^h hfták aratuobu-gyoga, klsőbb mēg dēvizsonba, illen üvegkorsuoba. A sūmegi cserépkorsuot vuot a legjobb, mer abba nehezzen melegūt mēg a viz.

A zuraságná a vizhorduot a fején vūtto a vizet vatolagba. Ez a VATOLAG ollan vuot mind ē favindöl, a tetején vuot e^l lik itt tőtöttik mēg vizzē.

Ókor ittak aratuopálinkát, aszonták rá erősitt. A zuraság is szokott nekik annai. A gazda is szokott innai ē^k kicsint. A szēginembēr nēm ivott, ha a gazda nēm adott neki.

XXI. Az aratók szállása:

1.) Minálunk hazajártok mindig a zaratuok a mezzüörü alunnai, nēm szoktak a mezzüön marannai, ha vuot is ollan, hogy otmarattak, de ez igen ritkán vuot.

2.) A távolabbi rlszekre szoktak kunyókat csinyánai fábu. Ezēkbe a kunyókba mēg lēhetētt pihennai ē^k kicsint mēg ēnnai is ēttek itt, a zesüő elü idē bemēntek.

3.) A zurodalmi aratuok a zistáluokba szoktak alunnai a szuomán, szénán. Nēm vuotak ezēk rossz alvuot helek nyáron, mer hideg nēm vuot, mēg a suhanc leginyēk sē mēntek be a zágybo, ha vuot is helēk othon, mer i tuttak csavarognai, ameddig akartak, nēm zavarták a zalvuokat, mikor hazamēntek.

4.) Minálunk a zuraság adott a zaratuoknak e^h helisígēt, ahová a holmijokat betutták rēndēssen ráknai, de e csak a holminak vuot. Űk mēg csinyátok magoknak helet a pajtábo, vagy a zistálóba, amēllik jobban teccētt nekik.

XXII. Az aratás szokásai hiedelmei:

1.) A zaratást mindig Jēzus-Márja szent nevibe kesztik mēg.

Imátkosztak ē^m Miatyánkot elöttö.

2.) Pintēkēn nēm szokták mēkkezdenai a zaratást, mindig egy-két nappe inkább előbb.

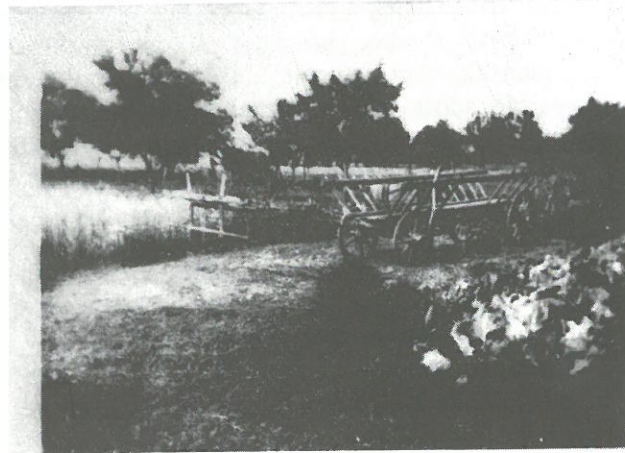
3.) A zelsüő vágást itt mindig a kaszás tēttē.

4.) Ha a gazda kimēnt a mezzüöre a zaratuokho mēkkötöszttik gabnakötēlle, ezér a gazda füzetētt ádomást a zaratuojinak.

A gabona hordása

I. A gabona behordásának munkatípusai és eszközei:

- 1.) HORDÁS vüöt akkor, ha a gabnát a mezzüörü kívibe hazavüttik.
- 2.) Mikor befejezték a zaratást, utánno \bar{e}^h hét utá készünek hordanyi. Sokszor ollan is előfordút, hogy a rozs lëaratásó utá sokáig köllött várnyi a buza aratásáro, mer nëm akart mëgérnyi. Illenkor fokták magokat a gazdák behorták a rozsot, othon má jobban bisztoságbo vüot a pajtábo, min kinn a zisten egë alatt.
- 3.) Azér vártok ëppár napot a hordásse, hogy jóll kiszároggyon a gabna, kifujja a szél, aszt is monták a rígiek kepibe még hizik a szëm, ha juo a zidő, kiforrgya magát a gabna.
- Igën fontos vüot a rozsná főleg, ho^{sz} szároz lëgyën, mer a rozsot kézze csípütik e zsuppnak. Eszt kötöttik fő a zsuppos házokra.
- 4.) A községben kézi erővel, jármű nélkül senki nem hordott. A szegény emberek gabonáját is mindig bevitték szekérrel.
- 5.) A csípületlen kívis gabnát hosszi szekérën horták be. A hosszi szekeret a rövidbü alakították át. Gabna, szijëna, szuoma hordásáná eszt hasznáták.



Tehenekkel vontatott hosszi szekér

II. Hordás jármű nélkül: Nem volt a faluban.

III. Hordás vontatóeszközzel: Nem volt a faluban.

1. Amin horták a terit szekér. – Ujj szekér készüt a szomszidnak a bognárná.

A szekér részei:

I. A szekér eleje:

1. rud, 2. körpöl, 3. tartólánc, 4. rud tövő, 5. ágos,
6. fürgetűő, 7. fürgetűőtartó vánkös, 8. tengöltartó vánkös,
9. első tengöl, 10. huzóvasak (lovas szekérnél), 11. kisafa, 12. hámfa,
13. juha

II. A szekér hátulla:

1. nyujtó, 2. nyujtókarika, 3. szëg, 4. tengöltartó vánkös,
5. fölső vánkös, 6. farík, 7. rakoncák, 8. rakoncaszëgek,
9. zugpántok (ezekke vannak a tengölök föerősidvë a tengöltartóra mëg a fölső vánkösra)

III. A szekér ódala:

1. alsó, fölső ódalfa, 2. zápok, 3. löcsperec, 4. rakoncaperec,
5. subërlánc, 6. összökötő pácák, 7. kerëkdörgölő vas

IV. A löcs részei:

1. löcsfej, 2. perectartó vas, 3. löcsszár, 4. löcsköpü

V. A kerék részei:

1. kerëksiny, 2. kerëktäp, 3. küllök,
4. kerëkagy, 5. agykarika, 6. sipkarika

VI. A tengely részei:

1. tengöl, 2. puska, 3. stëcli, tëcli, 4. tëcliszëgek

Sarogjás szekér nem volt gyakori a faluban, csak néhány embernek volt.

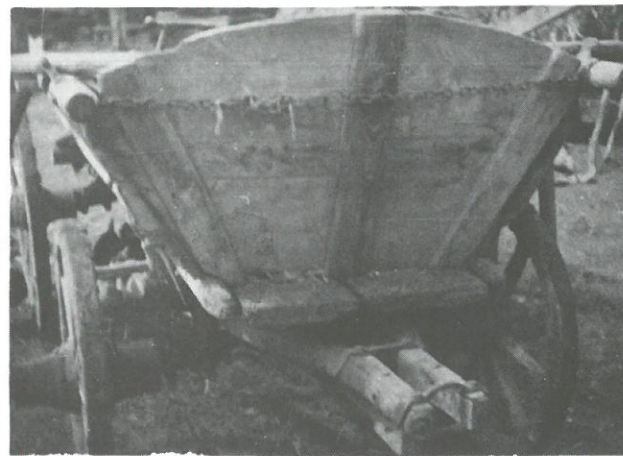
VII. Egyéb részek:

1. első és hátsó subë, 2. fenëkdëszka, 3. üledëszka,
4. ostortartó az első subëron

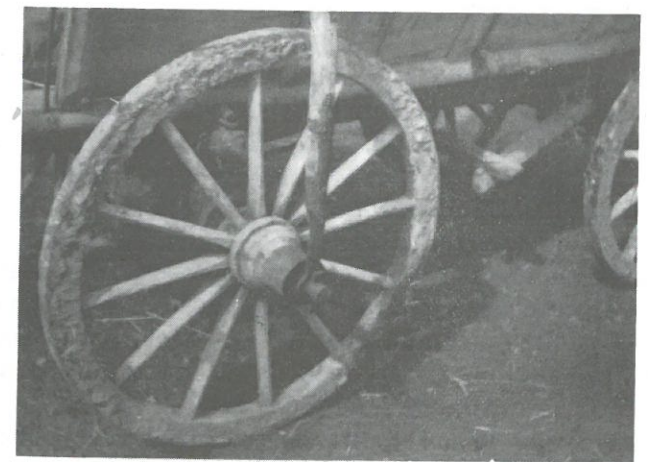
1.) Vüot illen löcs nëküli szekér a faluba, de gabnát nëm hortak az illenyëkke, csak ganajoznyi szoktak rakoncás szekéren. Lakott itt a faluba ë Wölfingër nevezetü horvát ember, annak vüot ollan szekerë, ho csak hátu vüot löcs rajta, de \bar{e}^s së hordott rajta gabnát. Magyar embër illen szekérre itt nëm járt.

2.) A zuraságná ökrökke, lovakke horták be a gabnát, a gazdák mëg lovakke, vagy tehenekke. Akiknek sok birtoka vüot tartottak lovakat. A gazdák között akatt ollan, aki aszonta ë tehén többet ér a lúná mëg akkor is, ha csak ë^p pipa tejet ád, ezér nëm vëttek lovakat, hanëm két pár tehénnye hortak. A szëginnyebb gazdák bizo csak két tehenet tartottak, így is mëg tutták müvënyi a kis füödë. A gazdák ökröket nem tartottak.

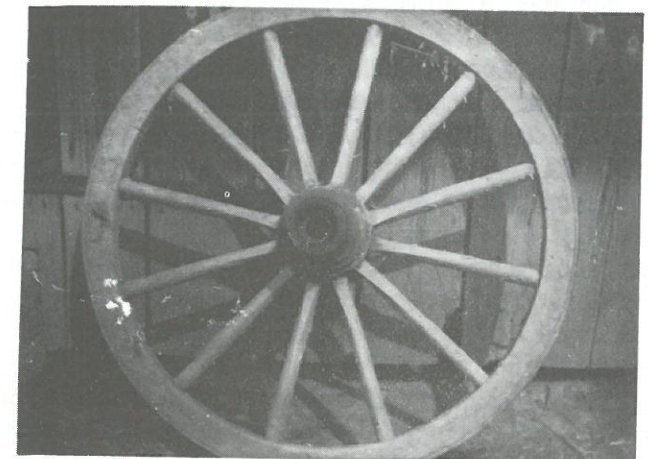
a szekér eleje



lócs



szekér ódalru



kerék

Ha a gazdák elatták a lovakat tehenekke dúgoztak. Illenkor a szekereket átalakították. Lévették a kisafát a hámfákke együtt. Körpölös rudat tettek a szekérbe, hogy igát léhessen ráaknyi, mer e^k köll a tehenek befogásáho.

3.) A gabna hordásáná e^l lú, vagy e^p pár tehhén, vagy e^p pár lúve hortak.

4.) HOSSZI SZEKÉR vjot, amive behortunk.

A hosszú szekér ngy-öt mètér hosszú vjot. A tehenes szekér rövidebb ngy mètérés szokott lènnyi, de a lovak utá öt-hat mètérés szekeret is akasztottak. A rövid szekeret csinyállák hosszira, hosszú nyujtót tészik be, mæg a hosszú ódalakat

más mindēn u^v van, mind a rövid szekérnā. Hordás előtt mēkkenyik a szekeret, ho könnyebben huzza a marha.

5.) Minālunk a gabna, a szíēna, a szuoma hordásáro is egyforma hosszú szekeret hasznānok, sēmmi különbség sincs közöttök.

6.) Vendégódalas szekeret csak láttunk, de itt nēm hasznātok.

7.) Lajtorjás szekeret nem ismerik, nem is hasznālták.

V. Előkészületek a hordáshoz:

1.) A hordást a zaratás utā ē^h héttē, vagy ēppár nappe szokták kezdenyi. Ēre má a gabna a kepibe jóll kiforta magát, kiszárott. Hordanyi szároz időbe szoktak, ha gyütt közbe záporosűő abba köllött hannyi, mer vizes lett a kepē. Nedves időbe, ha fősütött a nap mēntek főállogatnyi a kīviket, ho jobban szároggyon, mennē hamarābb lēhessēn hordanyi.

A hordásnā nēm vuot sēmmi szabāl, ha ēccēr kīs vūot horták be a gabnāt, ho^m mennē előbb biztos helēn lēgyēn. Nēm számított sē pintēk sē más.

2.) Sēmmi ünnepil nēm vuot a hordás mēkkezdésekor, de akik segítettek, azokat a gazda mēgvendégűtő ítelle, italle.

3.) Hosszira csinyáták a szekeret, mēkkēntik a tengölöket, osztā lēhetett hordanyi.

4.) Mindēn fogatho két embēr köllött, de ha fiatal, bogaras marhāt foktak be, akkor ē^{gy} gyerek is szokott mēnni a tehenek elejbe anyi.

5.) Aki rakta a szekeret **SZEKÉERRAKÓ**, aki atta fő a kīviket **KÍVĒADÓ**.

6.) **KÍVĒADÓ VĒLLA** két, három, vagy nīgy āgu vuot, vazsbu kīsūt evve atták fő a kīvīt. A rakó mindig kézze rakta a szekeret. A kepiheleket kisgrāblāve győjtöttik össze.

7.) Rīgēn űmögbe, gatyābo, bocskorba mastanābo mēg rēndēs hétköznapi ruhābo hortak. Különlegēs űtözet nēm vuot.

8.) Két lovat, vagy ē^l lovat, vagy két tehenet foktak be a **gazdák**. Itt máskippen nēm szoktak hordanyi.

9.) A szekeret a kocsis hajtotta. E szokta raknyi a kīviket a **szekérēn**.

10. A hosszú szekérēn is vuot űlisdēsška ezēn űtek, mikor mēntek a mezzűőre űressen, ih hajtották a zállotot. Ha közē mēntek, csak ātok a **szekérēn**, vagy valamēllik ódalra űtek fő. A szekér fenekibe is szoktak űnyi a lábokat kifelē ódalt lóggatták.

11.) A lovas szekérnā a kocsis mindig fōnn űt a **szekérēn** onnaj hajtotta a lovakat. A tehenes szekeret, a **gazda** ódalt mēnt a készűső tehēn felū, u^h hajtotta a teheneket, vagy lāncānā fogva vezettē a zállotokat.

12.) A kīvādó a kocsis mellett űt a **szekérēn** nēm vuot külön helē.

13.) A zűres szekérēn is vuot űlisdēsška azon űtek, de a rakodásnā a szekér fenekibe tettik a **fenékdēsškāro**.

14.) Rozs, buza, ārpo, zab illen sorrēndbe hortok be űket. Ha asztagba horták, allu szokták a zárpāt hordanyi elősször.

15.) A zaratás illen sorrēndbe szokott mēnni, azēr vuot illen a hordás is. Ha asztagba rakták a gabnāt a takarmāngabnāt allu rakták, mer nēm számított, ha abba bele hullott a zidegēn szēm, de āra kīnyēs vuot a gazda, ha a buzābo, rozsba idegēn szēm is vuot.

VI. Rakodás

1.) Rakodásnā legtöbbször a kocsis rakta a szekeret, a kīvādó a felesige, lányo, fija, aratója szokott lēnni. Nēm mindig férfi rakta a szekeret, mer vuotak űgyes nők, értettek a szekérrakāsho, akkor azok rakták a férfi mēg atta fő a kīvīt. Ha nehez, nagy kīviket kötöttek erős munka vuot a kīvēadás. A kīvādó vēllāve atta fő a kīvīt.

Részes aratásnā a kīvīt a zaratűő szokta fōannyi, a gazda mēg erakta a szekérēn.

2.) A szekér a kepē mellē át, de nēm közē, mer nēm lēhetett könnyen fōannyi, de távolra se juo, mer akkor a kīvēadónak hordanyi köllött a kīvīt. Mindig szelutā atták a kīvīt i^v vuot könnyebb a fōadás, mer a szél is segített, mēg nēm fót a földādó nyakābo a por, szēm, mēg a szālók.

3.) A mezzűőn āra vigyāztok a rakodásnā, hogy a fűdōn mennē kevesebbet köllön a marhānok a mēgrakott szekeret huznyi, főleg ha nedves vuot a zesztendűő. Ąra is vigyāztok, hoⁿ nagy kīvīt nē köllön a zasztag tetejire raknyi, de ē^r rēndēs gazda mindig ēgyforma közepes kīvīt kötött.

4.) A hosszú szekérnek elősször a zódalközit rakták mēg. Elő is, hátu is szokták kezdenyi. A kīvē tövit kifelē forditva kezdik raknyi allu kiēt kīvīt, szēmbe velē másik kettőt, hēgyibe má hārmot tēsnek szēmbe velē is annyit. Eszt mēgcsinyállák a szekér elejin hátullān is, közbe ami kimaratt hel, félíg dōntvō kīvive raktyák be i^b be is tellik a zódalközō. Ezutā a kīvīt u fordittyák ho kifelē állon a tövō, a kalāsszo befelē a szekér közepē felē. Eggyet jobru, ēggyet balru tēsnek a szekér elejitű mēnnen a hātsó rīs felē. A zelső kivikbű elő is, hátu is visszafordittanak ē^{cs} csomót ēre tēszik a második kīvīt, ho lē nē csusszanak. A buzānā rozsnā mindēn második, vagy harmadik sorba raknak bēllist. Zabnā, ārpānā mindēn sort kibēllēnek. A bēllis kīvinek a kalāsszo kifelē nēz ēggyik jobra, a másik balra. A bēllis mindig összōfokta a szīsō kīviket, mēg a nyomórudat is a legfōlsō bēllis sorra fektették rá.

5.) Ē szekérre raktak 5–12 kērēszt gabnāt is, ē^k kērēszt husz kīvibű át. A hosszú szekér lēhetett nīgy, öt, hat mētērēs, amēllik hosszabb vuot többit lēhetett rá raknyi. Kissebb gabnābu tiz, tizēnkēt kērēsztet is lehetett raknyi.

Erős lovakra, tehenekre 9–12 kērēsztet is szoktak raknyi. Csikókra, fiatal tehenekre kevesebbet, de hordásnā erős marhāve dūgoztak.

Esűős időbe kevesebbet raktak, ho^m mēg nē sűlleggyenek a puha fűdōn.

VII. A rakomány lekötése:

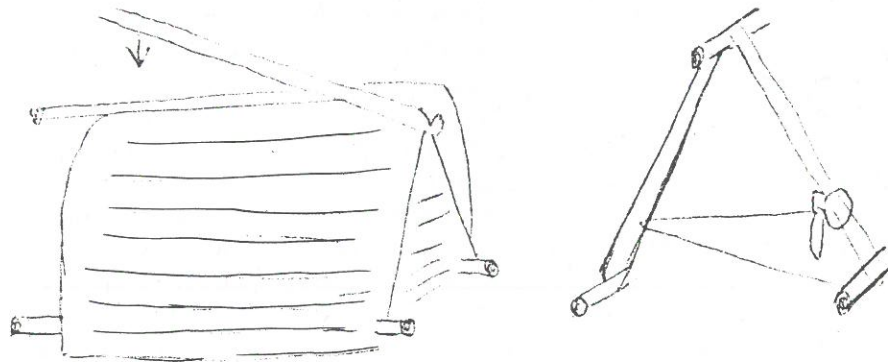
- 1.) A mëgrakott szekeret csak akkor nem kötöttik lë, ha igen rövid vüot a zut. Ha a kertalu vüttik a gabnát be a pajtábo nem kötöttik lë.
 - 2.) A rakománt nyomórudde, lánce, kötélle kötik lë.
 - 3.) A gabnásszekeret RUDAZÓKÖTÉLLE kötik lë. A rudazókötélt három cënti vastag kötél, körübelü tiz mëtër hosszi. Eszt főkötik balfelü a zódal vígire, de illenkor összö van tekervë. Mást nem csinyátok velë, ha a mezzüöre mëntek.
 - 4.) A gabnát amive lekötik NYOMÓRUD.
- A nyomórud tiz-tizenöt cënti vastag fenyüőfábu kësüt, ho^k könnyen fö tuggya annyi a kïvéadü, në lëgyën nehez. A vastagabbik vígin van e^b bevágás, hogy a lánce në essën lë rúla.



Nyomórud rajza

RUDAZUÓLÁNC, amive elő kötik lë a gabnát, eszt a lánce akasszák rá elő a nyomórudra. Kïét lánce van ëgyik rövidebb, a másik hosszabb. Ëgyik-ëgyik ódal elején van a másik a másikon.

A nyomórudat odakötöttik a szekér vígiho, a rudazuókötéllé, osztá huzta utánno a szekér rakodás alatt is. Ollan is vüot, hogy lëdobták a nyomórudat oda, ahun körübelü rudányi köllött a szekeret.



A termény lekötése

5.) Ha mëgrakták rëndëssen a szekeret a kïvéadó elősször föatta a nyomórudat a szekérre. Hátu nyujtotta fö a zelső vígit, a rakuó mëg föhuszta. Ezutá a kïvéadó elő föát a rudra, ott a kïét rudazuólánce összöcsatúta ëgymásse, ho majd jól lëszoriccsa a rakománt, ezutá ráakasztotta a rud vígire. Ezutá jól berántották a zelejít. Hátu a kïvéadó szítbontotta a rudazuókötelet, duplán összfokta, födopta a rakuónak eszt a vígit ráakasztották a zódal vígire. Jól mëghuzták a kötelet, osztá mëkkötöttik.

6.) A parasztembër, mikor mëgrakta a szekeret utánno MËGRUDAL, RUDAL.

„Ölöget raktunk má, rudallunk mëg.”

VIII. Munkaszervezet és munkamegosztás a hordásnál:

1.) A szomszidok mëg a rokkonyok szoktak összfognyi a hordásná ëgymásnok segítették köccsön.

2.) Akinek nem vüot fogattya segített hordanyi a gazdáknok, kïvit adott, ezër a gazda behorta a gabnáját. Mások is segítették kaszálásbo, kapálásbo. A gazda aratuójának mindig behorta a gabnáját. Pinzër nem szoktak hordanyi.

3.) Hordásná a gazda atta a zebidet, uzsonát, bort, vagy valami más innavaluót. Ebídre valami husfélit szoktak ënni, legtöbbször majorságot, uzsonáro szalonna, sajt, vaj, paprika vüot. A zuraságná is rëndëssen mëgfüzettek a hordásér, ëggyessíg szërint. Itt a faluba a Zörsy uraságná a bírësek, mëg a zaratuók hortak be.

4.) A kisgazdák magok hortak a csalágyokke, de ollan is vüot, hogy összfoktak ezek is ëgymásse.

Ezëk is szoktak ëgymásnok ënni, innya annyi.

Ha a család ëgyedü hordott, a zapa rakta a szekeret, a zasszon atta fö a kïvit. Vüot ollan család, ahun má vüot ollan firfigyerëk vagy lánygyerëk azok is segítették. Kïvit attak odább dopták a pajtábo, vagy a zasztagon. Ügyessebb gyerëk a szekeret is mëg tutta raknyi, ha vüot annyi erejë, hogy ebirta a kïvit. Segittüö is vüot a hordásná ókor. Ezëk kïvit szoktak annyi lektöbször, de csinyátok mást is, amit illenkor köllött a zaratásná, vagy a hordásná.

5.) A rízsésaratuó segített a gazdájának a hordásná, de a gazda is bevüött a zaratuójának nemcsak a ríszet, hanem ami azonkivü vüot gabnájo aszt is.

A rízsésaratuó mëg a gazdájó igasságossan ëgyeztek mëg, hogy ëgyik së csalatkozzon, a böcsületës aratuó a gazdátu mindig kapott kosztot, nem sajnáto túlö amit mëgëvëtt, mëgívott. Ha napszámbo híták, akkor is mindig mëkkapta a füzetísit.

Vüot fölöstököm, ennek monták, mikor nyuoc-kilenc óra tájbo ëttek, ebídr, uzsona. Egyformát szoktak ënni mind, a böcsületës gazda nem csinyát külömbsí-gët.

A hordást itt a Zörsy uraságná mindig a cselédék még a bírésék vígesztik. Külön konvenció nem vuot ezeknek ezér, hanem bele vuot számítva a zév munkábo. Napszamosokat szokott fogannyi, ezeket külön megfűzette.

Napszám nem vuot állondó, változott a pinztü is függött. Vuot ollan idü ho^{cs} csak 1 koronát attak egy napra, de vuot husz pöngö is. Mikor hogyan.

Hát amit tudott a rízesaratuo, aszt csinyát. Ha raktak asztagot köllött a rakó aszt csinyáto, vagy kinn a kepibü attá fő a gabnát. Ahogyan ippen szükségös vuot külön, eszt nem szokták ehatározni.

6.) Ha több szekér horta, folamatossan mēntek egymás utá a szekerek. Ügyeskettek menné többet behorgyanak. Várokoznyi nem köllött sokat, me egy-egy szekérrü egy-kettüöre lēdobáták a kívit, ha vuot erő. A lovakat teheneket ritkán cserēgettik, fokták egyik szekérbü a másikba, de ókor vuot ille is.

7.) E^k kívēadó két szekeret is kiöligitett, ha egymás utá gyüttek. Ollan i vuot, addig a mezzüön maratt a kívēaduó még āru a zösszes gabna be nem fogyott, csak addig attá a kívit.

8.) Addig pihentek még a marhák ēttek, osztá má indútak is, körübeli egy-kiēt órát āhottak.

9.) Hordás uradalomban rízesaratókkal:

Itt a Zörsy uraságná a zaratuok nem hortak csak a cselédék, de masinálásná a zaratuok dúgoztak.

A gabnát a zaratuoknak, masināzuoknak aratás utá kimértik nem vuot külön ríszelis a mezzüön. Szuomát a zuraság nem adott nekik.

10.) Minden fogat a pajtábo vagy a zasztagba hordott, addig nem masināztok még be nem hortak mindēt.

11.) Regge korán kesztik, este kīsőig hortak egisszen sötittig, még csak láttoi még nem lētt igēn harmatos a kepiknek a fōlső kívijek.

12.) A cselédēknek még vuot a házok, azok ott aluttak, a suhanc leginyēl még a zistálókba. Másnok hel itt nem köllött, mer idegen hordó nem vuot.

13.) Eses idüöbe a cselédék mást dúgoztak, amit ippen lēhetett a zesüö nem akadālozta.

14.) Rēgge, díbe, dilutá, még este vacsoráro szoktak ēnni. Díbe mē vacsoráro fōtt itelt szoktak ēnni; levest, mácsikot, gānicát, fōzelikēt, rēgge kávé tejet, uzsonáro kēnyér vōrōshajma, paprika ókor szalonna vuot a zítel, fokhajmát, buborkát, ritkán kerūt a szalonna, mer hordásro legtöbb családná mē efogyott.

15.) Szērszámot a cseléd mindig maga vüttö, a zuraság nem gondút illenre.

A BEHORDOTT GABONA TÁROLÁSA

IX. A csépeletlen gabonának fedett helyen való tárolása: pajta (csűr)

1.) A csépületlen gabnát a pajtábo rakták be.

A gazda akkor rakta ki a gabnát a pajta mellé, ha nem fért be a pajtábo.

2.) A pajták a ház udvarábo átok. Vuot ollan ház, ahun egybe vuot ípitve a házze, de nem sok helēn. Legtöbb ollan amēlliket kērēszbe ipitēttik a kapuve szēmbe.

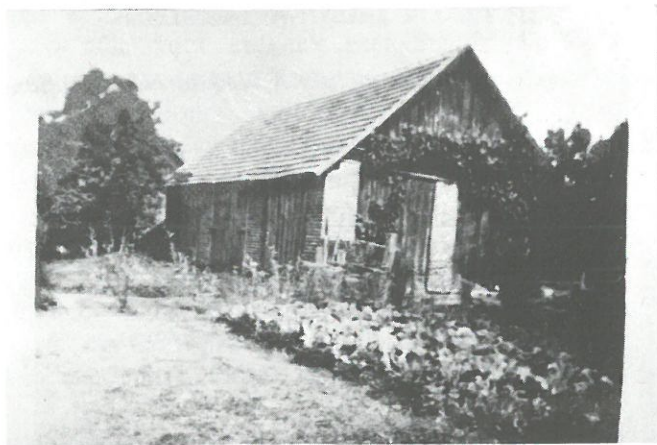
3.) Ahun a csépületlen gabna táruva vuot P A J T A .



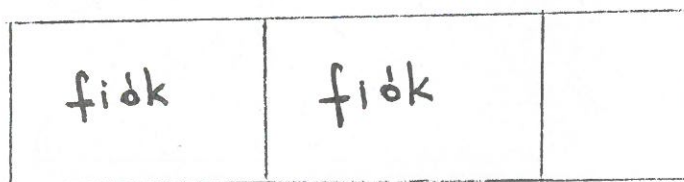
ZSUPPOS PAJTA



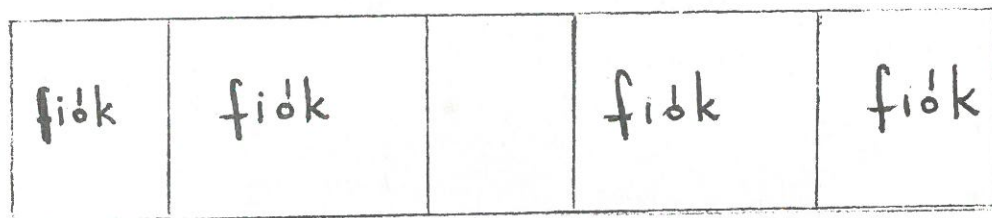
ZSUPPOS PAJTA – FONYÁS ÓDALU



SINDÖLÖS vagy CSEREPESPAJTA



A lakóházzal egybeépült pajta alaprajza:



A lakóháztól külön épült pajta alaprajza.

A nagygazdáknál szokás volt a cséplőrész mellé épített duplafiók.

4.) A pajták kiét-három rísbü átok legtöbb helen. Vuot e^{cs} csíplüőpajta, még pajtafija vagy fijokok.

Vö. az előbbi rajzzal.

PAJTAFIJÓK, ahun tartották a csípületlen gabnát, de nem vuot külön ehatározva, ho^h hun a buzát, hun a rozsot. Szípen sorba berakták egymás hegýé.

Egyik pajtafijók fölig megtelett gabnáve.

A pajtának a középsüő ríszibe szoktak csípünyi e^j jóll lē vuot döngüvö, kemin vuot a füöggýö: CSÍPLÜÖPAJTA u^h hítok.

Csak választuofalnak montok, ami eválosztotta a csíplüőpajtát a fijokoktu. Ha kézze csípütek mellejē lehetett raknyi a szemēt, nem fót a fijokokba.

5.) A favázos pajta alsó fájo a TÁP, rígen aszonták rá TÓPFA.

Kiútek a csípülók a tópfáro fölöstökömöznyi.

67.) A zoszlopoknak aszontok PAJTALÁB. E^l tartotta a pajta tetejit. Ezeket tömísbü is szokták csinyányi.

A sok esüötü meghuzódott a pajtaláb.

7.) Nyitott pajta nem vuot, mer fonyásse szokták rígen becsinyányi, befonnyi a zuodalát, kisébb még bedészkazták más fajta nem vuot a faluba.

8.) A pajta kapuja:

A pajta kapuja az épület hosszanti oldalán helyezkedett el.

Rakodáskor bejártok a pajtábo, a csíplüőpajta ríszbe u rakottak lē valamellik fijókba.

Minálunk minden pajtán kiét pár nagy kapu van, vígig lehetett mēnni a csíplüőpajtán kérésztü, ha kinyitották a nígy kaput. A rígebbi pajták kapujának közepin van illen oszlop, amiho akasszák a kapukat, de nem nevesztik eszt külön a gazdák. Illen inkább csak a tápas pajtákná vuot.

9.) A tetőszerkezet műszavai:

Szelemēn ez a legfölsüő gērēnda, amellik vígig mēgy a pajta tetejin, eszt tartják illen ágos gērēndák.

OLLÓ vuot a rígi pajták tetejin ezek tartották a szelemēnt.

Amire a léčeket szégeztek a tetőn RAGOK. A ragok egyik vígē a koszorufáro van szégezvé, a másik a szelemēnho. A széklábas pajtákat a székek tartották. Szalufának is mongyák.

A pajtalábokat körbe összőkötí a KOSZORUFA, ehho van erősítve a ragok egyik vígē.

A koszorufákat a KÖTÜÖGĒRĒNDÁK kötöttik össző ěre ípitēttik a székek mēg a zollókat is.

10.) A pajták fedélformája:

Ollós fēdélforma. Ferdesikú, zsuppos régebbi

Széklábas fēdélforma. Cserepes, függőleges későbbi

11.) A pajtákat zsuppe fōttik be rígen, kisébb cserepsindölle, mastanábo palát is hasznánok.

A pajtákat: zsuppullák – zsuppul

cserepezik – cserepez

palázzák – paláz



Pajta és környéke

X. A csépeletlen és el nem nyomtatott gabona szabadban való tárolása

1.) KAZALHELSZÜRÜ im montok, ahová a zasztagot lérakták. A kazalhelet, szürüt má előre ekíszitették a hordás előtt.

2.) KAZALHEL – SZÜRÜ

Ezeket a heleket a gazda a zudvarba, vagy a kertye alatt jelütö ki. Csak addig hasznáto még e nem masinázott utánno má vagy müvëtë, vetett bele valamit, ha a zudvarábo vuot vetett bele valamit a helire. Külön kerték nem vuotak.

3.) A falu vígin a Nyul nevezetüek füöggyire horták összö a gabnát a szeginnyebb embërek, akiknek husz-huszonöt kërëszt gabnájok vuot csak. Itt emasináztok, utánno horták haza a szuomát, pëlvát, törekët. A mastanyi téesz majoron allu vuot a Hörtelendynek a rítytë, idë is szoktak hordanyi, masináznyi.

4.) A szëginnyebb embërek, akiknek keves gabnájok termett, azok masináznak csak illen helën.

Egymás utá sorba mëntek, rakták lë a zasztagokat. Nëm szoktak füzetnyi a helér. Mindënki azon vuot, mennë elöbb haza tuggya vünnyi a szuomát, törekët, pëlvát. Hamarossan mëg is törtint ez mindën esztendüöbe.

Magátu alakut e^k ki, sënki nëm parancsúta, de hamarossan abba is maratt nëm csinyáták. Körübelü a zelsüö háboru utá maratt abba, azuta nëm vuot. Akkor mëg gözmasináve masináztok.

5.) A közös szërünek emlékétt földrajzi név nem örzi.

6.) A Nyulak füöggyö dombos vuot, osztá lëföt rúla a viz. A Hörtelendy rítytë nëm vuot dombos, de vizes së ez is mëgfelët.

7.) A zasztaghelet lësarabúták kapáve, elëgyengettik, hogy ami lëfol kalász vagy szëm a vígin összö tuggyák takarittanyi. A füödre fákot fektettek lë, ëre doptak szuomát, csak azutá kesztik a kíviket raknyi, ho në a füödön lëgyën a kívë.

Csak kizárólag a cséplës folyt ilyen körülmények között, a nyomtatást nem ismerik.

A behordott gabona csürben (pajtában) és a szërü

XI. A csépeletlen gabona csürbe (pajtába) rakása:

1.) Mikor a gabnát a pajtábo rakták nëm köllött annyira vigyázni, ollan pontossan raknyi, mind a zasztagba.

A pajtábo bisztossabb helë vuot nëm ázhotott be. A berakásnok nëm vuot külön nevë.

2.) A gabnát a pajtafijábo rakták be.

3.) Legelösször a fijok közepire ë^k kívit lëtettek kërëszt alakba körürakták, osztá szípën sorba szorossan a többit, ho mennë több beleférgyën.

4.) Ha nëm vuot pajtájo vagy nëm vuot ölig helë a gazdánok a pajtábo, kirakta a gabnáját ASZTAGBA, vagy ugyis monták KAZALBA.

5.) Közë rakta a pajtáho, vagy bellü a zudvára, vagy a kert alá.

6.) A kenyërgabnát – buzát, rozsot – berakták a pajtábo, mer ezeket jobban fitették, a tavaszi gabnát – árpo, zab – asztagba, kazalba rakták.

XII. A csépeletlen gabona összerakása szabadszërü

1.) Minálunk kívibe kötött gabnát hortak be. Kötetlenyü sohasë hortak u^m mind a szügnát.

A gabnát, amiibe összörakták ASZTAG. Szokták aszt is mondanyi KAZAL.

Mëgtellët a pajtám, a többi gabnát kazalba köll hordanyi.

A szuomát is kazalba köllött hordanyi, ha nëm fërt be a pajtábo.

2.) Nëm volt a faluban, nëm ismerik a kötetlen gabona összerakását.

Kívibü akkora alapot keszte, amennyi gabnát akartak raknyi a zasztagba. Lëhetët nıgyzet vagy téglalap alaku is a zalaptya. Mikor kışz vuot a kazal, ollan vuot mind ë^k kis ház.

A kazalt, asztagot nëm föttik be sëmmive, csak ugy magábo át, esetleg ha esüö gyütt lëpënyvázták.

3.) Gabonából kerek alaprajzú rakomány nëm volt.

4.) A kölest szokták baglábo raknyi, de csak akkor, ha nëm nyött mëg rëndëssen nagyra, nëm lëhetët kívibe kötnyi. Gabnát sohasë rakták baglábo.

XIII. A k  v  be kötött gabonarakom  ny (behordás után)

1.) Szoktak szek  rr   cs  p  nyi, de csak a r  nd  s csíplis m  kkez  ds   előtt. Illenkor ollan gazdák szoktak el  legbe cs  p  nyi, akiknek efogyott a szu  m  jo, vagy a szám n  m v  tot mit v  nnyi a malomba. A gép mell   j  rnok illenkor, innej f  att  k a k  viket a gépre, emasin  zt  k, oszt   ut  nno v  ttik haza a sz  m  t is, szu  m  t, p  lv  t, t  rek  t is.

2.) Gabn  t n  m, inkább a zapru   magokat szoktak szek  rr   cs  p  nyi, a lúhert, luc  rn  t, bibort.

3.) A zasztagnak van FENEK  ,   DALA, TETEJ   a tetejit mongyák ugyis HAJAZAT.

4.) Ha ollan emb  r raktya a zasztagot, aki   rt hozzá sz  p   gyen  s falat rak, illen a d  r  ka is. Min  lunk csak illent csinyátok.

5.) A zasztag tetej   ollan, mind a háztető, am  lликnek mind a k  j  t v  gin t  zfal van. Illen tet  j  t szoktak itt raknyi a zasztagnak.

6.) A rakod  ghel  n l  kasz  t  k a f  jjet, ha v  tot rajta, l  kasz  t  k a k  rnyik  t is. P  nyv  t is terit  ttek l     re jártok r   a szekerek, a hord  s v  gin eszt sz  p  n   ssz  takarit  tt  k.

XIV. Előkészületek az asztagrak  shoz

1.) A gazdák a zudvarokra, vagy a kert  yek alá raktyák a zasztagot.   gy   egy asztagot raktak a gazdák minden h  zbo. Közös sz  r  re, a község gazdái n  m hordták a gabonát.

2.) A zasztagnak akkora fenekét raktak, ahány k  r  sz  t  t akartak beleraknyi. Eszt u^{cs} csinyáták, annyi k  vit raktak a fenekébe, ahány k  r  sz  t  t raktak a zasztagba. Eszt a zels  j   sorba rakták.

3.) Körübelü k  j  tharmad r  sz ut   kesztik el hajaznyi a zasztagot.

XV. Az asztagrak  s munkaszervezete

1.) A zasztagon a rak  , a k  v  h  ny  , vagy ugyis monták k  v  adu   szokott d  gozni. Ha nagy v  tot a kazal többen szoktak raknyi, m  g illenkor több k  v  adu   is dógozott.

2.) Ha k  j  t rak  j   v  tot   gy  k   gy  k felit, a másik a másik felit rakta, de mindig figy  tik   gym  st, hogy   gyform  n halaggyanak   gy  k s   l  gy  n előbbre a m  sikn  . Szoktak   gy  k a m  sik  t ir  nyittanyi, ho minden pontossan m  nny  n.

3.) Ki rakja az asztagot?

A zasztagot vagy maga a gazda rakta, ha   rt  tt hozzá, de v  tot, hogy hátak ollan emb  rt, aki tudott asztagot raknyi. Sok ollan r  szesarat  j   is v  tot, aki eszt is tutta csinyányi   gyessen. A zuras  gnok is m  gv  tot a z  lland  j   asztagrak  j  ja, aki tudott finomu d  gozni. Illen v  tot annak idején a Tóth Lajos bácsi is, m  g a Völgyi János bácsi is.

4.) L  ntr   mindig szoktak ir  nyittanyi a rak  j  t, de az is ókor l  szokott gy  nyi m  gn  zni a munkáját, ho j  ll csinyállo e. Ev  sre, ha l  gy  ttek m  gn  sztik, de a z  d  s  bbe  k m  g a hord  k is tutták ir  nyittanyi a rakást.

A zuraság maga is irányitotta a munkát itt, de ha a n  m v  tot ott, a majorgazda mindig jel  n v  tot, e^v v  gez  t   a z  r  nyitt  st a zegisz hord  sn  .

5.) A zuraság maga, vagy a majorgazda v  tot a pallér, de külön ir  nyitt  j  t n  m tartott a zuraság, az  r külön n  m f  zet  tt. A pall  roskod  sn   monták a rak  j  knak, hogyan t  gy  k a k  vit killebb, bellebb n  hogy kicsusszon, kid  ll  n a zasztag   dala, vagy esetleg be  zzon a tetej  . Más k  l  n  s  bbe   utasitt  st n  m attak ez  k s  .

XVI. Az asztagrak  s munkamenete:

1.) A rakomány lerakása:

Ha a zasztag fenekét raktyák, akkor a szekér   cc  r innej,   cc  r onnaj jár. Ha több szekér is horta a gabn  t, illenkor a rak  j   mindig m  gmonta m  lлик fel   j  rgyonak.

K  j  t rak  j  n   l  het  t  leg ur rakottak, ho mind a kett  j   tuggyon d  gozni. Egy  k szekér ügyüknek, másik a másiknak rakta l  .

A k  viket a k  v  adu   v  ll  ve dob  to l   a szek  r  . A k  v  adu   v  lla k  j  t, három, vagy négy   gu v  tot. A k  j  t, három   gut csiny  tott  k a kovácsné, a négy   gu m  g ollan vazsv  ll  bu v  tot, ami m   evásott, más munk  ro n  m v  tot ju  , de hosszi nyel v  tot benn  , ho^m magasra f   l  h  ss  n vel   nyujtanyi a szek  rre, vagy a zasztagra a k  vit.

El  ssz  r a b  ll  s k  viket dobgya le, ut  nno kezdi innejd onnajd a t  bb  t. Kesztik a szekér elején is, közepin, vagy a h  tull  n, de a zels   m  g a hátsó k  viket n  m l  het  tt addig l  dobnyi, m  g a zut  nnok k  vetk  z  j  ket l   n  m dopták, mer a rakod  sn   a zels  j   m  g utolsó k  vik be vannak kötvé, hogy a sz  llitt  sn   l   n   essenek.

Min  lunk minden fordul  n   l  rakt  k a szek  r   a zösszes k  vit. Hosszi nyel   k  v  ad   v  ll  ve adják f   magasra. A nyel ollan k  j  t m  t  r  s l  het.

A k  t  ln   szoktak beszurnyi a v  ll  t a k  v  be, ut  nno u dopták l  , ho^k k  z  n l  gy  n, a zasztagon n   k  ll  n forgatnyi a k  vit s     re, s     ra.

2.) Az asztagrak  s eszközei:

A zasztagrak  j   mindig k  zze dógozott, avve rakta a k  vit a helire. A k  v  adu  , k  v  h  ny   mindig k  v  adu   v  ll  ve d  gozik, ezek is ollan v  ll  t haszn  tok mind, aki f  atta a szek  rre vagy onnaj l  atta.

Csinyátok állást a zasztag   dal  n,   re att  k a szek  r   a k  vit, innej m  g   gy emb  r f  llebb a zasztag tetejére.

Asztagrak   v  ll  t n  m haszn  tok.

A zasztag ódaláro amit csinyátok   LL  S.

„Csiny  ll  tok m  g a z  ll  st, mer n  m l  het f  dobnyi a k  vit ollan magas ez a zasztag.”

Ha elértek a rakásse addig, hogy a hajazás következné betésznek kiét fát a kfvik közé, hogy körübelü e^j juo mēter kiállon ódalt, amire majd a pallukat tészik. Bellenyomnyi nem igen szokták, mer eszt nehezzen lehetett megcsinyányi a szorossan összörakott kfvik nem engettek. Mindenhun illen állást csinyátok minálunk, még itt a Zörsy uraságná is i^{sz} szokták.

Ókor csinyáták, hogy a zaszttag ódalábo kihattak a hajazásná kis ríszit idē át egy embēr vēlláve osztá innej dopta fő a kfvit. E nem vuot juo, mer aszt a likat nem tutták ugy becsinyányi, hogy az esüő be nē szökyön a zaszttagba.

3.) A zaszttag alsuo ríszē a zaszttag FENEKĒ.

„Kicsint naⁱ feneket csinyátunk a kazalnak.”

A zaszttag közepsüő ríszē a DĒRĒKA.

A zaszttag alláro raktak fákot, ollik helēn e^h hēgyé még szuomát is tettek, ezutá kesztik raknyi, hogy a kfvē nē érgyēn a fűődre. Mindēn aszttagot u^k kesztik raknyi, hogy ē^k kfvit lētettek, azutá kiraktak ē^k kērēszt alakot a kfvikbū, Jēzus Márja nevibe kesztik e a rakást. Csak a zelsüő kfvē kalászoi vuotak így allu, a többit má urrakták, ho csak a tövő ért a fűődre, a lērakott fákro. A kazal alláro csak fákot, ókor szuomát szoktak raknyi, mást itt nem szoktak.

Mikor kfvibū a kērēszt alakot kirakták, utanno sorba körös körbe raktyák a kfvit egyvelletessen nfgyszögletēsre alakították ki.

Az aszttag derekának rakása

4.) A zaszttag falának a kfvijire aszongyák FALKÍVĒ.

„Kicsuszóba van ēppár falkíve.”

A zaszttag belsejibe van a BÉLLÍSKÍVĒ.

A zelsüő sor mēgrakáso utá a második sorná kesztik a tövive kifelē fordittanyi a kfviket szorossan egymás mellē. A legszísiüő kfvikbū kihajtanak ē csomuot ippen ugy, mind a szekēr rakásáná, ho ki nē csusszon a kfvē. I^r raktyák körbe. Mindig valamēllik sarkon szokták mēkkezdenyi u^m mēntek sorba.

A zaszttagot is kibēllelik, de szokták aszt is mondanyi kivűgyelik. Illenkor a szísiüő kfvikre tészik a vűőgyelüő kfvit, hogy annak a fejē kifelē áll. Ek kicsint magassabb a zaszttag közepē mind a szísiüő sorok. A futrást is a vűőgyelísná hasznáták fő. Szoktak ollan kazalt raknyi, amēlliknek kifelē gyütt mindig a fala folamatossan egisszen a hajazatig, de esse rakták különben, mind a másikat, külön nevē sē vuot. A rakásná a falkívit e^k kicsint killebb engettik.

A nfgyszögletēs kazalná elősször rakták a falkíviket innejd, onnajt utanno kivűgyelik innejd onnajt, azutá kezdik e a másik sort raknyi hēgyibe.

Az aszttag befedése kévével

5.) A zaszttagot mindig kfvive fōttik be, ahogyan rakták a hajazatot. Csak akkor fōttik be szuomáve, ha nem tellett be, de ez igen ritkán fordút elő, mēg csak ollanná, aki nem tudott jól aszttagot raknyi nem tutta kiszámittanyi mekkorát köll kezdenyi, hogy a zösses gabna belefērgyēn.

Ha kfsz a zaszttag a dērēkáig kezdűődik a hajazás.

Minálunk ollan háztetüő forma aszttagokat raktak, minha kiētfulü tūzfala lēnnē.

A hajazásná a kfvē fejē van kifelē, a tövő mēg befelē ez így mēgy egisszen addig mēg be nem tellik.

A hajazásho is rēndessen összōállított kfvit hasznátok, külön nem válogatták ki, de ha közbe gyütt teszefoszább kfvē, aszt a vűőgyelísná használlák inkább.

Körübelü harmadáná szokták kezdenyi a hajazást.

Ahogyan rakták a zaszttagot, osztá elērtik aszt a bizonyos magasságot kifelē kesztik forgatnyi a kfvit, hogy a kalászok killebb állonak, mind a zaszttag fala, mer a zesüő i^k könnyebben lēcsurgott rúla, mēg a zaszttagba sē fót be a viz.

A hajazatkfviknek a töviho fordítva tészik a bēlliskívit szorossan, a kiēt kfvinek a tövő egymásho ér, ha a második sor hajazatot raktyák, eszt má bellebb tészik, ho foggya alatta a hajazatkívit is, mēg a bēlliskívit is összō.

A futrást itt is a zaszttag közepibe bēllisnek raktyák be.

A zelsüő sor utá ugyanugy fōttatták a többit, de mindig szūkitēttik a tetejit a zasztagnak, ho betellen. Ha juo lejtűős tetüő csinyátok kevesebbet vēttik be a kfviket, illen aszttagru könnyen lēfót a viz.

A likat igen ritkán hattak a kazal ódalán, mer aszt sohasē lehetett ugy becsinyányi, hogy a viz be nē szökyön. Ollan magasra csinyáták a zaszttagot, hoⁿ nē köllön lik, a tetejit elērgyik az állásru.

Ha betellēt a zaszttag utanno szokták a likat becsinyányi. Kiegíszittik azokat a sorokat a hajazatná, amēllikeket a lik miatt kihattak.

Utollán rakták be a likat, utanno má a zaszttagon sēmmi nem csinyátok, nem vuot rá szūkség.

A zaszttag tetejin, mikor összōért a kiēt sor hajazatkívé tövő, akkor kērēszbe tettek kiēt kfvit, egyet hēgyibe juo szorossan, osztá illen hēgyēs mētērēs karuot bōttek bele, hogy a vihar lē nē fujja a kfvit eszt vígigcsinyáták a kazal gērincin.

A zaszttag tetejire, ódaláro raktak illen madárēsztegetüő, hogy a verebek, madarak nē vagdallák ēgyik a szēmēt, LÁZ-nok is montok. Ha kfszēn van a zaszttag a rakuő lētrán gyün lē rúla, de közbe mikor rakták, akkor mindig lepucullák a hajazatru a szálokat. Szuomáve csak szūkség esetin fōttik be a zaszttagot, igen ritkán, főleg ha nem tellett be, mer a rēndēs rakuő mindig jól befejesztē. Legidősebb adatközlőim sem emlékeznek más fajta aszttagkēsztítésre, mint amit fentebb közöltek.

6.) Minden gazda, akármennyi birtoka vuot is, böcsületēs aszttagot rakatott, mer sohasē tutták mēllen idő gyün egyik napru a másikra, ezēr rēndessen összōrakták sēmmifēle különbség nem vuot.

XVII. Az aszttagba rakott gabona kártól való megóvása

A csapadékvíztől való megóvás módjai:

1.) A hordásná szokott gyūnyi hirtelen zápor, illenkor lētakarták pēnyváve a zaszttagot, de pēnyva nem vuot mindēn házná, illenkor, ha ollan állopotba vuot a zaszttag ideglenyēssen behajazták, vagy szōrtak rá szuomát az is mēgvíttē a víztü. A viz lecsurgott a gabnáru, ha kisütött a nap ēccērre mēkszárott.

Csüplísná is u^{sz} szokták víddenyi a zaszttagot, mind a hordásná.

A vizes kfviket fére szokták dobnyi száronnyi, a vígin aszt csípütk el.

A zasztagot dombossabb ríszre rakták, ho ně follon alajja a viz, de körbeárkunyi něm szokták.

2.) A villám ellen něm tuttak vídeköznyi sēhogan.

Ha mēggyullatt a kazal něm igēn lēhetētt elóttanyi, de vizzate szokták óttanyi.

3.) Hogyan óvják a kártevő állatoktól az asztagot?

A madarak ellen madárésztegetűőve – láz – szoktak vídeköznyi. Rongybu kalabbu csinyáták eszt tettik fő a hajazatra, ettü fitek.

4.) A háziállatok něm szokták bántanyi a zasztagot a zudvaron sē, kinn a kert alatt mēg něm járt állot szabadon a zasztag körü.

5.) Nem örösztik a zasztagot sohasē, de ki szoktak néznyi.

6.) Viz, csáklo, kapa, pemet mēg kiēt csobánk, ezēket szokták a zasztag mellé raknyi.

7.) Tüzná öntösztik vizzate, vagy szilleszörták ha lēhetētt, de illen a faluba něm vuot, mer ha ēccēr mēggyullatt lē is fgētt.

8.) Szokták igazittanyi a zasztagot ahun beázott, mēg szít is szēttik mer különben mēgcsírásút.

9.) Ha dūnyi akart a zasztag, mēktámosztották illen nagyobb vastagabb fáve, aszt a ríszit ahun ippen köllött. TÁMOSZTIK a nevē annak a fánok, amive mēgtámosztották a zasztagot.

A szemnyerés eljárásai

1.) KIVERÍS, CSÍPLÍS, MASINÁZÁS, MASINÁLÁS

A gazda aratás utá vütt haza rozsot kötél csinyálásho. Illenkor csíppe mēg něm tutta kicsipűnyi belüllő a szēmēt, mer nyers vuot, ezēr valamiho hozzávertik. E^v vuot a kiverís. Ha szároz vuot a gabna, főleg a rozs, akkor csíppe kicsipűtik ez a csíplis.

Masináznyi gíppe szoktak. Elősször ollan gípet hasznátok, amit embērēk hajtottak, kīsőbb gyütt a járgányos masina, azutá a gőzmasina, utánno mēg má motorre, traktorre masináztok.

2.) Milyen módon történt közsēgünkben a legutóbbi időkig a szemnek a szalmától való elválasztása?

Kivertik ugy a szēmēt, hogy létránok a záptyáho, ajtóho, vagy a szekérkerékho csapták ütögettik, de csak ēgy kfvit csinyátok így, mer lassan mēnt, mēg něm is tutták rēndēssen kivernyi, maratt bennē szem.

Kēzi csíppe szoktak dúgoznyi sokat, főleg a rozs csíplísna hasznátok.

Rígen vuot ollan masina, amit a zembērēk kēzze hajtottak innajd onnadj kiēt–kiēt embēr hajtotta, kīsőbb a járgánbo lovakat foktak, mēntek körbe, a járgán mēg rá vuot kapcsúva a masináro.

A járgán utá a Hörtelendynek vuot gőzmasinájo, utánno gyüttek a motorok.

3.) Manapság má csak ēppár egyēni gazda van, ezek csíplőgíppe masinázzák e a gabnájokat, kēzze is masináznok ēppár házná, mer vannak zsuppos pajták, ēre köll a zsupp, eszt mēg csak u¹ lēhet mēgoldanyi, ha a rozsot kēzze csípütk el.

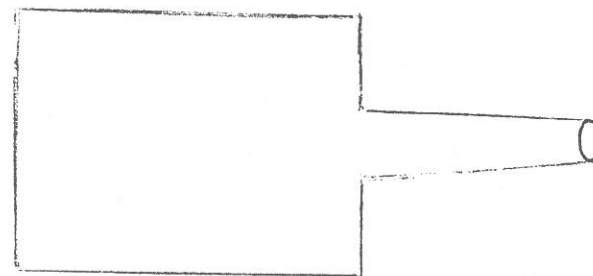
A Barna Jancsinak termētt huszonöt–harminc kērēsz gabnájó, aszt mind kēzze szokta epatyókáznyi. Így něm köllött neki bērt fūzetnyi a csíplís utá.

XVIII. A cséplés kezdetleges alkalmi módjai

1.) A tikoknak, csibéknek vagy más majorságnok szoktak kidörgűnyi, de ez főlösleges munka vuot, mer ugyis kivagdāták. Něm is igēn csinyáták.

2.) Ha a kalászokat hozzácsapkoggya valamiho a gazda, akkor a szēmēt kiveri a gazda – kiver. Igēn ritkán csinyáták a kiverist, mást něm szoktak. Němcsak a szēgin embērēk, hanēm a gazdák is szoktak rozsot kivernyi kötélnek, de másnok něm. Szokta eszt csinyányi nő is férfi is, ahogyan gyütt.

3.) Botte szokták a babot, a borsót kivernyi, de ēre vuot illen LAPICKA evve ütöttik, ha sok termētt csípűnyi is szokták kēzi csíppe.



A lapicka rajza

XIX. Nyomtatás:

A legidősebb adatközlőim sem láttak nyomtatást a faluban, sőt őseiktől sem hallottak róla.

XX. Cséplés cséphadaróval:

1.) Csíppe szoktak csípűnyi a faluba.

A zösszes gabnáját csak a Barna Jancsi csípűtő kēzze, csíppe.

Roszt több helēn csípűtek, ahun zsuppos pajta vuot, vagy zsuppos ház. Illen helēn mámo is csinyállák. A gabnát masináve masinázták el.

Adatközlőim arra az időre nem emlékeznek, mikor általános volt a kēzi cséplés a cséphadaróval, tehát minden termett gabona cséphadaróval való elcséplésére.

Még a múlt évbe is csípűtek csíppe, mer a pajtánk zsuppos köll rá a zsupp – mondja Zernovác Gábor adatközlő. Máshun kézze má nem csípűnek, csak ahun zsuppos ípület van.

2.) Borsót, babot szoktak csípűnyi csíppe, de csak akkor, ha igen sok termett belüllő, ha kevesebb, akkor lapickáve vertik ki a szemét.

Legtöbbet rozsot csípűtek, kölest is szoktak ollik helén.

3.) Mikor kivertik a szemét a kalászbu csíppe aszonták rá CSÍPÜL.

Eses a zidő, akkor csípül a gazda, mer a pajtábo nyugottan dúgozhattak.

CSÍPLÍS vuot ez a művelet. A Barna Jancsiná télíg tartott a csíplís, mer csak maga csinyáto.

4.) A mi falunkba mindig pajtábo csípűtek. A pajta közepsűű ríszé vuot a csíplűőpajta ezén a helén, a kíz zsuppot kirakták a zudvarra, ho nē foglalla el a helet a csíplistü. A csíplűőpajtánok a zalla jóll lē vuot döngűvő, kemin vuot egyenēs. Szípēn lēsőpörtik tisztáro, tehénganajje vizessen földörgülik, azutá mēgszáród. Ha jóll mēgszárótt lehetett csípűnyi.

XXI. A cséplés eszközei:

1.) Kézicsíp vuot, amive rígen csípűtek, de ugys monták CSÍP. Mást nem hasznátok.

2.) A csípnek kíet fő ríszé van. Egyik a nyelē e^k körülēlü 160 cēnti lehetett, a másík a hadaró e^m mēg hetfen–hetfenöt cēnti körü. A hadarót mindig túrü meccett töl fábu csinyáták, illen csőkőnyös töl fábu, hogy a zütisná nē hasaggyon el még akkor se, ha kízáród. A nyel vuot fenyűőbü is könnyid legyen.

A hadaró mēg a nyel vígin vuot, illen füzött bór, e^v vuot a csípfej, ezek szorossan vuotak mēkködvő a fáho. A kíet fejet szíjje kapcsúták összö. A csíplísná csak gyöngén szabadott fognyi a nyelet, ho közbe tuggyon forognyi, mer a csípfejek erőssen vuotak összöködvő azok nem forokhattak. A csípfejet kíszēn szokták vēnni e^j juo vuot, de ha nem lehetett kapnyi, akkor csizmaszárbu is csinyáták.

3.) Rígenten a csíplísná favéllát hasznátok, mer a vazsvélláve főbőklik vuona a pajtafüőggyt.

4.) A pēlvát törekēt rígen RUGÓGRÁBLÁVE takarították összö, kísóbb má kísráblát hasznátok. A rugógáblo feje is ollan szílés vuot, mind a kísrábláje csak hat foga vuot mēg hosszík vuotak ezék a fogak, körülēlü tizenöt cēntissek. Fábu kíszűtek kícsint befelē görbút a fogok. A nyele is ollan vuot mind a kísráblájē csak rövidebb valamive.

Törekrostát is hasznátok. A gabnánok a fejít rostáták bennē, ami fönnmaratt benne eszt a lovaknak atták, a szēm kihullott belüllő.

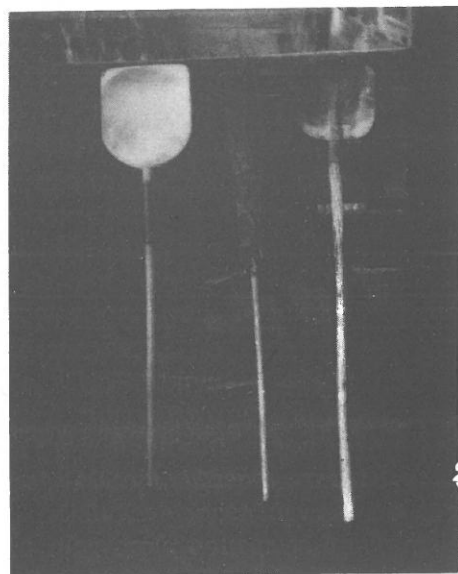


A kézicsép és részei

Adatközlőm törekrostával
(őzv. Hompasz Lajosné)



5.) A szēm összötakarittásáho falapát, vaslapát, ágsőprü vuot használatos.



Falapát – vaslapát – ágsöprü

XXII. A cséplés munkájának menete és munkatípusa:

1.) Adatközlőim tájékoztatása szerint a községben csak zsupp készítésére csépeltek csak kézzel. Így ezt az eljárást mutatom be.

A cséplés munkájának szakaszai zsuppkészítéskor:

A zsuppnak való rozskívít lőtették a fűdre kibontatlanyu ekesztik csípűnyi karéba (körbe), ho ki légyen nagyozva belüllő a szem. Utánno kibontják szíttterittik megcsípülik egyik felit. Ezután a kivé tövő felü alajja duggyák a csíp nyelit innejd onnajt, osztá átfordították a másik ódaláro. Ezután eszt a felit csípülik még, amellik eddig allu vuot.

Ha már ölöget ütöttik, a zéggyik csípülő a lábáve meg a csíp nyelive féretulla a zsuppszédűőho, de vigyáz, hogy összö në kuszállo. A zsuppszédűő kirázso belüllő a szemét is, még a zösszötörött szuomát is, ho^{sz} szíp zsupp légyen belüllő, osztá kötélbe teszi. Három közepös rozskívibü szokott lennyi é juo zsuppkívé. Eszt összökötik kivékötősfáve ippen úgy, mind a gabnás kívit. Főállittyák a tövire, osztá illen supráló mogyorófa botte a kilógguo szálokat lésuprállák.

A szemét akkor tüták fére a pajta függgyirü, ha má é^k kérésztét ecsípütek, mer illenkor má nem fájt neki a zütis, sok vuot alatta a szem.

A zsupprázodikot féretüták, ebbü tömtik még a szuomazsákokat a zágyokba.

2.) Ném vuot meghatározott csoport a csíplisná, ha öten vuotak nígy csípüt egy szétté fő a zsuppot. Ha kevesebben, akkor is egynek mindig a zsuppszédís vuot a földata a többi még csípüt. Bandánok szokták mondanyi úket.

3.) Adatközlőim a cséplés ütemét a következőképpen szemléltették:

Kettős cséplésnél: jobb kéz jobb combra, bal kéz bal combra üt,

Hármas cséplésnél: jobb kéz jobb combra, bal kéz bal combra, jobb kéz mellre üt.

Négyes cséplésnél: jobb kéz jobb combra, bal kéz bal combra, jobb kéz a mellre, bal kéz a mellre üt.

Ezt tartották a legszebb ütemű cséplésnek. Ötös cséplés ritka volt, nem szerették, nehezen lehetett az ütemet megtartani.

4.) Ha valaki rosszu ütött jóll megütöttik a csípütyit osztá e^j jóll megfingatta a kezit. Máskor jobban vigyázott, ho në hibázso el a nótát.

5.) Ha ketten csípütek egyik egyik ódalru, a másik a másik ódalru csípütő vígig a kívit. Hármos csíplisná is mindig folamatossan ütnek, vígíg mennek a kívin, de a zátfordittást mindig kettő teszi.

A zsuppszédűő mindig külön vígzi a szédíst, beköti tellessen rëndbe teszi. Ügyeskényi köllött neki, ha többen csípütek, illenkor még segittenyi is köllött neki valakinek, mer nem győzött.

XXIII. Munkaszervezet és bérezés a cséplőknel

1.) A csíplist a falubeliek vígesztik, de a ríszes aratuok is segítettek, még fogattak más falubelieket is napszámbo csípűnyi. Idegényék nem jártok ide.

2.) A cséplésnél milyen munkaszervezeti formák éltek a faluban:

Köccsön szoktak segittenyi egymásnak rokkonyok, szomszidok, ha egyik helén efogyott mēntek a másik helre ott foltatták. Ríszes csíplis is vuot minden tiz kérészt utá kaptak rígen é^m mérő gabnát, de kilencedik, nyocadik kérészt utá kapták. Pinzér is csípütek egy forintot szoktak rígen füzetnyi még a zelsűő háboru előtt.

3.) Othon szokták megēnnyi a zennyivalót, vagy hazuru hoszták magokke. Ilelmet nem attak, se pedig külön füzetíst a kosztra a ríszes csíplőknek.

4.) Kíét ember három-nígy kérésztét (hatfan-nyócfan kivé) tudott é nap ecsípűnyi, de ha többen vuotak többet. Attu függött mennyi gabna vuot, hányon csípütek.

5.) Munkaközbe beszígettek, inékűnyi szoktak, de fárottan nem ugrátok.

XXIV. Az elcséplelt gabona és szalma összetakarítása:

1.) Kézi csíplisná a csíplis utá lett szem, vagy úgy is monták mag, szuoma, zsupp, törek, pēlva. Törek meg pēlva keves vuot összökeverēde.

2.) Mikor már többet csípütek a pajta függgyin gyütt összö sok szem illenkor falapátte féretüták a pajta égyik sarkábo, de a gráblofejet megfordították, hogy a fogak átok főnek evve is el lehetett túnyi. A szemét összötüták kupacba ummonták GARMADÁBO. Ez a szem még teli vuot szuoma törekke, pēlváve, csak a nagyobb szálokat huszták le rúla.

A műveletnek külön neve nem volt.

3.) A mondás nem ismerős, csak pajtákban csépeltek.

4.) Ha má ölöget ütöttik a gabnát a csíp nyelive féretúták, akkor kesztik szénnyi a zsuppot. É juó marokke fővettek, hogy a fejé vuot a hónok alatt a bal kézbe, a jobbik kezékke még ekesztik ráznyi, ho^k kihullon belül a törött szuomaszál, még a szem.

Ha kirázták jóll, akkor csak a zsupp szálak marattak még eszt kötélbe tettik. A kötelet is zsuppbu csinyáták. Telirakták bekötöttik kivékötüőfáve, osztá kysz vuot e^k kfvé zsupp.

5.) A szuomát féreraktyák e^k kupacba. Ha a zsuppkív kysz főállittyák a tövire, osztá botte lécsaptyák rúla a kihajuló szálakat, mer ezek evannak töredezve.

6.) E^k kfvé zsuppot nígy-öt marokbu csinyának, minálunk ennyit kötnek a kötélbe.

7.) A zösszörakott szuoma: KAZAL.

8.) A szuomakazalt rakták a zudvára, ha vuot hel, vagy a kert alá a pajták háto mögé.

9.) A törekét a szuoma közé is szokták raknyi vagy külön kis kupacba, de eszt is a tehenek alá tettik, a pylvátu nem válogatták külön, de ha csíplógép masinázott külön tárúták. A töreknek nem volt külön épület, ahová tárolhatták volna.

Gépek szerepe a szemnyerésben

Adatközlőim szakavatott ismerői a témának, így közléseik alaposak, biztosak. A gépi cséplés jellegzetességeit olyan adatközlőtől gyűjtöttem, mint édesapám, *Guttmann Miklós* (1908), aki hosszú évtizedeken át cséplelt nagyapám, *Guttmann András* cséplőgéptulajdonos cséplőgépeivel. Fényképeim a történelem dokumentumai, amelyek a korabeli gépi cséplés egy-egy mozzanatát örökítik meg.

Néha talán dolgozatomban lelkesebben szólok az egyes kérdéseknél, de szeretném azt is bemutatni, hogy a vállalkozó szellemű nagyapám, aki a századfordulón mint kétkezi gyári munkás, esztergályos és szociáldemokrata szellemű ember – miként válik cséplőgép garnitúrák tulajdonosává. A szombathe-lyi Reich és Mayer, a Győri Vagongyár esztergályosa megépítette 6 lóerős benzinmotorját, ami a kezdete volt cséplőgéptulajdonossá válásának.

XXV. Szemnyerés gépek segítségével

1.) Masinálás, masinázás, csíplis néven nevezték a gépekkel való szemnyerést. *Masinál, csípül, masináz* a gazda, ha géppel választja el a szemet a kalásztól.

2.) A múlt század utolsó évtizedeiben jelentek meg az első kézi hajtású cséplőgépek, a századforduló előtt járgányos masinákat is használtak, de az uradalmakban ekkor már gőzmasinákkal dolgoztak.

3.) Akiknek jó módja volt, azok vásároltak kézi vagy járgányos masinákat. A jó módú gazdák, akiknek legalább volt húsz hold földjük. Arra is volt példa, hogy két-három ember összeállt és vettek közösen egy gépet.

Az uradalmakban ebben az időben már gőzmasinák voltak.

4.) Nem szoktak bérért *masináznyi*, mentek házról házra, akik hajtották, dolgoztak mellette, elcséplték sorban a gabonájukat. Együtt *masináztak hákké-roztak*, utána *horták* a gabnát.

5.) Nem volt szükség javításra, a kovács könnyen kijavította az előforduló kisebb hibákat.

6.) Külön gépkezelő nem kellett, ha valami fog, szeg kellett bele, a kovács beletette. Volt olyan ember, aki megolajozta, megszegelte, de külön kezelő nem kellett hozzá.

XXVI. A cséplés emberi erővel hajtott cséplőgépen

1.) A kézi *csíplőgépnek* volt *dobgya*, meg két fogaskerék, a nagy fogaskeréken volt innen-onnan egy *hajtó*, ezzel hajtották. A dob szeges volt, a dob körül szeges kosár, az egyik fog a másik között ment el, így verte ki a szemet. Ha sült volt a gabna, nem tudta kiverni, de ez nem számított, mert megetették az állatokkal.

2.) A gép mellett négy hajtó volt, egy etető, két ember elrázta a szalmát előle, mikor egy jó csomót lehajtottak, összehajtották a szemet, utána újból kezdték.

3.) Egymásnak visszasegítették a munkát, ha olyan embernek masináztak vele, akinek nem volt gépje, az ledolgozta annál, aki odaadta neki a gépet.

4.) Ennek a gépnek volt négy kis kereke és úgy tolták át egyik háztól a másikhoz. Olyan is előfordult, hogy szekér után kötötték és fogattal áthúzták, vagy egy lovat fogtak eléje.

5.) Naponta húsz-harminc keresztet lehetett vele kicsépleni.

6.) A gép tulajdonosa is együtt dolgozott a többiekkel.

XXVII. A cséplés munkája állati erővel hajtott géppel

1.) A *járgán* le volt állítva a pajtán kívül a földre, vastag fákra. A nagyobbik fogaskerekére volt szerelve egy hosszabb rúd, ehhez akasztottak egy pár lovat, ezek jártak körbe. Ez a nagy fogaskerék hajtott egy kisebbet. Áttétellel, csuklók segítségével kapcsolták rá a masinára.

2.) Nem használták ezt idegenek, ha ilyen volt, akkor kisegítették egymást.

3.) Akinek nem volt megfelelő állata, a járgán hajtására megkért valakit, de megfizettek neki pénzben.

4.) Ezzel a módszerrel 50 keresztet szoktak elcsépleni.

5.) Minden munka *kőccsönbe* ment, egyik elment a másikhoz *étetnyi*, *szómát ráznyi*, mások visszasegítették.

Akiknek sok gabonája termett, annyit járgányoztak le, hogy meglegyen a vetőmag, meg tudjanak küldeni a malomba.

Ősszel, miután elvégezték a mezei munkát, folytatták a járgányozást. Egy nap *járgányoztak*, másik nap *kelepűtek*, tisztították a gabonát. Voltak nagyobb gazdák,

nem bírtak a gabnájukkal, napszámosokat fizettek, azok segítettek. Részes munka ennél a cséplésnél nem volt.

6.) Mindenki maga gondoskodott a családjával együtt az ételmezésről.

7.) Reggel nyolc órakor kezdtek reggelizni, délben volt ebéd, délután uzsonnáztak. Kenyeret, aludttejet, fokhagymát, vöröshagymát és a jobb gazdánál szalonnát, sonkát ettek.

8.) Az evésnek ünnepi jellege nem volt.

9.) Reggel hat órakor álltak neki a munkának, nyolc órakor leálltak egy fél órára, délben egy órára, délután fél órára, este sötétedésig tartott a munka.

10.) A járgányt szecsavágásra használták később, a masinát pedig félredobták, nem használták.

XXVIII. Cséplés gőzgéppel

1.) A gőzgép hajtotta cséplőgépet is úgy nevezték, *masina*.

2.) A hajtóerőt nevezték: *gőzgép*, *kazán*, a cséplőszekrényt úgy mondták *famotor*. Csodálkoztak sokan a gépen, mikor meglátták, mondták: *Nini, gyűn a famotor*.

Csíplőgarnitúra volt az egész neve.

3.) A cséplőgéphez tartozott a *gitár*, a *pélvaválosztó deszkák*, *kézi targonca*, *fűcskendő*, *törökös és pélvás ruha*, *mázso*, *gráblák*, *nyársok*, *völlák*, közös nevük volt *bagázsia*, *cóklipókli*.

4.) A cséplőmunkások vittek magukkal *völlát*, *gráblát*, *nyársot*.

5.) A gazdának nem kellett semmit adni, mert a munkások meg a gép mindent vitt magával.

6.) Itt már nem volt szükség kölcsönös segítségre, mert a gépek mellett *részesmunkások* dolgoztak.

7.) A részes cséplők szüntették meg a kölcsönös munkát.

8.) Nem volt ételmezési forma sem.

9.) Abban az esetben, ha az aratás elhúzódott, de volt olyan gazda, aki időben be tudott hordani, s el akart masináztatni, fogadott napszámosokat és azokkal végeztette el a munkát, megfizetett nekik, mert ekkor még a cséplőcsapat nem állt össze.

10.) Minden 13. mázsa volt a cséplőgép és a munkások része. Ezt a 13. mázsát osztották szét a cséplés végén a géptulajdonos és a munkások között. 4,5 % volt a munkásoké, 5,5 % volt a géptulajdonosé, de később fele-fele arányban osztottak meg.

Mindig az gondoskodott a gépnek a szállításáról, ahova ment csépelni.

A gazda gondoskodott a fűtőanyagáról. Télen már elkészítette a tuskófát, s evvel tüzelték.

11.) A gépek szállítására mondták *huzatás*.

Aki végezte a huzatást, az volt a *huzató*, ha többen voltak, *huzatók*.

A huzatást 2 pár állattal végezték, lovakkal, tehenekkel, vagy ökrökkel. Nehéz volt a gép, ezért volt szükség a jó erős állatokra. Az állatokat külön nem nevezték meg, legfeljebb annyit mondtak, *első pár*, *hátsó pár*.

12.) Az utolsó gazda húzatta haza a gépeket. A közös szérűn sorba voltak rakva a kazalok, elől elkezdtek és mentek mindig tovább, de itt kézzel is eltolták, mert sűrűn volt rakva a kazal. Ha puha volt a talaj, tettek a kerekek alá *pallut*, ezen könnyen el tudták gurítani. Lovak is voltak mindig a közös szérűn, ezek hordták el a magot, ha kellett, ráfogtak és elhúzták.

13.) A húzó gazda vitte állataival a gépet a cséplés helyére. Akinek nem volt megfelelő állata a húzásra, segített neki a szomszédja, rokona, komája.

14.) Maguk a cséplőtők húzták a gépeket. Fizetni nem szoktak a húzásért, legfeljebb segítettek érte valamit dolgozni.

15.) Náraiiban tehenel, lovakkal szoktak leginkább húzatni. 7-15 holdas gazda volt a legtöbb és azt tartották, ha a tehén egy pipa tejet ad, az is haszon, ezért inkább tehenekkel művelték a földet.

16.) Az uradalomban szérűre hordta a földbirtokos a gabonáját, kettes sorban voltak a kazalok. Közbe jártak a géppel a kazalok közé. Az uraság maga adott igaerőt a vontatásra.

17.) Mikor traktorok voltak, akkor már a géptulajdonos elhúzatta a rendeltési helyére a gépet.

18.) A gazda a családjával szokott segíteni a csépléskor, elramolták a pelvát, töreket, hogy ne legyen olyan szanaszét.

19.) A géptulajdonos kilenc lányt és kilenc férfit adott, ez volt a cséplőcsapat. 700-900 mm-es dobszélességű cséplőgép mellé elég volt 7 pár ember is, de egy 1200 mm-es gép mellé kellett kilenc pár.

Ha a cséplőgéptulajdonos családja nem volt olyan, hogy gépész lett volna benne, gépészt fogadott. A gőzgépeknél volt *fűtő* is.

Saját maguk étkeztek az emberek, de a gépész és a fűtő mindig annál a háznál étkeztek, ahol éppen a cséplés volt. Volt ünnepi jellege ilyenkor az étkezésnek, mert jobb ételeket készítettek, tejfölös túrót, szalonnát, sonkát, és fejenként fél liter bort szoktak adni a gőzgépnek a munkásoknak.

20.) *Csíplőbanda* volt az egész csapat neve.

21.) A banda húsz tagból állott.

22.) Ugyanaz a munkaerő elég volt a nagybirtokon is, mint a gazdánál.

23.) Reggel négy órakor, vagy még előbb kezdődött a munka, este kilencig sötétig tartott.

24.) Reggel nyolc órakor volt pihenő, fél óra, délben egy óra, délután fél óra. A reggeli volt úgy nevezve *fölöstököm*, *ebéd*, *uzsona*.

25.) Szombaton is egész nap dolgoztak, sőt vasárnap reggel is szoktak masinázni, de leálltak, hogy misére el tudjanak menni.

26.) A munkásokat nem kellett haza szállítani, mert itt laktak a faluban.

27.) A tarisznyát beletette a nyakába a munkás, belerakta a kenyeret, meg amije volt melléje, *vasvöllát*, *favöllát*, *nyársot*, *gráblát* vittek magukkal.

28.) Mindenki otthon tisztálkodott a kútnál megfürdött a sajtárban, s bent a lakásban aludtak.

Ha kint dolgoztak az uraság birtokán, messzebb a falutól az Erdőn, így nevezték ezt a földterületet, innen nem jártak haza. Volt itt az uraságnak egy *kunyója*, amibe nyáron behajtották az állatokat, rossz idő esetén ebben aludtak, de két ember a gép mellett, mert nem lehetett senkiben sem megbízni.

29.) Az évésben nem volt itt sem különbség.

30.) A cséplés megkezdésének ideje változott, július 20-án is kezdődött, de volt úgy, hogy csak augusztus 10-én. Szeptember 8-ig szokott tartani. Általában négy hét volt a cséplés.

31.) A cséplés közben minden 13. mázsálás a rész volt. Ha valakinek nem volt ennyi gabonája, akkor a termés arányában vették a részt. Vezették a *mázsokönyvet*, abból tudták, mikor kell és mennyi részt kell venni a terményből. A munkásrészt a géptulajdonos házába vitték, mikor a csépléssel elvégeztek, hozták a zsákokat és *kírszeltik* a terményt, a keresetet.

32.) Egy-egy jó évben 18–20 mázsát tudtak keresni a cséplőgépek mellett.

XXIX. A cséplés munkamenete és a munkamegosztás a parasztbirtokon

1.) Legelőször a cséplőgépet húzták el, utána a kazánt. Volt ennek a gépnek rúdja, a rúdon volt körpöl, s ezzel erősítették az ígához.

2.) Először a cséplőgépet állították be. Vízmértékbe kellett állítani. Voltak ékek, amivel lekötötték, ne tudjon elmozdulni, utána állították a meghajtó erőt.

3.) Az *etető* fölment a gépre, a *kévévágó* mellette állt. A *kivéadók* elkezdtek szórni a kévét, s megkezdődött az etetés. Az etető az *etetőlikba*, *etetőládábo* állt, széjjelterítette a kévét, s beleeresztette a dobba. A dobon keresztül ment a gabona, a szalma a szalmarázóba, a szem a gyűjtőasztalra, onnan a tisztítóműbe, innen a kanalak átvitték a szemet a második tisztítóműbe, úgy folyt keresztül az osztályzó hengeren, onnan pedig a zsákokba. Minőségi gabonát készítettek így, akár el is lehetett vetni. A szalmarázon végigment a szalma, elől, a *gítáron* folyt le a gép elé. Ott két lány a *lógérkarókhöz* tolta villával, itt a nyársalók összövégték villával, majd beleszúrták a nyársot, amelynek a hegye fel volt vasalva. A nyársalók párosan dolgoztak, így amíg egyik vitte fel a kazalra, a másik készítette az újabb nyársnak való adagot. Egy-egy nyárs volt 60–70 kg.

4.) Először általában búzát szoktak csépelni, ennek a szalmája került a kazal fenekébe, utána árpát, zabot, majd végül rozsot, ezzel lett a kazal betetőzve, mert a rozsnak legellenállóbb a szalmája. Az uradalomban külön rakták a kazalokat minden fajta gabonából, de ott meg lehetett tenni, mert sok volt belőle.

5.) A cséplés befejezésekor a holmit felrakták a szekérre, a gépeket letisztogatták, felvirágozták, és húzták haza. A munkások meg utána a szerszámaikkal, vellával, nyársokkal mentek, énekeltek a tulajdonos házáig.

6.) Ezek a gépek 120–200 mázsát tudtak elcsépelni, attól függően, hogy milyen nagyságú volt a gép, milyen volt a gabona minősége.

7.) A cséplés befejezésekor a cséplőgép tulajdonosa fizetett *ádomást*. Hozattak húsz liter bort, süttött a géptulajdonos *felesége* kalácsot, ettek, ittak, énekeltek, még táncoltak is, ott a háznál, de még a kocsmába is elmentek.

XXX. Cséplés nagybirtokon

1.) Az uraságnál dolgozó cséplőbanda azonos volt a gazdáknál dolgozókéval. Ebben a bandában dolgoztak az uraság aratói is. Pl. Pekker Jóska, Ásó Jóska, Zöregur Sándor, a Lajos, Pulai Jóska, Kis Jancsi, (Völgyi) kis Jancsinak hívták, mert picin ember volt, de olyan, mint a vas. Voltak olyan parasztyerek is, akikre nem volt otthon szükség, azok eljártak aratni, masináznyni.

2.) A cséplőbandát a géptulajdonos fogadta.

A banda vezetője nem volt azonos az aratóbanda vezetőjével, a tulajdonos nevezte ki, ez volt a *mázsomestér*, ez volt a feje a bandának. Rendes, tehetséges, jó számoló embert lehetett ideállítani. Ez irányította a bandát.

3.) Az elszámolás együtt ment az urasággal, úgy, ahogyan a gazdáknál is csinálták. Náraiban nem volt különbség a paraszti birtokon és az uraságnál a cséplés között, ugyanannyi részt adott az uraság is, mint a gazdák.

4.) Minden teljes egészében megegyezett a paraszti birtokon történő csépléssel.

5.) Szalmát nem kaptak a cséplőmunkások, de nem is kellett nekik, mert Náraiban nem voltak a cséplőmunkások olyan szegények, hogy ne termelt volna egy kis gabonájuk, aminek szalmája elég volt.

A gabonaszem tisztítása

XXXI. A gabonaszem tisztításának módjai

1.) A szérűn, pajtában levő gabona csomója volt a *garmada*.

2.) *Pélva*, *tok*, *fej*, *törek*, *szem*, ezek voltak a garmadában.

3.) Régen kézi rostával rostálták át a gabonát, amelyen ujjnyi vastagságú lyukak voltak, ahol ki tudott folyni a szem, a pelva, törek fent maradt rajta. Mikor ez megvolt, rátették a *hákkerra* és *léhákkérozták*. Ez a hákker volt a szélrosta. Lapáttal is szokták szórni. Kinyitották a pajtakapukat, feldobták lapáttal a szemetes szemet, s a pelvát kivitte belőle a huzat, a szem pedig leesett.

4.) A fentebb említett tisztítási eljárásokat egyformán használta mindenki, aki termelt. Ahogyan jelentek meg a gépek, úgy változott a szemetisztítás módja is.

5.) A nagyobb szemetektől *rugógráblo* segítségével tisztították meg. Ez egy hosszabb és ritkább fogú gráblo volt. Láb és a gráblo segítségével felemelt csomóba belerúgtak, így a szalma közül kihullott a szem.

6.) A kézi rostával való munka neve *rostálás*, ha lapáttal végezték, szórás, szélrosta segítségével rostálás.

7.) *Falapát*, *véka*, *zsák*, *söprű*, *rosta*, *hákker* vagy *kelep*, de *bakkër rosta* néven is nevezték.

A falapátot a cigányok készítették nyárfából. A söprű nyírfaágából lett fonva.

8.) Férfiak és nők is szoktak szórni gabonát.

9.) Az első háború után már majdnem minden háznál lett hákkér, jobbra a férfiak hajtották, mert sokat kellett hajtani, még lement rajta 20–25 mázsa gabona.

10.) Az első háborúig lehetett szórással találkozni, de utána lassanként megszűnt. Olyan volt még a hákkerozás előtt, hogy az asszonyok fogtak két vékát, kiálltak vele a huzatra, egyikből a másikba öntözték, még tisztára a levegő ki nem vitte a szemetet.

XXXII. Szórás

1.) Szór a gazda, ha a lapáttal feldobja a szemet, hogy a szél kivigye belőle a szemetet. A szelelés műveletét végezték, de a szelel szót nem ismerik. Erre a műveletre mondták inkább *kieresztés*, *kiereszti a szemét*.

2.) A szórás a *csiplőpajta* fiókban történt. Szabad szérűn nem volt ilyen.

3.) Kinyitották a kapukat, volt huzat, ez kivitte a szemét nagyrészt, sok nem kellett hozzá. A hátsó kisebb kapukat nevezték *szélkapunak* a pajtákon, ezeken jött be a levegő.

XXXIII. Szórás csűrben, pajtában

1.) A pajtakapukat kinyitották elől is, hátul pedig a szélkapukat. A falapátra vettek egy csomó gabnát, és a szél irányára merőlegesen, kissé terítve feldobták a magot, így a levegő kivitte belőle a pelvát.

2.) Ha nem fúj szél a pajtán keresztül, akkor is volt olyan huzat, ami kivitte a szemetet, legfeljebb kisebb lapáttal dobtak ilyenkor.

XXXIV. Szórás szabadszérűn

Nem használták ezt a módot.

XXXV. A szem tisztítása szelelő rostával

1.) *Rostálás* volt, mikor a hákker segítségével tisztították a gabonát, de *hákkérszás* neve is volt.

2.) Az eszköz neve volt *hákkér*, *kelep rosta*.

3.) Kőszegről hozták ezeknek egy részét, ott csinálta valamilyen asztalos. Ha idegen elvitte, segített érte valamit dolgozni, vagy csak odaadták szívességből.

4.) *Lapát*, *zsák*, *söprű*, *véka*, *mérő* volt használatos a gépi rostálásnál.

5.) Három ember szokott dolgozni mellette. Egy felmerte, egy hajtotta, egy elszedte előle.

6.) Egy ember felmerte a garatba, ezen volt egy állítható suber, ezt úgy állították be, hogy ne sok folyjon neki, mert akkor nem tisztította ki rendesen.

Egy ember hajtotta, elől folyt ki a tiszta gabona, húzták el előle és merték bele a zsákokba. A gépben két rosta volt, egy öregebb *luku*, meg egy apróbb. Az öregebb volt felül, ez választotta el a kalászfejeket, ami átfolyt, a másik tisztította.

7.) Ha jó volt a gabona, egyszer is elég volt, de ha nagyon piszkos volt, kétszer. Ha nem folytatták neki erősen, akkor elsőre is szépen kitisztította.

8.) Nem használták a szelelés megnevezést.

9.) Az ocsut a csibéknek adták búzából, a rozs másodját, zabot a lovaknak adták, az árpát a disznóknak.

10.) A rozsot zsuppnak kézzel csépezték el, így kellett a kelep a szem kitisztítására. A vetőmagot ki szokták kelepülni. A cséplőgép nem tudta tökéletesen kitisztítani a gabonát akkor, ha nem volt száraz a szem, így felvitték a meleg padlásokra, ahol megszáradt és a vetőmagnak valót ismét kitisztították.

XXXVI. A mag tisztítása kézi rostával

1.) *Kézirosta* volt, amelyikkel kézzel végezték a tisztítást.

Az oldalát hasított nyárfából hajtották a vándorló, *teknyős* cigányok, mogyorófa háncsából készítették az alját, befonták, *szíács* volt a neve, ez jobb volt mint a drótszövet, mert nem akadt el benne a gabonának a feje. A keretjén volt fogantyú, ennél fogva forgatták.

2.) Ezzel a rostával férfiak rostáltak, mert nehéz volt forgatni.

3.) A rostát félig töltötték meg, raktak bele egy-két falapáttal, aztán rázták is, meg félkörben forgatták jobbra-balra. Aki rostált vele, terpeszállásban állt, egy kicsit előre hajolt, így rostáltak vele.

XXXVII. A gabona vízzel való tisztítása

E gabonatisztítási művelet nagyon ritkán fordult elő. Csak azok az emberek mosták meg a búzát, akik üszkös gabnát termeltek, mert az üszkös gabnát nem vette át a malom. Az üszkös búza fennmaradt a víz tetején, a jó meg leszállt a víz fenekére. Az üszkőset leszórták róla, a jót elvitték a malomba.

XXXVIII. A mag kézzel való tisztítása

A szemetes gabonát kézzel nem szokták tisztítani.

A megtisztított szem felmérése és raktározása

XXXIX. A szórt vagy rostált gabona felszedése és bemérése

1.) *Fömeris*, *fömeris* volt az utolsó művelete a magtisztításnak.

2.) Ezt a műveletet mindig a *hákkérozás* után végezték el.

3.) Az egész család, meg a segítők vettek részt ebben a munkában.

4.) *Mérő, lapát, söprű, véka, csapófa* volt szükséges a beméréshez. A mérő olyan volt mint egy fasajtár, de a fülei oldalt voltak vasból az egyik *abrincsra* rászerezve.

A csapófa egyszerű egyenes fa volt, ezzel húzták le egyenesre a mérő tetejét.

5.) A kézi cséplést nem végezték részért, hanem kölcsönösségi alapon. Húzták a pajta oldalára egy vonalat, utólján összeszámolták, hogy mennyi is a termés.

6.) Mázsál a gazda, ha leméri a terményt.

7.) Hat zsák *lőfót* a cséplőgépből, rátették a mérlegre és *lémázsáták*. Utána vitték a padlásra. Közben felírták a súlyát, hogy tudják majd kiszámítani, mennyi lesz a rész.

8.) Szérűn nem volt ilyen bemérés, csak a házaknál.

9.) A tele mérő tetején ezt a csapófát végighúzták, így a felesleges szemet levitte.

10.) Csapott mérő volt a neve a mérő gabonának, ha a felesleges szemet lehúzták róla.

11.) Rugdosott véka nem ismert.

12.) Egy ember megfogta a zsák száját, a másik vigyázva beleöntötte a szemet. Egy zsákba egy mérőt szoktak önteni, s utána vitték a padlásra. Többet nem, mert nehéz lett volna.

13.) A bemért gabonát a padláson, vagy a kamrában elhelyezett *hombárokban*, *féslagokban* tartották.

14.) Szérűn nem volt bemérés.

XL. A zsákba szedett gabona behordása

1.) A szekéren zsákokban történt a gabona szállítása. Messze nem kellett szállítani a cséplőgéptől. Két *méríst* tettek fel, kétszer hat zsákot, ezt vitték a padlásra, mire visszaértek, újból volt annyi, hogy indulhattak vissza.

2.) Egy ember elrakta a szekéren, kettő meg rakta fel a szekérre, egymásnak felsegítették a vállára. Ez volt az általános. Ha csak két ember volt, amelyik feltette a zsákot a szekérre, mindjárt el is igazította.

3.) Egy ember lesegítette és a cséplőgép mellett dolgozó két zsákos felhordta a padlásra. Ott kiburították, az üres zsákokat visszavitték a géphez.

4.) A padlásra vállon vitték, s létrán mentek fel, később lépcsőn. A régi épületeknél a *térnácbu* hordták *fő lajtérgyán*. Nehéz volt felhordani.

XLII. A gabona tárolóhelye

A gabonát a kamrákban levő *hombárokban*, *féslagokban*, padláson tárolták a gazdák. Az uraságoknak volt magtára. *Hombár*, *féslag*, *pallás*.

XLIII. A gabona tárolása veremben

Nem használtak ilyen tárolási módot.

XLIII. A lakóépülettől külön álló gabonatárolók

Nem használtak ilyen tárolási módot a paraszti birtokon.

XLIV. A gabona tartása a lakóépületben vagy más gazdasági célú épületben

1.) A kis földű emberek elvitették egyszerre a termett gabonájukat a malomba és becserélték lisztre, akinek egy kicsit több volt a padláson, vagy a *hombárban*.

2.) A vetőmagot és a malomba szánt kenyérgabonát tárolták a *hombárokban*, a többi a padláson.

3.) *Kamora* volt a neve annak a helyiségnek, ahol a *hombár* állt.

4.) A kamrában nem öntötték le a földre a gabonát és zsákokban sem hagyták, csak a *hombárokban*.

5.) A *hombár* vagy *féslag* 3 méter hosszú, 1–1, 3 méter széles, két méter magas volt. Fa rájája volt, deszkából készült az oldala, középen ketté volt választva és mind a két rész külön leeresztővel volt ellátva. A *hombárok* leginkább sarokban, fal mellett álltak, hogy ne okozzanak akadályt.

6.) Mivel felénk sok az erdő, könnyen lehetett kemény fából elkészíteni a rájázatát, a falát pedig fenyődeszkából készítették. De nem akármilyen fenyőfa volt a fala sem, a lucfenyőt szerették leginkább.

Ácsok készítették megrendelésre télen ezeket.

7.) Vásárokon nem lehetett kapni *hombárt*.

8.) Macskát tartottak többet is régen, ezek megfogták az egereket a kamrákban, így nem bánthatták a gabonát.

9.) Ha a gabona rendesen meg volt érve, száraz volt, nem kellett tartani, hogy a rovarok megtámadják.

A szalma és a törek összerakása

XLV. A szalma és a törek csomója

1.) A szalma és a törek összerakott csomója a *kazal*.

2.) A *kazal* alakja hosszúkás, olyan mint a háztető. A földtől egy méter magasságban kezdik szűkíteni.

3.) A *kazal*rakáshoz kellett *létra*, *nyárs* (3–3,5 m hosszú), *vëlla*, mikor készen volt a *kazal*, tették rá fákat, úgy nevezték, *ekëlovat*, két fa össze volt kötve dróttal, *lóbíta* néven is nevezték, hogy a szél ne tudja megkezdni. A végére hármast szoktak kötni, hogy ne csak oldalt, hanem hátul is lefogja a *kazalt*.

4.) Lásd előbb.

5.) A *törek*rakáshoz is használnak *vëllát*, de a *törek*es *kazal* sokkal alacsonyabb volt, s legelőször szokták elalmozni.

6.) A szalmát szabadba rakták ki, a kert alá. A tavaszi gabona szalmáját berakták a pajtába, hogy meg tudják etetni az állatokkal.

7.) Épületben nem tárolták a szalmát.

8.) Régen, amikor még közös szérűn történt a cséplés, ott rakták össze a szalmát is és folyamatosan hordták haza.

9.) *Szérűskert* volt ennek a neve.

10.) Egész télen is kint maradhatott a szalma a közös szérűn.

11.) Csak annyit szállítottak haza, amennyit folyamatosan felhasználtak. Általában szekéren vitték haza, ritkán vitték a hátukon, vagy toltak talicskán.

12.) Külön nem őrizték, de az éjjeliőrök ügyeltek ezekre is.

13.) Szalmacsósz nem volt.

14.) Megkezdték a kazal rakását a kijelölt helyen az egyik szélén és folyamatosan tették le egymás mellé a nyársakat. A kazalrakó jeleket nem használt a kitűzéséhez, gyakorlatból tudta, mekkora legyen.

15.) A kazal fenekének nagyságát a kazalrakó állapította meg annak alapján, hogy a gazdának hány kereszt gabonája volt. Abból már tudta, mennyi szalma fér a kazalba.

16.) *Szarvat, fejet* szalmakazal rakásakor nem csináltak. Nem volt rá szükség, megállt anélkül is.

17.) A nyársulók olyan alaposan összerakták a nyárs szalmát, hogy ahová a kazalrakó letette, csak meg kellett tiporni, s nem volt vele több gond.

Valójában egyik nyárs szalma fogta a másikat. Állást nem csináltak a kazalra, létrán hordták fel a szalmát, nem volt szükség állásra.

18.) Oldalról a kazalt legereblyézték, hogy tiszta legyen.

19.) A tetejét összehozták csúcsosra, hogy éppen egy nyárs szélesség elfért rajt.

20.) Egyik végén megkezdte a tetőzist, s haladt a másik vége felé, utólján a létrához ért. Közben már a *lőbitákat* is rárakták.

21.) Fákkal rögzítették le a kazal tetejét, mást nem használtak a rögzítéshez.

22.) Rozsszalmából szoktak kötelet összesodorni, ezzel is össze tudták kötni a karókat. Ez tartós is volt. Ezt kézzel sodorták. Maroknyi szalmát sodortak kötélle. Ezeket a fákat 80 cm távolságra rakták fel a kazalra.

23.) A kallantyú nem ismert.

24.) Kazallekötés nem volt.

25.) A kazal végeibe böktek karót, ennek volt a neve *merékke*. Ilyent használtak az asztagoknál is.

26.) Szalmaboglyát nem raktak.

27.) A pelvát etetésre használták fel, a töreket alomnak. Ezeket külön rakták mindig. A töreket külön kazalba szokták, de a szalmakazal alsó részébe is tették.

28.) A pelvát a *pélvakunyóban* tartották, de a töreket az előbb említett módon tárolták.

29.) Nyárssal vagy elevátorral történő kazalrakásnál is az egész kazal nagyságában hordták a szalmát. A nyársulók létrán hordták fel a nyársot.

30.) A kazal feneké 4–5 méter szokott lenni, attól függően, mennyi szalmát kellett belerakni.

31.) A gép elöl a lány elvágja a szalmát és eltolja a lógerkaróhoz, de segíti vezetni a nyársos is. A karónál jól összepréselik ezeket a csomókat, kb. 60–70

kg szalmát összepréselnek. A nyársot középen beleszúrják, társa segíti jól összehúzni, utána felveszi a vállára, a másik meg segíti felfelé s viszi fel a kazalra.

Két lógerkaró van, mindegyik mellett két-két nyársuló dolgozik.

32.) A nyárs szalmát szépen sorba rakják egymás mellé, ahogyan a kazalrakó irányítja, utána ő megtiporja, így nő a kazal. Közben fokozatosan szűkíti a kazalt, s a teteje már csak egy nyárs szélességű.

33.) A századfordulón működő gőzgépek hajtotta masinák mellett már nyársulók hordták a szalmát.

34.) Tőrekkazal volt, de pélvakazal nem, mert ezt a pélvakunyóba rakták.

35.) A pelvát, töreket mindig külön rakták.

36.) A töreket rakták szalmakazal alá, de ha külön, akkor tettek a tetejére szalmát, hogy be ne ázzon.

37.) A törekeskazalt is karókkal rakták körül, hogy a szél ne tegyen benne kárt.

38.) A közös szérűről ősszel hordták haza a töreket, hogy a tél ne érje kinn.

39.) Fákat tettek csak melléje, nem volt baj, ha a tyúkok szemet találtak, *fészítették*, különben nem védték.

Náraiban 1906-ban volt először benzinmotor hajtotta cséplőgép. A benzinmotor 6 lóerős volt. Guttman András esztergályos saját építésű motorja, ami egy 700 mm-es szélességű, szeges dobú cséplőgépet hajtott, tehát a kézi és járgány hajtású masinák modernebb változata volt. Ez a gép piacképes gabonát csinált, tehát tiszta volt, s naponta 80 mázsát csépeltek el vele.

Az uradalmakban ekkor már nagyobb gépeket használtak. Később 1000 mm-es cséplővel és 10 lóerős benzinmotorral dolgozott, ez már 100–120 mázsát csépel naponta. Ekkor még nem szerződött munkások dolgoztak a gépek mellett. 1906 azért volt jelentős a gazdák számára, mert ettől kezdve nem kellett a közös szérűn csépelni, hanem mindenki a saját portáján tudott, sok cipekedéstől megmenekültek. 1925-ben 7000 pengőért vásárolt nagyapám egy amerikai gyártmányú Ford traktort. Nagy jelentőségű volt, mert gyorsult a munka, nem kellett a húzatással sok időt eltölteni, a gazdák is örültek, hogy a fogataik mentesültek. A húzatásért külön bért nem számoltak fel. A traktorral a helyi uradalmakban is dolgoztak. Ekkor már két cséplőgépje volt Guttman Andrásnak, egyiket benzinmotor, másikat traktor hajtotta. Közben mások is vásároltak a faluban cséplőgépet, s a verseny, a konkurencia szükségessé tette a modernizálást, s így vásárolt egy másik, nagyobb traktort, angol Cintiti gyártmányút, s egy 1200-as cséplőgépet, amely aprómagok elcséplésére is alkalmas volt és nagy teljesítményű. Ennek megvásárlásában nagy nehézséget okozott az 1929–33-as gazdasági válság, mikor a búzának nem volt értéke.

Így ment a munka, míg 1945 után létrehozták a gépállomásokat, ezek a gépek is idekerültek, állami tulajdonba mentek át, s a hajdani vállalkozó, a faluban sok embernek kenyeret adó nagyapám szegény ember lett, vagyontárgyaiért nem kapott semmit.



A kép az 1940-es évek elején készült Náraiban az Eörsy uraság portáján. Az uraság gabonájának egy részét a képen is látható *lábos pajtábo* hordatta be, amely mellé állították le a cséplőgép garnitúrát. A cséplőcsapat egy része látható a képen, kezükben a használatos eszközök: *nyársok, favélla, mázso*. A felvétel a gép működése közben készült, *kővágó, étető* dolgozik.

A cséplőgépet angol gyártmányú „Cintiti” traktor hajtja.

A gépkezelő: GUTTMANN MIKLÓS (1908. szül. év).



A távoli mezőről az uraság nem hordatta be a gabonáját, hanem ott helyben rakták össze asztagokba, s oda húzták a cséplőgépet, s helyben elcsépezték.

A cséplőgépet hajtó traktor. Elején olvasható típusa – THIN CITY. Mellette a gépkezelő, s félig takarva a *mázsomestér*.

A cséplés másik jellegzetes formája Náraiban, amikor a cséplőgépet két asztal közé állították be. Ez látható képünkön is. Bal oldalra rakott asztagból már csak kevés kéve van, de a jobb oldali egész. A felvétel munka közben készült. Az asztagon látható két kéveadó férfi, egy nő. Az egyik férfi és a nő kéveadó közelebb szórta a kévét az asztal legmagasabb pontján álló kéveadóhoz, aki a *cséplőgépasztalra* adta a *kívévágó* elé, akitől elvette az étető, s a cséplőgép dobjába eresztí.

Háttérben a *kazalrakó*, a *nyársulók* feje látszik.

A traktor előtt: Guttman András cséplőgéptulajdonos, mellette a gazda, Farkas nevezetű.

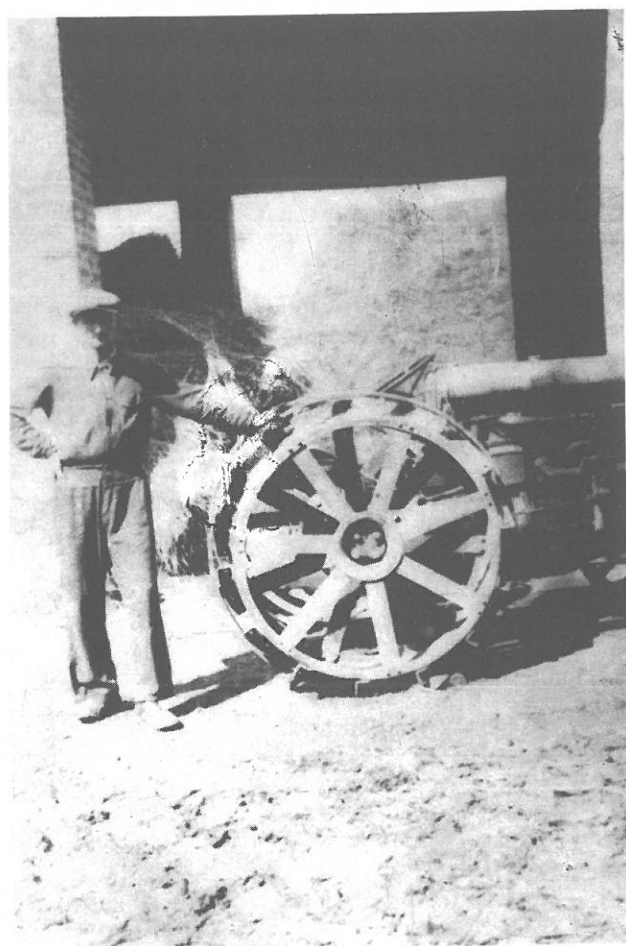
A kép előterében látható a cséplőgép *rostaládája*, mellette rosták.

A traktor mellett üzemanyagtöltő, olajos, vizes kannák.



A cséplőgép hátulso része. A képen látható kis kerék forgatta az *osztályzóhenger*et, amely segítette a gabona tisztítását azáltal, hogy a vékonyabb szemek a hengerbe való beömlés után hamarosan kihullottak, s a bal oldali zsákokba folytak. Amely szemek végigmentek a hengeren, kövérek, teltek voltak, így vetésre ezt használták, vagyis a jobb oldali két zsákba a legszebb gabonaszemek folytak, a harmadikba a *másogya*, utána a *harmagya*. Az utóbbi kettőt állati takarmányozásra használták.





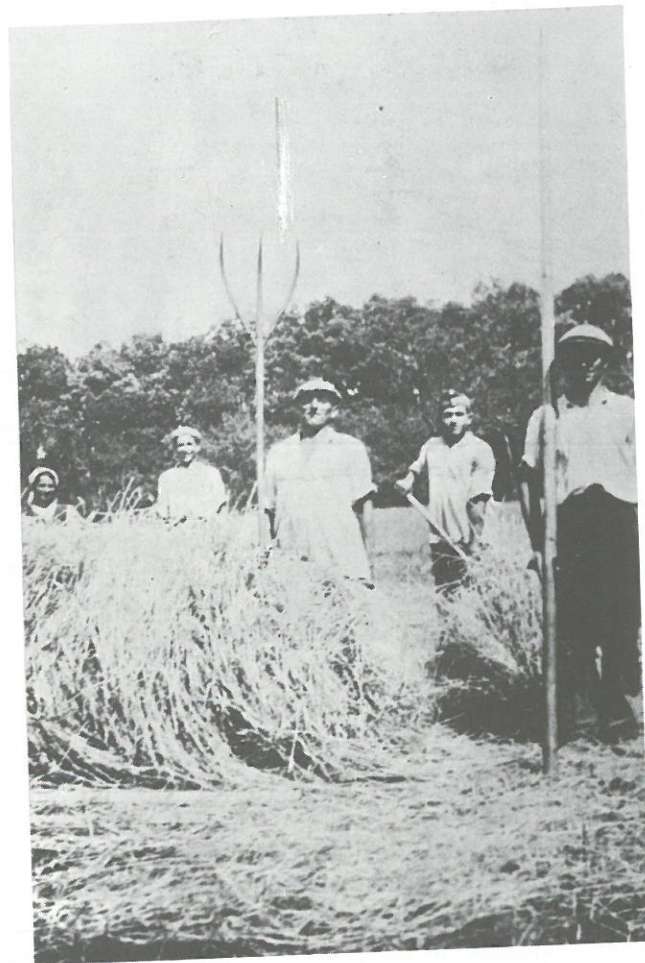
A képen látható traktort 1925-től alkalmazták, a cséplésnél nagy jelentőségű volt, mert korábban a magánjáró motorok miatt állati erővel történt a húzás. 7000 pengőért szállította az amerikai FORD művek, de Fordson néven voltak ismertek. A cséplőgépek hajtásán túl nagyon jól tudták használni a nagyobb gazdaságokban, uraságoknál szántás, boronálás stb. céljaira.



A cséplőgépen látható két kéveadó férfi és egy nő, az etető porvédő szemüvegben, valamint a kévevágó.

A gép előtt a két zsákos, közülük az egyik a mázsomestér, a zsákoslán, s a törek-, pelvahordó lányok. Előtérben a termény lemérésére szolgáló mázso. A cséplőgép jobb hátsó kerekéhez támasztott kislétra segítségével végezte a gépkezelő a gép zsírzását, olajozását akkor, amikor a gép állt, s a munkások étkeztek.

A képen látható összövágott szalma a lógérkaró mellett van, nyárson viszik fel a kazalra, ami a kép jobb szélén álló ember kezében látható. A mellette levő ember éppen vezeti vállájával a szómvágó lány által tolt szalmacsomót a másik lógérkaróhoz. Náraiban használt favélla látható feltartva az egyik nyársos (Ásó Ferenc) kezében.



Hompasz Lajos és családja az 1910-es évekből

A PAJTÁK ÉPÍTÉSE ÉS HASZNÁLATA NÁRAIBAN

Selmeczi Kovács Attila: A csűrök építése és használata, Budapest, 1973. című kérdőíve alapján gyűjtöttem össze a Nárai községben előforduló pajták építési mechanizmusát, valamint az épületek használati módját. A gyűjtőmunkámat részben megkönnyítette, hogy a szülőfalumról van szó, ahol személyesen ismerem mindenkit, akik a témával kapcsolatosan felvilágosítást adhattak. Igyekeztem a kérdőív kérdéseire egyértelmű, pontos válaszokat megfogalmazni. A korábbi években összegyűjtöttem Náraiban a hagyományos paraszti gazdálkodás ismeretanyagának és szókincsének szántás, vetés, aratás, hordás, nyomtatás, cséplés című részeit, amelyek tartalmaztak a most feldolgozott kérdőívhez hasonló kérdéseket is.

Az épület megnevezése

- 1.) A kicsépeletlen gabonát többféle módon tárolták a faluban a gépi cséplés előtt. Akinek volt pajtája, s nem volt nagy gazda, a szénát a pajtába rakta. Erre a célra használta az egyik *pajta*fijókot. Ennek körülbelül fele szokott megtelni szénával. A maradék helyre a szénán gabonát raktak és a másik üres *fijókba* is. Tehát a helyiséget úgy nevezték, *pajta*. A nagyobb gazdák nem tudták a gabonájukat pajtájukban tárolni, mert sok szénájuk is szokott teremni, így nem sok fért volna be, ezért inkább az egészet *asztagba, kazalba* rakták.
- 2.) A századfordulón már sok gazdánál volt pajta. Később mindig jobban elterjedt. A gazdák 70–80 %-ánál volt pajta.
- 3.) Akinek volt 8–10 hold földje, arra törekedett, hogy legyen pajtája is. A szegényebbek a szabadban tárolták gabonájukat.
- 4.) Pajták a második világháború után is építettek, hogy betakarításnál minél több terményt tudjanak fedél alá tenni, megvédeni az időjárás pusztításától. Tsz-szervezés óta nincs pajtaépítés, de előtte való években építettek (1960 előtt), főleg 1945-ben földhözjuttattak. Akik most is gazdálkodnak, vagy van kis háztáji gazdaságuk, a pajták a korábbi célnak megfelelően takarmány tárolására használják, most még az alomszalmát is berakják, mert van hely, nincs annyi szálatakarmány, ami korábban elfoglalta a helyet. Akik nem gazdálkodnak, nincs állattartás, beraknak a pajtába minden lim-lomot, fát, tüzelőt stb. Olyan is előfordul, hogy lebontják és eladják az építőanyagot, vagy maguk felhasználják.

A csűr helye a településképben

- 5.) Legtöbb helyen a pajták keresztben helyezkedtek el a lakóportákon, de volt több olyan ház is, ahol a házzal egybe volt építve.
- 6.) A pajták keresztben való építése kétféle képet mutat a falu parasztportáin. A régebbi változat szerint, s ez főleg a falu ASZÉGI részében tapasztalható, a következő elrendezés volt szokásos. *Lakóház, gyümölcsös, pajta, külső kert, kertalla*. A későbbiekben a lakóház után hamarosan következett a pajta, majd a *kertalla*, amelynek az első, közvetlen pajta mögötti része volt a gyümölcsös.

- 7.) A faluban nem volt olyan rész, ahol a pajták külön csoportot alkottak volna.
- 8.) A falutól távol sem álltak pajták.
- 9.) Voltak olyan kerítetlen szérűk, ahol a kevés gabonájú emberek raktak kis asztagokat, s itt csépték el. Úgy nevezték, *kazalhelszürü*. Náraiban a Nyulak földjén és a Hertelendy uraság rétjén volt ilyen.
- 10.) Nem volt lakóportával szemben gazdasági kert, portaszakas.

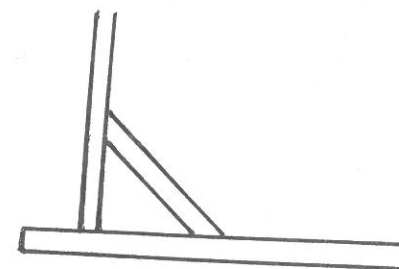
A csűr alaprajzi beosztása

- 11.) A pajták téglalap alakúak, kereszt alaprajzú nem volt.
- 12.) A pajta középső részét nevezik *csíplőpajtának*, s ennek mindkét oldalán van egy-egy *fiók*, néhány helyen két-két fiók.
- 13.) A *csíplőpajtát* a *fijókoktól* elválasztották körülbelül 2 méter magas deszkafallal, amit úgy neveztek, *kármentő*, ezen a deszkafalon volt egy ajtó is, amelyen keresztül közlekedtek a *pajtafiókba*.
- 14.) A pajták bejárat oldalán jobbról vagy balról a tetőt meghosszabbították s itt alakítottak ki kisebb helyiséget a *pélva* számára, ez volt a *pélvakunyó*. Ezek a helyiségek az udvarról nyíltak.
- 15.) Pince, verem, siló a pajtákban nem volt.

A falazat anyaga és szerkezete

- 16.) A pajták építéséhez régen fából használtak fel legtöbbet. Később tértek rá a téglára használatára. A fa mellett sár, vályog, vesszőfonás volt az általános.
- 17.) A fából készült pajták vastag talpfákra építették, amelyeket kis mértékben beástak a földbe. A vályog, később a téglaoszlopok szükségessé tették, hogy jó alapot készítsenek. A talajtól függött, hogy milyen mélységben alapoztak.
- 18.) *Tápnak* kemény, tartós fát használtak, hogy jó tartós legyen, ne rothadjon el sokáig. Kb. 50–60 cm hosszú és széles volt körbe. Ezen állt az egész épület.
- 19.) A talp gerendáit fele-fele arányban bevágták, merőlegesen, így erősítették őket egymáshoz.
- 20.) Boronafalas pajták nem voltak.
- 21.) A századfordulón a gerendavázis pajta volt az általános. Alapját képezte az előzőekben már leírt *talp*, a sarkoknál, a be és kijárat kapuknál erős, talpfa vastagságot megközelítő *oszlopokat* állítottak, amelyek bele voltak csapolva a *koszorúfába*, amire építették a tetőt. A vastag oszlopokon kívül, kb. méterenként *vékonyabb oszlopok* álltak a talpfába és a koszorúfába is belecsapolva, amelyeknek nemcsak tartó funkciójuk volt, hanem az is, hogy ezekbe fonták be az ágakat, amely alkotta a pajta falát, ez volt a *fonyás ódalu pajta*.
- A pajta elosztása azonos volt a már korábban említettel, a *csíplőpajtát* a *fijókoktól* itt is ajtóval ellátott *kármentő* választotta el.

- 22.) Átlós irányú gerendarögzítés nem volt. A gerendák csapolása biztonságossá tette az épületet. A sarkoknál a talp és az oszlop által bezárt derékszöveget ki szokták ékelni egy fával. Lásd: rajz.



- 23.) Falazata a gerendavázis épületnek vesszőből, helyi nevén *fonyásból* volt. Ezt befonták az egymástól kb. 1 m-re levő oszlopok közé. Ez volt az általánosan használt falazási mód ezeknél az épületeknél. A pajtakapuk mellett szokták tapasztani sárral a fonyást, így erősebb volt a tartása. A falat nem szokták tapasztani. Az előbb említett tapasztás valójában a cséplőpajta részt fogta be, hogy kézi cséplés esetén ne vesszen kárba a szétugráló szem, tehát a kármentő szerepét töltötte be.

- 24.) Az első háborúig inkább csak a fonyás oldalú volt az általános, de ezután néhány tehetősebb már téglából építette meg az oszlopokat. Az oszlopok között deszkával építették be a falakat. A téglaoszlopokba beépítettek ún. *hevederéket*, s erre szegezték fel a deszkákat. A téglaoszlopokon körbe éppen úgy megtalálható a koszorúfa, mint az előbb említett fonyás oldalú pajtánál, ugyanis a tetőt itt is erre építik.

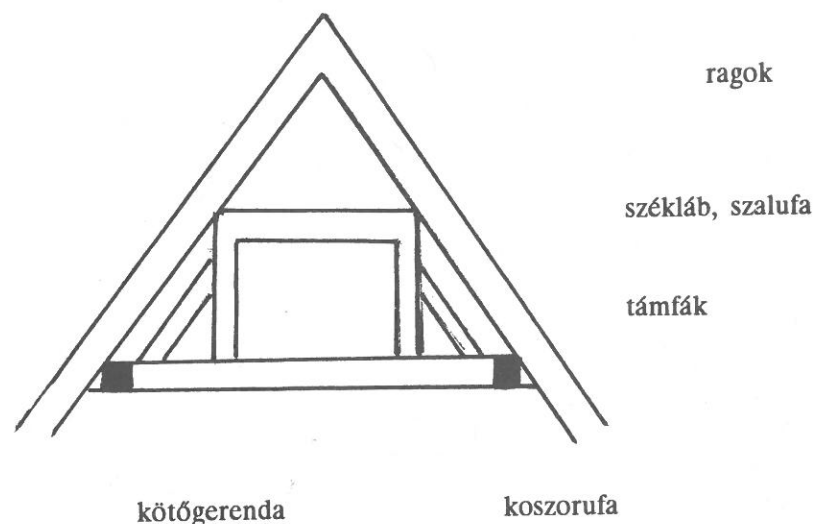
- 25.) A *szeleményes pajták* voltak a régebbiek. A *szelemén* volt az a gerenda, amely végighúzódtott a tető gerincén, s ezt tartották az ollók, tehát az ágasfák. Ez a tetőforma általános volt a talpas, fonyás oldalú pajtáknál.



A szeleményes pajta tetőszerkezete

26.) A szeleményes pajta tetőszerkezete állt: szelemen, ollók, ragok, lécek, amelyekre rákötötték a zsuppot. Az ollók és a ragok a koszorúfához voltak csapolva. Más szerkezeti része nem volt.

27.) A szalufás pajták későbbiek, úgy is nevezik ezeket a tetőket, széklábos tető. Ezeknek a pajtákak már téglaszlopaik voltak. A tető a következő részekből állt: koszorufa, kötőgerendák a pajta koszorúfáit kötötték össze – szalufák, széklábak, ragok, lécek, amelyekre sindölt tettek. A székek, szalufák a kötőgerendákra voltak építve.



A szalufás paja

28.) Náraiban a tetőre régebben zsuppot tettek. Miután kézzel elcsépezték a rozsot, kévébe kötötték a zsuppot, ez azonban még nem volt alkalmas tetőfedésre, mert előzőleg megkettőzték a zsuppot. Tehát a tetőfedésre használt zsuppot úgy nevezték, kettőzött zsupp. Napjainkban is van néhány zsuppos paja a faluban.

Később, az I. háború után cserép sindöllel fedték be a pajtákak. Kétféle változata volt, a kissindöl és a nassindöl. Tehát a méret alapján különböztették meg. Aki csak tehette, sindölös pajtát épített, mert erre nem kellett olyan sokat gondolni, mint a zsupposra.

A zsupp elkészítése fáradságos, hosszadalmas munka volt. Előfordult, hogy a zsuppos pajtákról leszedték a zsuppot és a rossz ragokat, léceket kicserélték, s erre palát raktak. Néhány helyen végeztek ilyen átépítést, nem volt általános. Más tetőfedő anyagot nem használtak.

Az egyes anyagok gyakorisága, időrendje, készítésük módja, munkafolyamatai

29.) A frissen zsuppolt pajták gerincén végighúzódtó tora olyan ügyesen volt rákötve, hogy csak a gerinc két végére tettek fa nehezéket, később, amikor már vásott, rothadt a zsupp, s gyakran volt szeles idő, a gerinccel, tehát a torával párhuzamosan mindkét oldalon kötöttek karókat, vastagabb fákat, s rátették nehezékként.

30.) A pajták sátoztetővel készültek, a faluban más tetőformát nem építettek a falu lakói (lásd: képek).

31.) A régi pajták építését ács irányította, ő volt, aki előre kiszabta a fákat, megfelelő méretre kifaragták, a csapolásoknak a helyét kivésték vésővel. Túlzott pontosságra nem törekedett az ácsmester, 1–2 cal eltérés nem számított. Ezt fejezi ki a körükben járatos közmondás is, mely így szól: Egy cal ide, két cal oda, hat calnál kezdődik a hiba. Cal volt az ácsok mértékegysége. Az ácsoknak segítettek a fűrni-faragni szerető és tudó parasztemberek is. Amikor a paja felállítására, megépítésére került a sor, a szomszédok, rokonok is segítettek. A segítséget kölcsönösségi alapon tették, tehát visszasegítették egymásnak, ha nem az építkezésben, akkor más, pl. kaszálás, kapálás stb. munkáknál.

Az építkezés így történt a későbbiekben is, amikor téglapajtákak építettek.

32.) A tetőfedés munkálatait, tehát a zsuppulást hozzáértő falubeli parasztemberek végezték. A megkettőzött zsuppot ők kötötték fel. Idegen nem jött pajtát vagy házát zsuppolni. Napjainkban is van két hozzáértő ember (Kolonics János, Pompor Lajos), de munkájukra már nincs szükség, mert nincs zsuppos épület, amit zsuppolnának, ami van, nem gondolják, előbb-utóbb lebontásra kerülnek.

33.) Régen a babonás emberek raktak rontás ellen jelet a pajtákra, de erre adatot napjainkban már nem lehet találni.

A csűrfolyosó

34.) A portákon keresztbe épített pajtákak át lehetett járni. A paja középső része volt a csűrlopaja, s ezen keresztül. Tehát elől és hátul is volt akkora kapu, hogy gabonával, szénával megrakott szekérrel is át tudtak járni. Ilyen volt a pajták nagy része. Akadt néhány olyan is, ahol a hátsó kapu kisebb méretű volt, ezeken nem fért be a kévékkel, szénával megrakott hosszú szekér. Egy kapuja csak azoknak a pajtákak volt, amelyek a lakóházzal egybe voltak építve, itt a bejárat kapuval szemben volt egy lyuk, amelyen keresztül átdugták a szekér rúdját a szomszédba, s így mélyebben be tudták húzni a szekeret kézi erővel a pajtába.

35.) A régebbi pajtakapuk tisztán fából készültek, de ezeknél is volt egy sarok fából, illetve a kapu szélső vastagabb fája volt egy kicsit hosszabb, amelyen

elfordult a kapu. Egy erősebb fatönkre volt ráépítve. Később vasalást tettek a kapura. A sarokvasat a kovács készítette. A sarokvasakon fordult el a kapu. A régi pajtáknál volt középen egy fa a kapukban, ehhez erősítették egyik, kevesebbet nyitogatott kaput, a másik kapuszárny az előbb említettéhez volt tolózárral kapcsolva. A középre állított fa – talán őrfá – nevét nem sikerült megtudni, de ismerik és használták régen, csak a fonyás oldalú pajták esetében.

36.) Előreugrott épületrész nem volt.

37.) A kapuk fölött mozgatható tetőrész nem volt.

38.) A csíplőpajta felett a kötőgerendákra szoktak rakni vastagabb fákat. Ezekre szokták felrakni azt a zsuppot, amelyet a következő évi aratásra tettek el, de vigyázni is kellett rá, mert az egerek szerettek ilyen helyre befészkelni, s elrágták a kötélnekvaló zsuppot. Zárt padlárst nem építettek. Más célra nem használták.

Csűrhasználat – behordás, berakás

39.) A *pajta*fijókban a gabonának, gabonakévének előkészítették a helyet. Szalmát terítettek szét a fiókban. Az első szekér termés megérkezése után kezdték rakni a kévéket. Letettek egy kévét, melynek kalászát felhajtották, s erre helyezték rá a következőt, amelynek kalásza az első kéve tövének feküdt, tehát nem érintkezett a talajjal. Így kiraktak a kévékből egy kereszt alakot a pajta közepén, azaz a fiók közepén. Ezt a kereszt alakot rakták körbe–körbe tovább a kévékkel, s így az egész fiók alapterülete betelt (kévékkel). A *csíplőpajta* felé a kévéknek a töve nézett, a kalász pedig befelé. Így egymás után sorba rakták a kévéket egészen addig, míg teljesen be nem telt, s csak annyi hely maradt, hogy egy ember meg tudta kezdeni csépléskor a kévék leszórását. Ha volt a családban gyerek, azzal tipratták a kévéket, hogy jól egymáshoz illeszkedjenek, minél több beférjen. Arra nagyon felhívták a figyelmét a tiprónak, hogy a kévékre csak a kötélénél szabad rálépni, mert máskülönben a kalászból kitiporta volna a szemeket.

40.) Legalul rakták a rozst, ezek voltak a legnehezebb kévék, meg a rozsnak magas volt a szára, nem szerették magasra rakni, utána következett a búza, majd az árpa és a zab. Több olyan gazda volt, aki csak az őszi gabonát tudta berakni a pajtába, a tavaszi ment ki asztagba.

41.) A pajta egyik fiókjába kezdték rakni a száraz takarmányt – széna, lóher, lucerna, szarvaskerep stb. –, ez általában az egyik fiókot fele részben vagy teljesen lefoglalta, attól függően, milyen volt a takarmánytermés szénából, tehát az első kaszálásból és ki mennyit termelt. Ha nem telt meg teljesen a takarmánynak szánt fiók, akkor a szénára is szoktak rakni kevés gabonát, ugyanis mire következett a *sari kaszálás*, arra megtörtént a cséplés, s megvolt a helye a takarmánynak.

42.) Gabonából attól is függött, mennyi gabona fért be egy fiókba, hogy mekkora kévéket kötöttek. Egy fijókba kb. 80–100 kereszt gabonát tudtak

berakni, 8–10 szekér széna is befért, persze ez attól is függött, kinek mekkora volt a *hosszi szekere*.

Szemnyerés a csűr alatt

43.) A csíplőpajtát előkészítették a kézi csépléshez. Földjét, ahol lyukas volt, *pélvás sárre* felsározták, jól *megdöngölték*, hogy jó kemény legyen, s ne verje fel a csép.

44.) Kézi cséplést szoktak a pajtában végezni, korábbi eljárásokra, pl. nyomtatás, nem emlékeznek. Ezt általánosan végezték a házaknál.

45.) Adatközlőim emlékezete szerint csak a rozst szokták zsupp céljaira kézi erővel elcsépelni, igaz, voltak olyan szegényebb emberek, akik nem masináztak el géppel, hanem kézi erővel *elpatyókázták*, *elcsípűtik* kis terményüket régen, pl.: Barna János egész ősszel, télen csépelgetett.

46.) A nyomtatás munkamenetére nem tudtak választ adni adatközlőim, nem ismerik, csak annyit hallottak róla, hogy valamikor régen volt ilyen a faluban.

47.) A kézicséplés a rozsnál volt általános, a másfajta gabonákat géppel csépeltek. Férfiak, nők vegyesen szoktak csépelni. 2–3–4 ember szokott csépelni leggyakrabban. Először letették a bekötött rozskévé a földre és körbe elkezdték ütni. Ezután kibontották, szétterítették a rozskévé, és így is megcsépeltek. Ezután a két szembenálló *csíplő* a kéve töve felől aládugta a csép nyelét, s átfordították a másik oldalára a szétterített rozskévé, ami eddig a földön volt, most az került felülre. Ezt az oldalát is megcsépeltek. Ha már eleget ütöttek, az egyik cséplő a lába és a csép nyelének segítségével a *zsuppszédő* elé tolt a kicsépel zsuppot, de ügyes mozdulattal kellett ezt tenni, hogy ne *kuszálódjon össze*, mert kuszálból nem lehet szép zsuppot szedni. A zsuppszédő kirázta belőle a szemet és az összetört szalmát, majd kötélbe rakta. Három közepes rozskéből szokott lenni egy jó kéve zsupp. Ezt bekötötték *kévékötőfával*, éppen úgy mint a gabonás kévéket. A bekötés után tövére állítják a zsuppkévé és *supráló mogyorófa bottal* a kilógó szálakat *lesuprállák*. A szemet a pajta földjéről akkor tolták félre a *garmadába*, ha már vastagon volt. Ha sok volt a szem a földön, *nem fáj a rozsnak az ütés*, mondták, tehát nehezebben lehet kiverni így a gabonaszemet. A *zsupprázodik* félre lett rakva a zsuppszédő elől, ebből tömték meg a szalmazsákokat. Két cséplő egy nap 3–4 keresztet tudott elcsépelni, tehát 60–80 kévét.

48.) Kalászos gabonát szoktak *kiverni* a majorságnak. Ilyenkor létrafokához, szekérlőcshöz vagdalták a kalászokat. Ritkán használták, általánosan nem volt elterjedve.

49.) A kicsépel szemet tisztították is. Huzatot csináltak, kinyitották a kapukat és lapáttal szórták fel a szemet s a szél kivitte belőle a *szemetet*, *pélvát*, *törekét*.

Használtak hozzá *törekrostát* is, kiostálták a törekes szemet, ami a rostán fennmaradt, a lovaknak adták. Több házban volt *szélrosta*, úgy nevezték, *hákkér*, ezen leeresztették, s teljesen tiszta lett.

50.) A pajtában szokták fosztani a kukoricát, csirázni a kerékrépát, kifejteni a babot, de ha nagy volt a babtermés, lapickával, cséppel is verték. Itt állt a szécskavágó, amellyel a kukorica szárát összevágták az állatok etetésére.

51.) A pajtában legfeljebb az idegenből jött masinázók szoktak aludni, illetve a gazda vagy a fiai akkor, ha esett az eső, s nem lehetett dolgozni mást nyáron. Nők nem szoktak ott aludni.

52.) Az 50. pontban felsoroltakon kívül más nem szokott lenni a pajtákban, mulatságot sem szoktak ott tartani.

Csúrközösség

Nem ismert a fogalom a faluban, ilyen nem volt. A pajtákban nem szoktak megosztozni, az mindig azé volt, aki a háznál maradt, s a pajtából is kifizették a testvéreket.

Funkcióváltás

53.) A gépi cséplésnél a cséplőgépet beállították a cséplőpajtába. Ez a szokás megvolt 1960-ig, amíg meg nem alakult a faluban a termelészövetkezet.

54.) A háztáji gazdaságok fokozatos csökkenésével a hajdani pajták szerepe is megváltozik. Nyúl-, baromfitenyésztésre alakították át, tüzelő tárolására stb.

Istállócsűr

Az istállócsűr fogalma nem ismert, soha nem volt szokás az istálló céljaira a pajtákat vagy azok egyes részeit felhasználni, még átmenetileg sem.

Szénatároló a csűr mellett

A széna tárolását csak a pajtákban végezték. Akinek nem volt pajtája, külön kazalba rakta az állatok takarmányát. Tehát a pajta mellett más épület takarmány tárolásának céljaira nem épült a faluban.

A portán keresztben felépített fonyás ódalu pajta épült 1868-ban, bal oldalán helyezkedik el a pēlvakunyó, zsuppos, a torát rögzítő erős fa karók is láthatók. A két szárnykapu fából készült, tömés lábához van rögzítve. A pajta előtt gyümölcsös, mögötte szántóterület van.





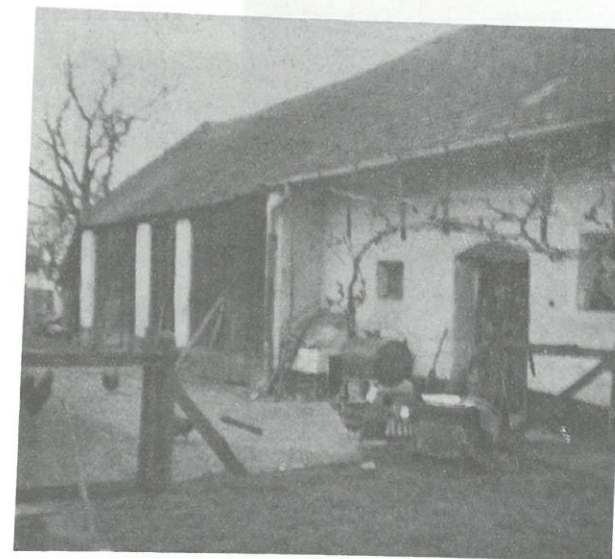
A fotókon látható a *tāp*, amelyre építették a sarkok oszlopait, valamint a kisebb oszlopokat, amelyeket befontak ágakkal. A képek a csapolás módjait is szemléltetik. Király István portáján állt.



A képen 1921-ben épült pajta látható. Elhelyezkedése keresztben. Bal oldalon az ólak láthatók. Itt, a pajta előtt nincs gyümölcsös, de mögötte van, s csak utána kezdődik a szántó föld.



A kaputól jobbra épült a pēlvakunyó. Rendszer nem volt arra, hogy jobb vagy bal oldalon épül ez a helyiség. Csak egyik oldalon épült.



A képen a lakóépülettel egybeépült pajta látható, előrébb az istálló ajtaja.

A képen a pajta végébe épült pëlvakunyó, amelynek csak a belső része szolgált a pëlva tárolására, első része fáskamra volt. A kettőt deszka válaszfal, ajtó választotta el. A kapukkal szemben, a szomszéd felől volt egy lyuk a deszkán, s ezen keresztül bújatták át a cséplőpajtába állított szekér rúdját. Az épülettípus nem általános, csak néhány helyen volt a faluban. A tetőt téglaszlopok tartják, oldala deszka. A kapuk nagysága hasonló az előző oldalakon bemutatottakkal.



Lóránth Ferenc Ignác portáján állt.



130 évesre becsült pajta (felső kép) és a mellé épített pëlvakunyó (alsó képen). Jelenlegi tulajdonosaik közlése szerint a képen is látható tömés lábakat a két világháború között emelték az elkorhadrt faoszlopok helyett. Tetőzete szalufás rendszerű. Hajdani gazdasági eszközöket tárolnak benne, s nyulak részére szénát, szalmát.

A parasztportán keresztben épült, mögötte gyümölcsös található. Tulajdonosa a Kolonics család. Egyik tagja, Kolonics János a zsuppolás, zsuppketőzés mestere.





A képen látható pajta 1970-ben zsuppos volt. A tetőlécek kicserélése után palával fedték be. Egyúttal funkcióváltás is bekövetkezett, ugyanis az alsó képen látható átalakítás történt a pajtán. Egyik fiókját kamraszerűen alakították ki, ahol jelenleg nyúltenyésztés folyik. A megmaradt többi rész továbbra is a háztáji tehéntartás céljait szolgálja. A hajdani zsuppos pajta fotója a hagyományos paraszti gazdálkodás ismeretanyagát és szókincsét feldolgozó munkámban látható. Zernovác Gábor portáján található.



SZILVESZTERTŐL SZILVESZTERIG

SZILVESZTERTŐL SZILVESZTERIG

Az első fejezetben bemutatok néhány hiedelmet csoportosítva témájuk szerint. Ma az ilyen jellegű gyűjtések a legnehezebb feladat elé állítják a gyűjtőt, hiszen az adatközlők maguk is megmosolyogják az elmondott történeteket. A hiedelmeket 1967-ben gyűjtöttem magnetofonnal, s szalagról jegyeztem le a történeteket 1970-ben.

A második fejezetben az esztendő nevezetes napjaihoz fűződő szólásokat dolgoztam fel. Itt csak azokat a napokat említem, amelyek csak a népi megfigyelés, illetve tapasztalat alapján lettek nevezetessé, tehát az egyházi és egyéb ünnepekkel nem foglalkozom.

A harmadik fejezetben községünkben hajdan élő szokásokat, azok szövegeit örökítettem meg.

Minden a múlté az itt leírt anyagból, legföljebb az idősebb emberek és a középkorúak említenek néha belőlük valamit, s talán nem haszontalan a néprajzi és nyelvjárási gyűjtő munkája sem, ha megőrökíti a történelmi múlt számára ezeket.

A garabonciás deákról szóló hiedelmek:

1. Hát mihozzánk járt a garabonciás, mindén hiét évbe jelent mëg, mer aszonta, hogy ű grófi gyerék, mindén hiét évbe nészheti mëg a szüleit, mer ű harminckét fogge született, osztá a szülísznő nēm monta mëg, azér köllött emēnyi neki a zapai háztu hiét éves korábo. Mihozzánk mëggyütt mindén hiét évbe, de a lakásbo nēm gyütt be, csak a tērnácho út mëg fekütt, aluttejet ēvētt, főtt ítelt sohasē.

Osztá ēccēr aszonta a zén idēsapámnok, hogy mutat neki pinzt lēázsvo a fűdōbe, ha ad neki száz forintot. Idēsanyám mëg emēt a miszárosho husér, osztá beszít a zű annyáve, ami hát nekēm öreganyám vuot, ho^m mit akar a garabonciás dēák. Azok mëg aszonták nē aggyatok ám neki, hanēm löktyíték ki onnaj. Hát mikor hazagyütt aszongya neki a garabonciás, no nēni, hová vuot? Evuotam ē^k kis husér. Mëg evuot a szüleiho is aszongya, osztá a szülei aszonták, nē aggyanak ám neki pinzt, hanēm löktyenek ki innej, de azér én akkor is mutatok magoknak pinzt.

Idēsapámot ehíta a Cserēsi-labba ott mutatta mëg nekik, idē van elázsvo a pinz, ássák ki, de akármit látnok nē szóllanak ē^{sz} szuot sē, de űneki el köll mēnyi, ű nēm maradhat itt. Hát ekesztik ásnyi, ássák, má mëg is taláták, ēⁿ na vasládáho értek, ēccērcsak ē^k kis feketē kutya ekezdett ott futkoznyi. A zén kērēsztapám, mer a^m mēt e idēsapámme viletlenyü aszongya neki, mindig énnáalom futkozo, a fenye énnē mëg, kērēm etünt mindén ott vuotak ahun ekesztik. No többet illent sē teszünk meg, monták mikor hazagyütték, mer ha nēm szuonak, akkor mëgvan a sok pinz. Eppedig valló igaz vuot, ha hiszēd e, ha nēm.

2. A zöreg Posszánok vuot ē^r rossz lova, még egy igen rossz, rongyos csikaja. Még egy gyerek ē^f fiatal gyerek, aszongya öregapám van magának ē^{cs} csikaja az ippen nekém való. Van ē^r rossz csikuóm igaz. Hát mennyér aggya, amennyér aggya én u^f füzetém. No a zöreg Possza kiengettē aszt a rossz kis sován csikuót. Eszt kerestem, má hiēt határt bejárok nem talátom nekem valót. A csikuó főmēt a ganajra, mēgrászkuodott, de a gyerek má kifüzettē – avve a gyerek főüt a hátáro osztá főmēt, emēt a magasba. Hát ez a gyerek garabonciás vuot, de a csikuó sē rēndēs vuot, mer a tōkibe nem tōkōszikē vuot, hanēm kigyú.

3. Ęccēr mēntünk ki a zerdūōre rōnkér, benn fekszek a szekér fenekibe hanyatt. Lesék fő a zēgre látom ám, hogy ēⁿ nagy kigyó benn tekerēg a földhūōbe. Mēnünk tovább hát lēt belüllō ēⁿ na^l lovashuszár, osztá főnn vāgtāzott ebbe a földhūōbe. No mēgin mēnünk tovább, akkor lēt belüllō ēⁿ na terebīlēs tōlfa csak u^l lōgtak a gyōkerei, csak u lōgtak a gyōkerei. A Dērvánok mondom, Pista bácsi láttyo mi van ott. Hát aszongya, lēs mast ollan esūō mire mink gyūvünk, ho nēm tudom hogyan gyūvünk haza.

Lēt is ollan esūō, hogy a lovak hasig jártok a vízbe a Mocsolábo.

A garabonciás csinyáto eszt is.

A mi pajtánkbo alutt egy embēr, bedugiszáto orát, fūlit mikor lēfekütt. Sēhogyan nēm gyütt be a lakásbo, akārhogyan is hītók. E^t tásko vuot nálo, osztá Gyákro mēnt innej.

Adatkōzlōm szerint garabonciás volt.

4. A falu vīgin a szīsō házbo lakott a kērēsztanyám, osztá bemēt hozzá ē^ē garabonciás aluttejet kērt tūlō. Aszonta neki, hoⁿ nincs. Ęre mēgmonta a kērēsztanyámnok, hogy a kamorábo a tēlāzsin hat tejesfazikke van, de még aszt is tutta hānyodik pócon.

E^m mindig a mēgyékēn mēnt faluru falura, de ha a postauton fōkēreszkēdēt a szekērfarkáro, oda a nyujtō vīgire a lovak majnēm mēgdōglōttek ollan nehez vuot.

Vuot ollan is ho^b biciklive mēnt a fūōdekēn kērēsztū. A biciklinek ollan na^k kerekē vuot, mind a szekér hāccsuō kerekē, de még ennā is valamive nagyobb. A fūōdekēn is emēt kērēsztū velē.

A zēn apám mikor legin vuot hīta ki, ho mēnnyēn ki velē a mezzūōre ū csinyál neki e^k kōrt, osztá ott fog talányi sok pinzt, de a családī kōr nēm engettē ki. Aszonták neki illen embērre nēm foks mēnnyi sēhovā.

Ippen ollan embēr vuot mi^m mink, de dupla foksora vuot, mēg sōrin vuot a hátán, szōrbū, de nēm ám kívū, hanēm bellū a ruha alatt, aszt nēm lēhetēt lātnyi.

5. Ęgy alkalomme mēg masināztunk, aszongya öregapám, no gyērkēk mámo a kazalon aluszunk, mer igen szīp ūdūō vuot. Hej a zijje na^z zivatar lēs – aszongya a garabonciás dēák. Oh aszongya öregapám mēg sē hāgassátok, amit e^b beszil, gyertēk csak fijaim. Mink mēg vūttōk a dunyhát vānkost. Hát ífél utā kīēt órakkor ekezēt dōrōgnyi, villāmlonyi mēgerett a zesūō, mink mēg hurcūkottunk be a kazalru a garabonciás mēg kinevetēt bennünket. Osztá aszongya neki a Rozi: bácsi maga mit tud? Ej, ha tē tunnād aszt amit én lányom. De a

tizēnnīgyes háboru utā mēgszūnt, tōbbet nēm gyütt, de azelőtt mindēn hiēt évbe mēggyütt.

A mi szomszidunkba nem adott neki aluttejet a szomszidasszon, de a garabonciás tutta, ho^v van neki, rá három napra a tehenei ē^{cs} csōpp tejet sē attak. Hát eszt is a garabonciás csinyáto, evve boszúta mēg.



Régi ház a Berekből 1970
(Molnár István tulajdona)



Ászégi utcarészlet 1970
Ignácék háza előtt fakeszt (Pléh Krisztus)

1. Vuot itt egy uradalom ott egy kocsis. Fítek túló kégyetlenü mer ártonyi tudott mindēnkinek. Parádéskocsis vuot. Eccēr rēgge jelenti a gazda, ho^m mēgdöglött a lú. A Lipics kisasszonyok kimēntek, mer azokná törtint az eset, ho^m mēgnézik ēre aszongya a kocsis: má három éve döglötten hajtottam. Elöttö összöveszett ez a kocsis a kisasszonyokke, osztá mast mēgmutatta, ho^m mit tud ú, mer má az a lú három éve döglött vuot, csak mast engettē tellessen epusztúnyi.

2. Ment a kocsis a vározsba. Eccērcsak lēánok a lovak nem mennek tovább. Főát a kocsis a szekérēn: Aki mēkkötöttē a lovaimat olgya fő, mer ráfüzet. Eszt emonta háromszor, de a lovai nem indútak e. Mēkcsórta a zostorát a tömegbū egy embēr ekátotta magát: Jaj, kívákták a szēmēmet.

E^v vuot az, aki mēkkötöttō a lovait, de azēr tutta kívágnyi a szēmēit, mer többet tudott, mind aki mēkkötöttō űket.



Régi ház az Aszēgből 1968 (Lóránth család tul.)

1. Rígēn őrsőztik íjje a zigásállotot a mezzüön. Eccērcsak gyün ám felejek ē tüzesembēr. Egisz közē ért má, mikor mēglátto űket, osztá főemekēdēt, rōpút a Tuóhel felē. Még a lovak elejbe is odaát, ha mēntek Szombathēre, ott lebēgēt elöttōk, akkor szinnya köllött, ēre emēt, de addig hijábo ütöttō a zembēr a lovakat rukták a hovát mēgsē mēntek.

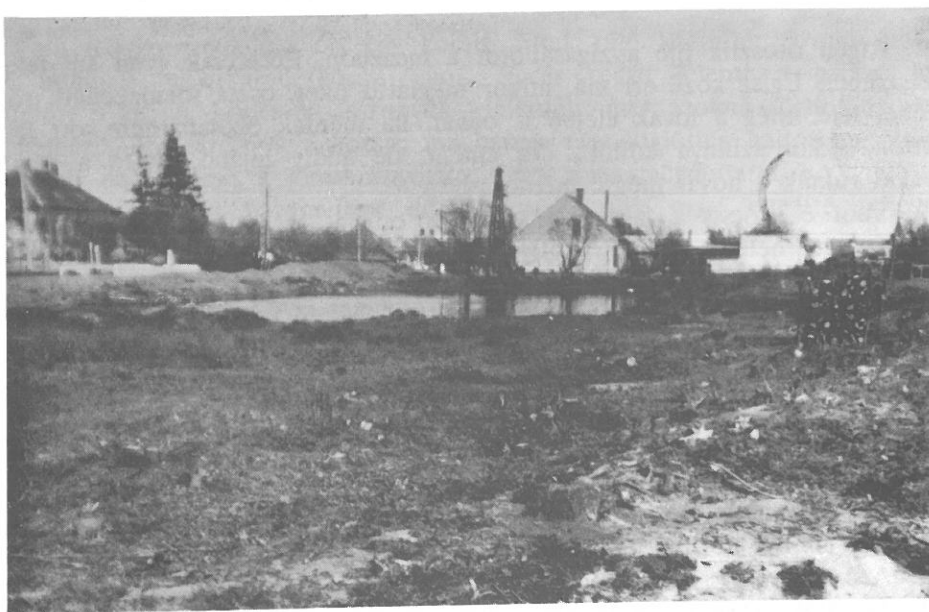
2. Vuot ē^k kocsis a faluba, aki tōknek csinyát szēmēt, orot, szájt, osztá ēgy gyērtyát tett bele ígvē ujjárt vígig vissza a telekuton, de osztá a csōndērēk ekapták, jóll mēgbüntettik ezēr a gazkodásēr. A falu nípē mēg lestē aszittē ez a tüzesembēr.

3. A Gyáki mezzüöná, ahun a Császár-rít van, ott gyüttek fő kērēsztü a mēgyén, neki a Csarítai-kutnak, azok mēggyüttek töbšzör ífél utá. Az íppen ollan vuot, minha tűz lēt vuona, de valóságos embēr vuot. Aszonták, hogy azok a zembērēk ezēk, akik a mēgyét eszántották mēg ítek, mast nēm tunnak nyugonnyi, osztá azēr járnok a mēgyén a füōdet mērik.

Hát ez azokba a zezēr nyuócázos évekbe vuot. Éⁿ nēm láttom, csak mindig hallottam idēsapámtu, öregapámtu.

4. A tüzesembēr mēgjelēt estēnkint a lapos helekēn, a rítekēn a zakkori embērēk fítek is túló. Osztá nēm vuot ē^m más mind illen podvás fiszfa, ami világított íjje. Mer én ērū magam győzöttem mēg. Gyüttem haza kivürū, osztá a Mocsolábo érēk látom ám, hogy e valami hōtt dolog odaértem közē, mēgtapo-gattam, hát podvás fiszfa vuot. Ahogyan mēnēk tovább visszanēzēk látom ám tovább világított. E^v vuot a tüzesembēr.

Eccēr mēg a kislelusi malomba őllött a papa, osztá utánno mēntem a ríttēn kērēsztü. Belemēttem a rítbe elöttē a posvánbu főemēkēdēt elöttē, ollan gyujtó formán, osztá párfōdél naccságu láng keletkēzēt belüllō, a szél mēg vüttō a fenyēbe. Illent is montak tüzesembērnek, a mocsola gázso a levegōn mēggyul-latt.



Utcarészlet, a Pap-tóval 1970



Szent János szobor

1. Mikor íjje hajtottak ki a faluvígin a gyepüná út ^{ész} szürke macska. Aszongya ^{ere} a zéggyik a másiknak. Tē! Eszt a macskát jóll odalba vágom. Csak vágd! – mongya neki a másik. Mikor jóll ódalba kentē megşzólāt a macska. Üss még ēgyet! – mėgin mėgvákto. Ere aszongya a macska. Szērēncşéd, ho tē többet tucc mind én, máskipp ebánnák veled. Hát ez a macska is boszorkán vuot, mėg az is, aki mėgütöttō a botte.

2. Kinn a Csárdán a zéggyik házná mongya a zasszon, ho mámo ennyi tiknak köllött vuona tojni osztá ēggye több lett. Ejnye, hát hogyan van. Bevűszik láttyák ám, hogy a zéggyik a zélire áll. Mi ez? Emēgy ^ē nap mėgin ugyanollan, mėgin ēgy kiēt nap, mėgin ugyanollan.

Mēntek hozzájuk fiatal leginyek, mutattyák nekik. Ej a zannya ^{ere} āra, maj füōdhovágom u^h ho szillefōccsenyk – aszongyák. Ahogyan füōdhokentē, ujra fōugrott mind a gumilabda, de még csak mėg sē repett. A Jóska bācsit ez igēn bāntotta, osztá evűttō a három tojást a János gulášho, ottfokta űket, osztá aszonta. Ha vīletlenyū előfordul nálod mėg illen csak hoz be, mer az a János gulás is illen tudō embēr vuot.

Kīsōbb mėgin mēnt ^ē tojás aszt is bevűttō. ^{ere} aszonta nyugottan mēnny haza, nēfi nēm lēssz bātorságo többet kűnnyi a zilletōnek. Hát nem is lett több illen tojás. Ēccēr osztá szobakenyīs vuot, osztá a tōmisház falát kotorgyák kēsse, csak előfordul ollan három tojás, mind amit korābbon kűttek. Eszt a hármot má ősszō tutták tōrnyi a belsejibe ollan szōr vuot, mėg kőccsomō. Eszt bejelēntēttē a János gulásnok, osztá mėgmagyarázto, hogy ez a hiēt tojás ^ē rontás akart lēnnyi, de az utolsó hármot má nyiltan nēm mertē ekűnnyi, mer fīt, hogy ű kaptya a rontást. A János gulás mėgmutatta mēllen ēccērūen vuot a zegisz mėgcsinyávo. Aszt osztá a János gulás sē tutta mėgmondanyi, ho^m mit is akart evve mėgrontanyi az, aki kűttō a tojásokat.

3. A Csárdán ēgy flō embēr, kanászbojtár vuot Nároiiba. Mikor lētellētt a zév a vuot kanásznok is bojtárgyo vuot, mėg a zujnak is allētt. A zujj kanásze hajtának ki a szīsō házná lēánok a disznuók, ekezenek sirnya. A bojtár mingyá kaptya a zostort, ho jóll közibēk vagdal, ^{ere} aszongya a zuj kanász, nēbāncsd űket, ennek nēm ez a mōggya. Lēböktō a zostorát, háromszor karēba mēnt mēllettē, evve el is indūtak a disznuók szīpēn a csordábo. Látto eszt a bojtár, ho^j jó lēnnē űneki is illent tunnyi, ekeszte űldōznyi a kanászt, ho taniccsa mėg űtet is.

Gyōnge gyērēk vagy tē mėg a zillenre, de addig űldōztō a bojtár, hogy ēccēr dībe aszongya neki a kanász. No! mėg akarsz tanūnyi? Mēg – felētē rá a bojtár. Akkor ereggy oda a fūrōsztűō tuōho nēz mėg mi van benne. Odamēgy a gyērēk a fūrōsztűōtuōho látott ^ēny nyōveskutyt, mėg ^{ész} szīp szāl lilimot. Visszamēgy osztá mongya mit látott. No, ha mėg akarsz tanūnyi, akkor az a nyōveskutya lēszē, ha nēm az a lilim. Mámo nē aggy rá váloszt, gondūd mėg maj hónapra.

Másiknap bejelēnti a bojtár, hogy ű pedig tunnyi akar. Jó, csak várgy nyugottan, egyūn a zidejē. Hát ēgyik dilutā aszongya neki a kanász. Mámo este

be lészé iktadva, ha kiállod a próbát. Elindútak este lē a Gyákuttyán a Nyárfás felé a Kérésztutig. Mēgátok a Szakál fűdíná. No gyerek! Ráász ēre a mēgyére, ezen vígigmész. Bármí elejbéd gyün nēm szóhacc, lē nēm lfphecc, vissza nēm nészhecc. Ezen nekēd vígig kō mēnnyi. Elindút a bojtár gyerek. Hát gyün ám ē^k kutya vicsorgatva, ugatva, fít, de azér betartotta a szabált nēm édētt mēg osztá mikor közē ért, csak esurrant mellettē. Allig, hogy emēnt gyün ám ē^b bika kivetvē a nyēvē, mēgveszidve a nyaka, bōmbút, ettū osztá mēgédett a bojtár, hoⁿ nekimēgy, lēlípētt a mēgyérū, a kanász mēg csak odaszót neki. Gyere vissza tē taknyas, lēvigesztē. Evve fejeződött be a mēgtanittatás.

4. Gyüvők a tornyi erdűörū, hozom a kukoricaszárt. Gyütt a Kaporí bácsi a zōreg juhász, aki mēg mámo is idēgel Dobērdón. Hát hun vūot kérdēm túlō. Evūotam a faluba. Hát a nyájo? Ott legel a lúhertáblo közepin, a Picur vágyáz rá, ott űl a fenyűőfa tövibe a zerdűő sarkáná.

Hát ez i^v van Pali bácsi, de így ám aszongya. Gyüvünk tovább a Picur, a kutya ott űt a zerdűő sarkán a birkák mēg a lúher közepin legētek.

Má előre tutta aszt is, hoⁿ hun űl a kutya, mēg aszt is, ho hun legēnek a birkák, pedig nēm láttunk oda a zerdűötū a zōreg mēg a falubu gyütt.

5. Mikor őrző gyerek vūotam, őrzők egy űdőssebb embērrē, ēccērcsak ekezdí. Eszt a tehenet mēgrontották. Továbbro nēm nyilatkozott. Hajtunk haza az elő, én hátu, ēccērcsak kigyün ēgy asszon elő a tērnábo. A János bácsi ekátotta magát a zanyád vak ēre āra kiütōm a másík szemedet is, te vín kurva. ēre a zasszon gyorsan bepucút. Osztá othon monták ez ē rontó asszon vūot, aki megrontotta a János bácsi teheneinek a tōgyit.

6. Nálunk törtint ēgy eset, mikor mēgártott a borgyunak a szēm. Este szoptattyok a borgyut, begyün ēgy illetűő. Sēmmit nēm csinyát az ott, pár szūot vātott mēg jóccakát mondott osztá mēnt. Mikor másík nap elengedēm a borgyut nēm szopik. Visszakötōm a helire, ekezd nyōgnyi. A zapám a zerdűön vūot emēntem utánno, mondom neki mi ujság. Aszongya micsinyál a borgyu? Mondom, ha a zannya alá eresztēm szōk, rug, ha ekötōm nyōg, nyujtōzik. Ōsszōszēttē magát együtt haza.

ēl lavór vízbe három szēm tūzet, mēg három sūtnyivalót tētt mēgmozsdatta, szennyēs űmōgge lētōrūtō. Nēgyedōra mulva szopott a borgyu nēm vūot sēmī bajja sē.

7. A vínasszonyok mindig szoktak tartanyi illen mulaccságokat. A fák tetejire csinyátok illen kastilt. ēccēr a papa gyütt haza vásárru hát ē^r rítisg közepin gyōnyōrū kastil át. Bemēgy hát csupa ismerős vūot. Lēül ēgy asztalho, iszik a sarokba mēg valaki aszongya dicsértessík a Jēzus Krisztus. ēre mindēn ōsszōbu-rút űk mēg fōnnmarattak a fa tetejin, mer āra vūot ípidve. A fűdōn mēg illen szarvak, lúpaták, rondaságok vūotak. Ezēk a vínasszonyok boszorkányok vūotak.

8. Vūot itt a faluba ēgy asszon, aki értett a boszorkánságho. Mikor mēghāt hosták fő a zuccán. A Doma kocsmájabu figyēte a Somogyi gulás ē^{gy} gyáki vūot. Aszongya láttyátok a vivők majnēm mēkszakannak ollan nehez ez a halott. Pedig nincs ám sēmī a koporsóba, mer a zōrdōgők má evüttik a testit csak mast azok táncúnak a koporsuon, azér ollan nehez. Ez a Somogyi gulás osztá

lētētt a tudománnyáru, mēggyōnt a pūspōkná, osztá utánno sē nēm rontott, sē nēm javított.

9. A zén hugomat mēgrontották a lábán. Osztá gyütt ē^c cigánasszon hozzánk, mongya anyámnok. Van magánok ē^l lányo, akit mēgrontottak a lábán. A cigánasszon kihíta a szobábu a zén tezsverēmet, aszongya nēz lányom tē mēg vagy rondva, tē ebbe bele is veszēl, de mast majd én mēggyōgyitlak. Avve aszongya a cigánasszon a zén anyámnok hozzon be három szēm buzát, mēg három morzsa kēnyeret, eszt belekōtōttō ē kis fehēr ruhábo. Eszt mast vūdd ki a zuccáro dobb bele ē^k kudba. Hát a Bírýk előtt vūot ippen ē^k kut. Dobb bele abba a kutba, de vissza nē nēzz mer ēⁿ nagyot zuhhanyik ám, ha beleesík, ha visszanēzē bajj lēssz. Hát a zén hugom evüttō beledopta, de az akkorát zuhhant, loccsant minha én na kű esētt vūona bele. Hazagyün, no bele doptad – bele, nēm nészte vissza – nēm, na nēzd mast azon lēsz ez a baj, aki tīgēd mēgrontott. Ugy is lētt. Az a vínasszon mēgbetegūt bele is pusztút a zén hugom mēg mēggyōgyūt. Osztá mikor beteg lētt ez a vínasszon, mindig a zén gyōgyūt hugomat kívánta oda emēgetnyi. Kēgyetlen nehez vūot, ur rít mind a nyul, osztá mēg is hát. E^v valūo igaz vūot.

10. Ez aki mēgrontotta a hugomat, mēgrontotta a teheneinket is. ēccēr mēgborgyuzott a tehenünk ē^r rēndēs tiszta borgyut. Rēggēre azon annyi tetűő vūot, allig lēhetētt látnyi a borgyut. No osztá a zén apám emēnt a zōreg gulásho, mer e^l tudós embēr vūot. Mongya neki apám, hát másík nap rēggēre a tetűők emútak. Ho^m micsinyát, mit sē fenýetuggya, de ōlig ah hozzá, hogy emútak a tetűők.

Akkor mēg ollan tejet adott a tehén, ho lēnt beletēttik az ujját a tejbe nēm birta fōnyujtanyi nēm szakatt el. Mēgin mongya apám ennek a gulásnok. No hozzon viszhozta fát. Aszongya a zén anyámnok, mast fūccsō be a kemēncēt, osztá avve a teje, amit fōjt pemetűllō ki. A zén anyám ement a rít mellett szedett ollan viszhosza fát. A zén anyám mēg igēn fít, hom mi lēsz. Mikor pemetűli majd együn énhozzám az a vín kurva, majd elintízem istenigazábu. El is ment az a zasszon a gulásho, no osztá az elintíztē bōcsületēssen. Allig tudott hazamászni. No aszongya a zōreg gulás, magokná nēm lēsz illen baj sohasē, hát nēm is lētt hálá isten.

A János gulás ēccēr kért tūzet, kivüttō a zudvar közepire, de mindēnkit ekūdōtt onnaj a tūzet beledopta vízbe, a fűstyō bemēnt a zistálōba, mer ott vūot a baj.

11. Kēt falubeli evūotak valahá lē, marhát vēnnyi. Hát hajtának hazafelé a zēgyik majorná kiēt nagy goromba kutýát láttok. Osztá a Kámpics mongya a Kutrovicsnak. Tē Kutrovics, itt állunk a marhák közē. Állunk ám, mer ez a két kutya mēg is ōl bennūket. Majd ebányok velēk én aszongya, majd fōkūdōm űket oda a kapulábbo aszongya. Vūot ott kiēt nagy kűláb. Gyüttēk ám a kutýák, rámutat a Kutrovics, tē odamísz, tē odamísz egyik kutya a zēgyik, a másík a másík kűláb tetejire űt. Látod, aszongya – Hánzi, mast ott űnek addig mēg én lē nēm eresztēm űket. Ott tutútak fōnn, de lē nēm gyüttēk a kűlábbrū. Jōll chattok – mast aszongya lēbocsáttom űket. Visszanésztek látták, hogy a két

kutya lęgyütt osztá bement. Fő tutta kúnnyí a kutýákot a kúláb tetejirę. Akkor męg vųotak illen embęręk is.

12. E^k kőrubelű 1920-ba vųot. Zsuppútunk hátú a pajtáná. Gyün ęc cigánaszszon. Annyit zavarkulódott ott rajtunk hát elemętęk a kártyáját. Hát monta, ho^m mink a jővő hét folamán el akarunk męnnýi vásárro elannyi a lovat. A szomszidasszon męgbetegül. Gyün oda a lányo bekiabál idęsanyámnok, hogy igęn rosszu van a zannya męnnyen át, de át nę męnnyęn ám, męgy a másík lányo is ais bekiabál, hát akkor sę męnnyen el, harmadík lányo męnt, akkor sę męnt oda. Hát mink eszt e sę hittęk. Bekövetkezętt, hogy emęnünk vásárro a lú eladás miatt, hát mikor hazamęnünk akkor mongyák, ho^m mi törtint a zijje három óra utá, mikor mink utrakętünk. Uh ho bevát a cigánasszon jóslata, mer tudott valamit. Nęmcsak akkor, de męg mámo is tunnak vannak ollanyok.

13. Szombathęre indútak lovakke kisszekęren, męgy ęgy asszon a postauton gyalog. Hát a zén szüleim haraguttak velę nęm vęttik fő a szekęrre, elejbę köpött háromszor a lovaknak. Allig męntek e^f fé kilamętęrt a lovak mindig lassabban, mindig lassabban. A Szivnęr męnt azon a rossz szürkén ekerűtő úket. A fiatalembert efutotta a mıręg, ho^m męg a Szivnęr Pista is ekerűtő evve a kęgyetlen rossz lováve, jól közibe vagdát a lovainak, de mire a vározszba beérték a lovak tiszta habok vųotak a züres szekęr alatt. Hát ott elejbęk gyütt ę^p pásztorembęr osztá aszongya: Ej őcsém nę üzsd ezęket a lovakat fordul vissza, ha találkozo avve a zilletűęve aki elejbęk köpött nę szóll neki sęmmit, csak hajcsd haza a lovakat. Mire a nap lęnyukszik ezek is lęnyugosznak.

Hát hazahajtotta gyütt ęgy öreg birkás a kertęn. No őcsém, evűttő a tik a kęnyeredet, igęn szomorú vagy. El ám, de gyűjjön be juhász bácsi nézzę męg ezęket a lovakat, ollan beteg lovak betullák a jászu alá a fejęket.

Szēręncsęd, ho nęm szųotá annak a zilletűęnek, aki a labba elejbęk köpött háromszor, mer ha szųotá vųona ezęk męgdöglőttek vųona. Lįgy nyugott, mive nęm szųotá, mire lęnyugszik a nap ezęk a fęgvűő lovak is főkęnek. Fő is kętek, de addig fekűttek. E^v valųó szent igaz ollanyok vųotak, mind akik męg akarnak döglenyi.

14. ęcęcır el lán męnt Szombathęre. Ott mindenáron akartak neki ę^l legint. Ennek męg sęhogyan sę köllött. Hát gyün hazafelę a lán a Kukollai labba ęgy asszon gyütt elejbę osztá mongya neki, hogy ippen velę akart beszńnyi, ho męnnyęn felesįgű ahho a leginho. Am męg męgmonta hoⁿ nęm męgy. ęre három tojášęjjet dobott elejbe. Annyira męgbetegűt a lán három nįgy nap alatt, hogy męg köllött opęrányi, osztá tojášęjjet, męg szűőrcsomųot vęttek ki a hasábu. Ez męgtörtint.

15. A gazda męgęteti a teheneket, juo tűőgy van alattok. Lęül fejnyi ęgy kięt litęr tej van csak. Hát mi ez? Aszonta neki ęgy öreg pásztorembęr. Gyere áll a zistálajtuęba, majd akkor, mikor intęk gyere oda. Nęm látott ú sęmmit csak a tej zuhogását hallotta. No męgszólát a pásztorembęr, gyere ú lę alajjok. Męgincsak ęgy kięt litęrt attak a tehenek. Három nap mulva nęff ręndbe lęsz mindęn aszongya a pásztorembęr, mer mast lęfejik úket, azér nęm annak tejet a marhák. Ű męg ehatározta, ho męglesí ki jár idę, mer eddig nęm látott sęnkit.

Odafekűtt a tehenek hátulláho a vazsvęllát bőkőre fokta, ho mast hát, ha valaki bemęgy agyonszurgya. Hát mi męnt be a zajtuon, mind ęⁿ na^m macska. Bőkűtő a vazsvęllát, ho męgbőkí a macskát ęgyet pęsszent a macska belebőkűtő a maga lábábo, mer akkor is ęgy illetűő męnt macska kípibe lęfejnyi a tehenet. Hát ez is męgtörtint akkoriba.

16. A zén apósomnak a tezsvergyę Ondódba udvarút. Ronda, csunya téli idűő vųot, horta a hovat. Aszongya neki a zaptya. Tę fijam, csak nęm mįsz e illen csuf időbe. Hát addig kįszűt a legin utra indút, nęm fįt mer puskájo vųot, mer erdűőş vųot. Hát kięr a temetűő vígibe, gyün elejbę e^{sz} szūrke lú, męgszólamlodott. Szēręncsęd, hogy utraindútá, mer ha othon talállok, ha hetfenhięt lőkűd lętt vųona aszt is kitiportam vųona. Tőbbet sohasę indút e, akkor męgędętt mindig othon maratt.

17. Hát ęcęcır evųotam marhát vęnnýi ęre lę, osztá gyűvünk haza aszongya nekęm a kolęgám, csak męnnyünk, ho hama hazaęrgyünk. ę kęręszt vųot azon a zuton ekerűllők, hát e^r róta fehhęr csibe mindig gyütt męnt előtűnk. A zanyátok istramentumát męnnyetęk a fenyębe innejd, męg ezęk a tehenek rátok lįpnek, de azok csipogtak ott mind a fenyę a tehenek lábó közőtt, azok męg rájok sę lįptek. ęcęcırcsak gyütt ęgy öregembęr aszongya: męgá őcsém tęszęk ám ęn ezękke mingyá valamit. A kalaptyát közibek dopta a csibęknek, lętt ott ollan forguóşzěl, ho^m majnęm evűtt bennünk. Utánnunk kiabát ę^h hang. Kőszőnhetitęk, hogy a kalapotokat odattátok, mer ha nęm attátok vųona oda a fejętęk ott maratt vųona a zuton. Ho mi vųot ez, eszt a fenyę sę tuggyá, de męgtörtint.

18. Katona vųotam, a Dılvidķre vűttek bennűket. Beszállásűtak bennűk ę^h házbo, osztá este kįgyün ęgy nęni, ekezd velűnk beszńgetnyi. Męrevalųók, hogyan, osztá mondom ęn nároi vagyok. Aszongya męg van męg Kovács Imręękná az a nagy izepuha vadkőrti fa – mondok męg. Hát Nyulękná az a nagy Ilonka kőrti fa – a nincs męg mondom neki. Hát Dezsęék kertysbe – ott megvan – mondom neki, de mér kęrdi eszt mama kęrdęm tűlő. De sok juo vacsorát męgęttűnk mink azon, aszongya a zőregasszon. Kįgyűtt a vűőjő, ho^m mit beszil maga itt őssző vissza osztá ekergettę onnaj.

19. A szęmmęgártásru męg aszt tartyák, hogy akinek ősszőér a szemöldőkő szęmęszőrő, azoknak árt a szęmę, állotnak is embęrnek is. U^h ho nęm vęsz bele, de rossz a kőzęrzetę utánnó. Kőnnyű rajt segittenyi, mer mielőtt męglátná aszt a zállotot a tulajdonos maga nęz rá, osztá csipiszt mutat. Gyerękná is ez a helyzet.

20. Vųotak csinos lányok leginyek csak abba különbőttek a többięktű, ho^l lu lábfejęk vųot, ezęk vųotak a ludvércęk. Amęllik lánho vagy leginho ekezdętt jányi ott erőszakoskodott, osztá észrevęttik, ho^l ludvérc, akkor cęrnát tekertek a gombgyáro, akkor na^m morogva emęnt, tőbbet nęm jęlęnkęzętt.

A zęggyik kocsisleginho męg bejárt ę^{cs} csinos lán. Mindęn este męnt hozzá a zistálóba, mer a kocsisok rįgęn ott hátok, osztá vűtt neki pogácsát męg bort. Vigan itęk, szőrakoztak, de a kocsislegin hęrvatt, szárott, má tellessen lę vųot győngűvő, osztá szót ę^t tudálikos embęrnek. Emonta neki a törtinteket, hogy patát vętt észre a szńp lánná. Ekűttő haza a kocsist, ho^l tőbbet nęm męgy hozzá, majd ú elintįzi. Hát este nęm jęlęnt męg a lán. Ez a tudós embęr męgmutatta

aszt, amit étetett, még itatott velé. A pogácsó lúszarbu vuot, a bor még lúhugybu. Eszt étetté, itatta ettü gyöngút lē.

Elfogása:

Vuot ollan tudálikos embēr, aki e' tutta fognyi a ludvércēt. Fiszfábu csinyát kantárt, avve e' tutta fognyi, mer e' lánho is járt, leginho is. Igy etutták vėnnyi a zerejit.

21. Mindig a Mocsolábo szoktak találkoznıi piros bugyogóba, piros sapkábo. A Mocsola-dombgyán lē fı jártok söprün, ott gyölséztek.

A tudálikosok kjēt félik vuotak. Vuot, aki csak javított ezek böcsületėssek vuotak, de vuot aki csak rontott. Ezek a rontuok a templomba fordítva imátkoztak a zimáccságos könyvbü.



Nagyanyám, Hompasz Lajosné Zernovác Ágnes (1889), akitől a legtöbb adatot gyűjtöttem

Az esztendő egyes napjaihoz fűződő népi megfigyelések hiedelmek

JANUÁR:

1. Újév napján, boldog új esztendőt szoktak köszönteni az emberek egymásnak, s a gyerekek is ezen a napon reggel jártak köszöntőbe.
6. Vízkereszt napja – Gáspár, Menyhért, Boldizsár
Ezen a napon látogatta meg a kis Jézust a három napkeleti bölcs. Régen szokás volt e napon a községi plébánossal megszenteltetni a házakat, hogy isten vele legyen a ház népével.
22. Vincze
Ha csordul a Vincze telik a pince. Ha ezen a napon olvad a hó és a jég, akkor abban az esztendőben sok bor terem.
25. Pál
Német ember szerint fele tél. Ha fénylik szent Pál jó nyár lesz.
A farsang szilveszter után kezdődik, s húsvétól visszafelé számítva hét hetet – addig tart. "Koszossan" megy el a farsang akkor, ha senki nem nősül meg, illetve nem megy férjhez a farsangon.

FEBRUÁR:

2. Gyertyaszentelő
Szikra pattan a fa tövébe, e nap után nem marad meg a hó sem. Hamarosan megérkezik a felmelegedés, a tavasz.
Ha süt a nap, látja ezt a barlangból kijövő medve, visszamegy, mert még hideg lesz sokáig. Kemény hideg esetén kint marad, nem alszik tovább, mert nem sokáig tart a tél.
Ha ezen a napon keresztülsüt a pajtán a nap, még hosszú ideig kell a pajtából etetni az állatokat, sokáig kell várni a tavaszra, a zöld takarmányra.
14. Bálint
Ezen a napon kezdenek házasodni a verebek, azaz keresnek párt maguknak, mert hamarosan kitavasodik.
25. Mátyás
Jégtörő Mátyás. Ha talál, felolvasztja a jeget, havat, ha nem talál, csinál.

MÁRCIUS:

19. Ha fénylik József, az esztendő jó lesz.
Sándor, József, Benedek zsákba hozza a meleget.
Március végén nagy viharok szoktak lenni, ilyenkor veszekedik az április a márciussal. Ezeket a szeleket böjti szeleknek szokták mondani, délről fújtak, s így melegek voltak és szárogatták a földet.
Ha meglátták az első fecskét, ezt mondták: Fecskét látok, szeplőt hanyok.
A márciusi havat eltették üvegbe, s ebbe a vízbe mosakodtak meg, hogy

szépek legyenek, ne legyen rajtuk szeplő.
Ha páros fecskét lát először a lány, akkor abban az esztendőben férjhez megy,
ha páratlant, továbbra is lány maradt.

ÁPRILIS:

24. Szent György

Kalapáccsal verjék vissza a füvet, akkor is megnő. Ettől a naptól kezdve
lehetett leülni uzsonnázni.

Ezen a napon körül akasztgatták a házat tüskével, hogy a boszorkányok ne
tudjanak behatolni a házba, s ott valakit, vagy valamit megrontani.

MÁJUS:

1. Fülöp

Ahol leveles Fülöp nem talál, Jakab apostol nem kaszál.

Május első hete leveles hét, aki ezen a héten babot ültet, csak levél terem,
bab nem lesz.

12–13–14. Pongrác, Szervác, Bonifác

Fagyosszentek, ez idő tájt talajmenti fagyok veszélyeztetik a fiatal, ébredő
növényeket.

25. Orbán

Az utolsó fagyosszent, ezen a napon száll le a kemence tetejéről. E nap
elmúltával nem kell tartani a fagyoktól, amely tönkreteszi a növényeket.

JÚNIUS:

8. Medárd

Ha ezen a napon esik az eső, utána negyven napon át esik, vagy legalábbis
sok eső lesz e napot követő negyven nap.

15. Szent Vid

Ezen a napon szakad meg a rozs töve, utána már érik.

29. Péter és Pál

Ezen a napon szokták régen megkezdeni az aratást.

JÚLIUS:

2. Sarlós Boldogasszony

Mérgező napnak tartották, mivel gyakran dörgött, villámlott ezen a napon. Nem
szabadott kenyeret sütni, mivel ezek a kenyerek kővé változtak. Ha sütnék
kenyeret ezen a napon, még a láng is kijön a kemencéből.

7. Apollóniár

20–21–22. Illés, Dániel, Magdolna

Ezeket a napokat a falusi ember "mirges napoknak" nevezi. Gyakran voltak

nagy viharok, záporosók, dörgött, villámlott e napokon. Házak is égtek le
emiatt régen.

25–26–29. Jakab – Anna – Márta

Ezen a napokon szoktak kerékrépát vetni, de csak a délelőtti, vagy a késő
délutáni órákban, hogy sok legyen rajta. Egy óra körül nem szerettek vetni,
mondván, kevés lesz rajta.

AUGUSZTUS:

1. Vasas Péter

Jó répavető nap.

10. Lőrinc

Lőrinc napján eső van, utána már nem szabad fürödni, mert betegséget lehet
szerezni. – Lőrinc behugyozik a vízbe – tartja a néphit.

15. –szeptember 15. Nagyboldogasszony – Kisboldogasszony

Két asszonynap köze. Ilyenkor szokták kelteni a kotlósokkal utoljára a
csirkéket.

"Kukoritt, mind a kiét asszonnap közi kokas – mondja a szólás.

Ez idő tájt szoktak elrakni tojást télire búzába.

SZEPTEMBER:

1. Egyed

Ha Egyed napján esik az eső, rossz vetőidő lesz, ezért akinek egy pár fogatja
van, szerezzen még egy párat, hogy el tudjon vetni.

21. Szent Máté

Máté nap után következő hét a Máté hét, jó vetőidő.

29. Szent Mihály

Szent Mihály napja után akkor sem nő a fű, ha harapófogóval húzzák. Ez
után a nap után nem lehetett leülni a mezőn uzsonnázni, mivel annyira
rövidek lettek a napok. E napot követő hét szent Mihály hete jó vetőidő.

OKTÓBER:

10. Szent Ferenc

Szent Ferenc napja, illetve hete jó rozsvető hét szokott lenni.

13. Kálmán

Szemetes Kálmán. Ezen a napon vetett gabona tele van szeméttel, gyommal.

15. Terézia

Terézia napja jó vetőnap, ezután kezdik szedni a burgendiát.

18. Lukács

"Pelvás Lukács", így nevezi a földművelő ember. Ezen a napon vagy utána
vetett gabonának a kalásza nem hoz termést, csak pelyva lesz belőle.

28. Simon

Simon Judás, jaj téneked póre gatyás – szokták mondani a faluban. Jönnek a hűvös, hideg őszi napok.

NOVEMBER:

November első hete a halottak hete, ilyenkor nem szoktak mosni, mert akkor a halottak vízben vannak.

11. Márton

A kanász ezen a napon hozta szent Márton vesszőjét, amely nyírfa volt. Azt mondta: Ahány ága, boga, levele van a szent Márton vesszőnek, annyi szaporasága legyen a disznónak a következő esztendőben. Ezt a vesszőt feldugták a gerendába, s ha a leveléből első reggelre lehullott, akkor a következő esztendőben valaki meghalt a családban. Szent Márton hetében nem lehetett mosni, kiteregetni a ruhát, mert akkor a következő esztendőben állat fog elhullani, s annak a bőrét is így fogják kiteregetve szárogatni.

17. Gergely

Gergől megrázzo a szakállát – várható már a havazás.

25. Katalin

Ha Katalin kopog, karácsony locsog – mondja a szólás, vagyis nem lesz hideg. Katalinkor hó a rácson, fekete lesz a karácsony.

DECEMBER:

13. Luca napja – lásd népszokások fejezetet.

25. Karácsony

Fekete karácsony fehér húsvét.

Karácsonykor kalácsot, húsvétkor eleget, pünkösdkor csak úgy, ha lehet. Pünkösdre el szokott fogyni a parasztember gabonája, nem volt liszt, nem lehetett kalácsot sütni, örültek, ha volt kenyérnek való liszt a szegényebb házaknál.

29. Aprószentek – korbácsolás napja

Karácsony és szilveszter este leakasztottak hét óra után este minden lógó ruhát, mert a döglött állat bőrét jelentette, hogy azt szárogatják majd az új esztendőben.

Egyéb megfigyelések, hiedelmek:

Szombat szűz Mária napja
Boldog ember ki megtartja
De aki azt meg nem tartja
Máriának sincs rá gondja.

Szűz Mária mindig szombaton mosott, ezért szombaton, ha öt percre is, de kisüt a nap, amelyik szombaton ez nem történik meg, rossz szombat.

Távozás a háztól:

Indulj útra Jézus Mária nevében, Máriát hívd magaddal útitársul. – Ha valaki elutazott bárhova, e szavakkal bocsájtották el hazulról.

Időjárásról:

1. Amilyen nyolc – kilenc olyan végig.

Minden hónapban nyolcadika és kilencedike azok a napok, amelyek időjárásából következtetnek az egész hónapra.

2. Luca napjától karácsonyig, illetve karácsonytól vízkeresztig minden nap megfigyelték az időjárást és az egyes napokon tapasztalataikat feljegyezték a következő év egyes hónapjaihoz, ebből próbáltak előre következtetni arra, milyen lesz az év időjárása.

3. Nedves április, hűvös május bő aratás. A májusi eső aranyat ér.

4. Ha sok apró pipitér lepi el a rétet, akkor szárazság lesz.

5. Ha gomba nő a trágyadombon, eső lesz.

6. Ha a Holdnak udvara van, eső lesz.

7. Ha a tyúkok első részéről kezd hullani ősszel a toll, a tél eleje lesz kemény, ha a hátulso részük, akkor a tél vége, ha egyformán, akkor egyforma lesz a tél.



Régi ház a Csárdán 1970. Németh József (Bözse) tul.



Régi ház a Csárdán 1970. Németh József (Bözse) tul.

A községben hajdan élő népszokások:

1. Újév napján reggel a gyermekek szoktak elmenni köszönteni az új esztendő napján, s ezért pénzt, vagy valami más ajándékot adtak, néhol aszalt gyümölcsöt is szoktak. A gyermekek ezt a verset szokták mondani:

Ez újév reggelén, minden jót kívánok,
Ahová csak nézek, nyíljanak a virágok.
Még a hó felett is virág nyiladozzon,
Dalosmadár zengjen minden rózsabokron.
Minden szép, minden jó legyen mindig bőven,
Szálljon áldás rátok ez új esztendőben.

A szokás már nem él, nem járnak már a gyerekek új évet köszönteni.

2. Vízkereszt napján – január 6. – szoktak régen három királyokat köszönteni – Gáspár, Menyhért, Boldizsár.

Énekelgetni szoktak ilyenkor esténként a házaknál.

A szokás régóta nem él.

3. Húsvét táján szoktak menni, általában húsvét hétfőn locsolni s ilyenkor is valamilyen verssel köszöntötték fel, illetve locsolták meg a lányokat a legények és a gyerekek.

Adatközlőim vers szövegére nem emlékeznek.

A szokás kihalóban van, néhány gyerek locsolt még ez évben.

4. Pünkösdi szokás:

Kis növendéklánykák bejárják a falut, négyen egy kendőt tartanak magasra, az alatt megy a "kiráلكisasszon". Minden udvaron megállnak és eléneklik a következő versikét.

Ehoszta az Isten piros pünkösdsz naptját,
mi is meghordozzuk kiráلكisasszonkát.
Jácintos, jácintos, tarka tulipános.
Nem anyátu lettél, rózsafán termettél,
Piros pünkösdsz naptján, hajnalba születted.
Piros pünkösdsz naptján hajnalhasadáskor,
Rózsafakadáskor, szerelem nyíláskor.
Jácintos, jácintos, tarka tulipános,
Öreg embereknek csutora barackot,
Öreg asszonyoknak kemence kalácsot,
Ifjú leányoknak virágbokrétákat.
Jácintos, jácintos, tarka tulipános.
Dícsértessék az Ur Jézus Krisztus.

5. Patázás:

A gyerekek (firfigyerekek) ásnak egy lukat és két csoportra oszolva furkósbottal egy követ, vagy labdát igyekeznek behajtani. Ha az egyik félnek sikerül az, a másik kap egy szügerát. Tíz szügeránál van a kiosztás, ez úgy megy, hogy a vesztesek lehajolnak és a győztesek rájuk számolják az alsó felükre a szügerákat a labdával. Ez a megszügerálás.

6. Riéti játék:

Kimennek a riétre a lányok és körbe ánok és körbe mennek.

Az egyik a soron kívül megy és aszt éneküli:

Hol jársz, hol jársz nagy Erzsébet asszon?
Itt járok, ott járok, szíép lányokat keresek.
Nincs nekem, nincs nekem szíép eladó lányom.
Szabatkai piarcon piros uomát árul.
Ettem is belüllő, vettem is belüllő,
Most is van a zsebembe.

Nem adom ién lányomat sánto vőleginnek.

Forint forgatónak, nagy osztogatónak.

Tedd le tüzes tolladat, vedd föl bárson farkadat,

Gyere velem te barna.

Ekkor a kívüjáró lány ráüt annak a lánynak a kezire, akihöz akkor odaér és aszt magáve vüszli. Ez így megy tovább, ki utolláro marad a körbe, az kezdi el újra a játékot.

A 4–5–6. szám alatt közölt szokások leírását a *Dunántúli Szemle VII. évfolyamának 1940. év 3–4. számából* idézem. Mivel e szokások már nem élnek, így jobb, ha az általam gyűjtöttekkel együtt is megtalálható.

Gyűjtötte: Szalai László, Budapest, Piarista Gimn. tan. VI. b. oszt.

Tollbamondta: Barasits Ágnes 24 éves nárai születésű leány.

7. Lucázás: – december 13.

Fiatal legények, suhancok, gyerekek szoktak régen lucázni. Reggel korán hajnalban egy jó köteg szalmával indultak. Bementek egy házhoz, megkérdezték, szabad-e lucázni, ha megtagadták az engedélyt, arra azt kiabálták be: Egy csibéjük legyen, az is vak legyen. Ha engedték a lucázást, a köteg szalmából kihúztak egy csomót, ráültek, s kezdték mondani a következő szöveget:

Titték, luttok ülössek legyenek, fejszijek furajok u^m megállon a helibe, mind ő szál fa a tövibe. Annyi tojássok legyen, mind a zégén a csillag, annyi zsirgyok legyen mind kutba a viz. Akkora disznajok legyen, mind a hidas, ollan vastag szalonnájo legyen mind a mestérgérenda. Ollan hosszi kóbásszok legyen, mind a falu hossza. Egyik vigít én rágnám, a másikat a tulsó falu vígén a kutyák rágsánák. Annyi pénzék legyen, mind a tengerbe a kövécs.

Dicsértessik a Jézus Krisztus!

Ezután kaptak pénzt, vagy valamilyen aszalt gyümölcsöt. A szalmát, amin ültek, ott hagyták, erre ültették meg a kotlóst.

Luca napján nem szabadott varrni, mert varráskor a tikok fenekit bevarrták, így nem tojtak. Asszonyoknak csavarogni nem lehetett, mert elvitték a szerencsét a háztól.

8. Karácsonyi regölés:

Eljöttünk, eljöttünk szent István szolgálai, régi szokás szerint szabad e megtartani ezt a regü estét,

haj regü rejtem neked ejtem.

Amott keletkezik egy sebes folyóvíz, körülötte zöld selyem pázsit, azon legelésznek csodafényes szarvasok,

Csodafényes szarvasnak ezer ága boga, ezer mise gyertya gyulladva gyulladjék, altatva aludjék, haj regü rejtem neked ejtem.

Itt is mondanának egy szép leányt, kinek neve volna

(lány neve) volna, haj regü rejtem neked ejtem

Ott is mondanának egy szép legényt kinek neve volna

(legény neve) volna, haj regü rejtem neked ejtem.

Regüljük a gazdát vele asszonyát haj regü rejtem neked ejtem.

A gazdának cserfa köpönyege, krumplihej a szijja, répa a bocskora, haj regü rejtem neked ejtem.

Sütik a malacot érezzük a szagát talán nekünk is adják a hátulsó combját.

Boldog karácsonyi ünnepeket!

9. Betlehemezés:

Közösen énekelnek (Maksus, Öreg, Finfiris).

Pásztorok, pásztorok, Betlehembe elmegyünk, elmegyünk.

Fújd, Jancsi, a sípodat, te meg, András, furulyádat,

Én meg fújom a dudámat, álle, álleluja.

Magsus:

Baturális jó estét gazduram teritse meg asztalát fehér abroszával, mert nem

tudja miféle szikállas szakállas pásztorok jönnek kendtek házába. – Gyere be pajtás.

Finfiris:

Ha be nem léptem volna, a kurugla és a pemet mind elégett volna, a kutya és a macska a kávé mind megitta volna.

Öreg:

Akkorát estem kendtek ajtajában, hogy három mázsás lelkem majdnem kiszakadt. Melyitek hagyta nyitva az akom ajtaját, melyből ellopták legszebb juhomat. Most fogom bicskámat és hasitok hátotokból kétujjnyi szalonnát, bakancsomnak szíjját.

Finfiris:

Most rárintottam bundáskámnak szőrét, most tapintottam csutorám száját, nesze Magsus pajtás igyál egyet.

Magsus:

Ittam is meg nem is, olyan hamar elkapta a csutorát a számtól. Mintha a csutorának foga lett volna úgy megharaptam a számat.

Öreg:

Hát ti csak isztok esztek ez én vén szürke szakállamról meg sem emlékeztek.

Finfiris:

Hallgass te vén szatyor, mert kapom a botom hasad hátad úgy megtapogatom, hogy hat hét arasznyira ugrálsz a földtől.

Öreg:

Ez énnekem még mind nem elég.

Magsus:

Azon felül egye meg az öreg piritusz a rókahust.

Öreg:

Egyétek meg mind közösen.

Magsus:

Meg is ennénk mind közösen, ha a gazdaasszony egy nagy darab szalonnát adna, testünk lelkünk is ahhoz huzna.

Finfiris:

Feküdjünk le pajtások, mert az óra 12-öt ütött.

Angyal:

Glória, glória, glória, pásztorok keljetek fel menjetek kaszálni.

Közösen mondják:

Nem megyünk kaszálni, megyünk kis Jézuskát imádni.

Közösen eléneklik:

Pásztorok keljünk fel egyházi éneket.

Magsus:

Ó édes kis Jézuskám miért született ilyen hidegben, mivel ilyen hidegben született meg foglak ajándékozni egy erszény pénzzel.

Finfiris:

Ó édes kis Jézuskám miért született ilyen hidegben, mivel ilyen hidegben született megajándékozlak egy kis párnáskával.

Öreg:

Ó édes kis Jézuskám miért született ilyen hidegben, mivel ilyen hidegben született megajándékozlak juhaim szőréből bőréből egy kis bundácskával.

Magsus:

Hallod – hallod kispajtás gazdaasszony forgatja a kincsesláda kulcsát, talán miránk osztogatja penészes huszasát, máriását.

Közösen mondják:

Adjon Isten bort, buzát, barackot hat mázsás malacot, szekerembe kereket, csutorámnak feneket, így mulassunk eleget.

Ezután pénzt, vagy aszalt gyümölcsöt kaptak a betlehemezők, közben néhány egyházi karácsonyi éneket még elénekeltek.

10. Korbácsolás:

Korbácsolás december végén aprószentek napján van. A korbácsot fűzfából fonták, s ezzel indultak korbácsolni. Korbácsolás közben a következő verset mondták.

Friss légy, egészséges légy, keléses ne légy

Borért küldnek vizért menj, vizért küldnek borért menj.

Kert alól küldnek utcáról menj, utcáról küldnek kert alól menj.

Friss légy, egészséges légy az új esztendőben.

11. Néhány Vas megyei falucsúfoló Doma József adatközlőmtől:

Korpás Tana,

Hegyes Kajd,

Megyeszántó söpteiek,

Nyomórudon eretvágó vátiak,

Aratás előtt bődiek, aratás után nemesbődiek,

Tuzokhajtó zanatiak,

Lakodalmas, ökörszarba maradó vépiek,

Ágaskodó pecőliek,

Bugyogafuró, murimájás jákiak.

Vasvellával böjtötleső perintiek,

Gyántás dozmatiak,

Éneklő toronyiak,

Gyülesező bucsuiak,

Vizetleső séiek,

Part alatt lakó ondódiak,

Meszes oladiak.



Kovács Gyula háza a Csárdán 1970

ADATKÖZLŐIM

Doma József	földműves	1886.
Guttmann Miklós	lakatos	1908.
Guttmann Miklósné		
Hompsz Karolin	földműves	1913.
Guttmann Ernő	asztalos	1910.
Harasztovics János	földműves	1892.
Hompsz Lajosné		
Zernovác Agnes	földműves	1899.
Kovács Gyula Visi	földműves	1898.
Kondics János	földműves	1896.
Lóránth Ferenc Ignác	földműves	1915.
Németh József Elek	földműves	1906.
Szakály János	földműves	1893.
Zelles Imre	földműves	1919.
Zernovác Gábor	földműves	1900.

Munkám nem készülhetett volna el adatközlőim önzetlen, segítőkész adatszolgáltatása nélkül. Ezúton is szeretném megköszönni fáradságukat, kifejezni elismerésemet tudásuk, igaz emberségük előtt.

A felsoroltakon kívül másoktól is passzív megfigyeléssel, beszélgetéssel, sok adatot jegyeztem fel, amelyeket részben publikáltam, másik részük feldolgozásra vár.

- Borovszky Samu: Magyarország vármegyei és városai
Vas vármegye. Bp. , 1989. im. 72. l.
- Csaba József: Nárai madárvilága
Savaria. A Vas megyei múzeumok értesítője
1971-1972. 151-162. l.
- Csaba József: Mágikus jelek egy nárai kúton
Index Ethnographicus 1958/2. sz. 229-231. l.
- Guttman Miklós: Nárai földrajzi nevei
Vasi Szemle, 1977/3. sz. 40-418. l.
- Guttman Miklós: Változás, elmúlás a vasi földrajzi nevekben
In. : Névtudomány és művelődéstörténet
szerk. . Balogh Lajos-Ördög Ferenc
Zalaegerszeg, 1989. 93-96. l.
- Guttman Miklós: Kenyérsütés Náraiban
In. : Szabó Géza: A mai magyar nyelvjárások
Tankönyvkiadó, Bp. , 150-153. l.
- Guttman Miklós: A német eredetű tájszavak állapota Náraiban
II. Dialektológia Szimpozium, Szombathely, 1987.
- Guttman Miklós: Az esztendő nevezetes napjai Náraiban
KŐSZEGHEGYALJÁTÓL HEGYHÁTIG 1974/3. 15-20. l.
- Guttman Miklós: Hiedelmek Náraiból
VASI HONISMERETI KÖZLEMÉNYEK 1977/2. 54-60.
- Guttman Judit: A nárai iskola története
Soproni Óvónőképző Intézet, Sopron, 1970. szakdolgozat
- Nyul Judit: A tájszókészlet változása Nárai nyelvjárásában
Szombathely, 1980. 52. l. szakdolgozat
- Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola
- Papp Tünde: A paraszti szókészlet változása Náraiban
Szombathely, 1989. 31 l. szakdolgozat
- Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola
- Szalay László: Néprajzi gyűjtemény Náraiból
Dunántúli Szemle, 1940, 3-4. sz. 211-214. l.

Bevezető	5
A paraszti gazdálkodás Náraiban	7
Szántás-vetés	11
Aratás	32
Hordás-nyomtatás-cséplés	56
A pajták építése és használata Náraiban	101
Szilvesztertől szilveszterig	117
Hiedelmek, nevezetes napok, szokások Náraiban	119
Adatközlőim	141
Nárai községről megjelent tudományos publikációk, kéziratok munkák	142